

IŠPIRKTASIS *Wiljo Garaga* KRAŠTAS

VILJO SARAJA

IŠPIRKTASIS KRAŠTAS

Antrasis, fotografuotas, leidimas

Kaunas, MENTA, 1990

A. Kaukienė

821.511.111-31

UDK 894.541-31

K16

Sa 201

KU HUMANITARINIO-
TAMPOS FAKULTETO
BIBLIOTEKA

C 40366

“Išpirktojo krašto” paraštėje

Suomijos karas su Sovietų Sąjunga 1939-1940 m. žiemą yra vienas iš skaudžiausių įvykių šios mažos šiaurės tautos gyvenime. Nors daug laiko praėjo, tačiau kančios ir praradimai vėl atgyja ne tik dalyvių, bet ir po karo gimusių žmonių sąmonėje. Žiemos karas byloja apie didžiojo kaimyno niekšybes prieš mažą darbščią suomių tautą.

Kai 1989 m. Suomija plačiai minėjo šio karo pradžios penkiasdešimtmetį, Sovietų Sąjungos istorikai ir generolai be paliovos teisino Žiemos karo priežastis, nepamiršdami priminti ano meto ypatingų sąlygų, SSSR “geranoriškos” politikos ir pan. Priekaištauta Suomijos istorikams, kad jie “neteisingai” vertina tiek politinę situaciją, tiek karo priežastis, tendencingai interpretuoja to meto dokumentus.

Suomiai š'am karui, bei po jo paliaubų dar porą kartų atsinaujinusiems karo veiksams tarp Suomijos ir SSSR skyrė ir tebeskiria daug dėmesio. Istorikai yra išleidę tokių fundamentalių veikalų kaip “Žiemos karo istorija” (“Talvisodan historia”, 1977-1980, t. 1-4), “Suomija kovojo: Mūsų kareivių didysis vardynas” (“Suomi taisteli: Sottemme suurlukemisto”, Porvoo, 1977-1980, t. 1-6), “Suomijos karas” (“Suomen sota”, 1951-1975, t. I-II), “Suomija kare” (“Suomi sodassa”, Keuruu, 1982) ir kt. bei dešimtis mažesnių monografių, atsiminimų, dokumentų rinkinių (vien 1989 m., minint karo penkiasdešimtmetį, išleista apie 20 leidinių). Tuose darbuose aprašyta vos ne kiekvieno kareivio karo kelias, ką jau bekalbėti apie didesnių dalinių veiksmus, taip pat apie SSSR ir Suomijos diplomatinius santykius. Todėl abejoti Suomijos mokslininkų kompe-

tentingumu gali tik Maskvos veikėjai.

Žiemos karas atsispindėjo ir meninėje kūryboje. Romanai, apysakos, novelės, dramos veikalai, filmai, dailės kūriniai - tai būtų tik bendra ir nedidelė visos tos kūrybos statistika. Tik, deja, mes, lietuviai, šitų kūrinių nežinome, nes jie arba mūsų nepasiekdavo, arba buvo uždaryti spec. fonduose. Rašytojų kūryba, dokumentiškai vaizduojanti šį karą, nebuvo leidžiama nei rusų, nei kitomis SSSR tautų kalbomis. Tad lietuvių skaitytojas tik iš nuogirdų galėjo ką žinoti apie Žiemos karą, nors oficialioje pasaulinėje istorinėje literatūroje jis laikytas grobiškišku SSSR - Suomijos karu.

1939 m. lapkričio mėnesį pradėtas Žiemos karas buvo jau prieš porą metų Maskvoje suplanuotos didelės suomių tautos tragedijos pradžia. Mat Suomija neatidavė prie Leningrado savo teritorijos Sovietų Sąjungai, panorusiai praplėsti sienas ir "užtikrinti" šio miesto saugumą. Atvežti iš Leningrado ir Maskvos įvairaus plauko "pabėgėliai" Suomijos teritorijoje, Terijokyje (dabar Zelenogorskas), paskelbė sovietų valdžią su Suomijos emigrantu komunistu Otto Kūsinenu priešakyje. Įvykdžius provokaciją, beliko peržengti Suomijos sieną ir traukti į Helsinkį, kuris turėjo tapti O. Kūsineno vyriausybės valdomos Suomijos sovietų socialistinės respublikos sostine, bet tam pasipriešino suomiai, nepabūgę daug kartų galingesnio priešo.

Žiemos kare žuvo apie 23.000 Suomijos kareivių, daugiau kaip 1000 civilių ir apie 43.000 buvo suželsta. Raudonosios armijos kareivių žuvo apie 70.000 ir nežinoma, kiek dingo be žinios. Be to, apie 176.000 raudonarmiečių buvo suželsta. Tad neprašytas svečias pajuto tikrąjį atšiaurios Suomijos ir jos žmonių rūstį.

Viljo Sarajos romanas "Išpirktasis kraštas" ("Lunastettu maa"), 1940 m. Suomijoje premijuotas kaip geriausias Žiemos karą pavaizdavęs kūrinys, yra vienas iš daugelio šiam 105 dienas trukusiam karui skirtų grožinių veikalų. Jis ir lietuvių skaitytoją pasiekė gana greit - 1943 m. Juozo Krumino-Pallonio išverstą į

lietuvių kalbą išleido B. Daunoro leidykla 15 tūkst. egzempliorių tiražu.

Rašytojas Viljo Anssi Saraja (iki 1927 m. rašėsi pavarde Snellman, 1900.08.24-1970.03.08) nėra žymus Suomijos rašytojas. Tai liaudies mokytojas, įvairiose mokyklose dėstęs deklamacijos meną. Jis yra išleidęs 14 kūrinių: keturis romanus, dvi apysakas, kelias pasakas, dvi poezijos deklamacijos teorijos knygas ir kt. Dauguma grožinių kūrinių vaizduoja jaunimo gyvenimą, tik "Išpirktasis kraštas" - karą. Pastarasis, matyt, buvo ir reikšmingiausias V. A. Sarajos kūryboje: vos išleistas 1940 metais gavo jau minėtą premiją ir tais pačiais metais buvo išverstas į švedų kalbą.

1941 m. išleistas danų ir vengrų, 1942 m. - vokiečių, 1943 m. - prancūzų ir lietuvių kalbomis. Kiti Sarajos kūriniai nėra versti į užsienio kalbas.

Nedidelės apimties romanas - tarsi paties autoriaus bei jo draugų tragiški išgyvenimai, kupini patriotinės šilumos ir lyrizmo. Už tėvynę ir laisvę drąsiai eina mūšin kariai, gerai suvokdami, kokią sunkią ir garbingą pareigą jiems skyrė tauta.

Jie savo mirtimi išpirko laisvę, išpirko kraštą, kaip ir tas romano poetas ir karys Heikis. Tik jis jau nesužinos, kad iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos iš jo gimtosios Suomijos bus pareikalauta dar daug tokių aukų, kad Sovietų Sąjunga, trypusi šią žemę ir bombardavusi jos miestus, paskelbs Suomiją užpuolike, atims iš jos 42 934 kv. km teritorijos (beveik Danijos dydžio) su gražiausiu ir antruoju pagal dydį miestu Vypuriu (Vyborg), išsklaidys ir sunaikins šimtus tūkstančių žmonių ir pareikalaus milžiniškos kontribucijos - per šešerius metus išmokėti 226,5 milijono dolerių (1952 m. kursu - apie 500-600 mln.).

Šių kuklių faktų šviesoje V. Sarajos romanas įgyja didesnę prasmę - tampa mažos tautos kovotojo savotiška išpažintimi ir verčia giliau pamąstyti apie Lietuvos istorijos vingius.

Stasys SKRODENIS

SARAJA V. A.

Sa 201 Išpirtasis kraštas: (Ist. romanas) Vertė
J. Kruminas - Pallonis.- 2-asis fotogr. leid.
Pratarmę parašė S. Skrodenis.
K.: Menta, 1990.160p.
Orig. leid. duom.: K. : Br. Daunoro
I-kla, 1943.

Nedidelės apimtės romane atspindi didvyriška suomių tautos kova prieš
daug kartų gausesnę agresorių- Raudonąją armiją.

4703010100 UDK 894. 541-31

VILJO SARAJA

IŠPIRKTASIS KRAŠTAS

Premijuotas suomių literatūros premija, kaip geriausias
1939—1940 metų žemos karo atvaizdavimas

IŠVERTĖ
JUOZAS KRUMINAS-PAIIONIS

BR. DAUNORO LEIDYKLA KAUNE

Viljo Saraja

LUNASTETTU MAA

Kirjankustannusliike Ottava
Helsinki

Viršelių plešė T. KULAKAUSKAS

894. 54 — 311. 6. 03 = 91. 92

Br. Daunoro Leidyklos 1943 m.
leidinys. Tiražas — 15.000 egz.
Popierius Ostland-Faser-G.m.b.H.
75×96 cm. Spaudė Valstybinė
Spaustuvė „Žibintas“ Kaune.
Kaina RM 1,50

DIDVYRIŠKIEJI SUOMIAI LITERATŪROJ

Kiekvienos tautos literatūra yra skatinama ir netiesioginiai kuriama įvairių veiksmų, kurie vienaip ar kitaip veikia ir pačią tautą. Šis faktas ryškiausiai pastebimas dailiojoj Suomijos raštijoje, ir ypač jos dvipusiškose kryptyse, diametraliai priešingose viena kitai, tačiau tuo kaip tik ir iškeliančiose ir pačios tautos, ir jos literatūros charakterį. Paskutiniai septyni šimtai Suomijos istorijos metų nužymėti nuolatiniiais karais. Per visą šitą istorijos periodą ištisą šimtmetį Suomija praleido tik bekariaudama. Niekad ji nebuvo užpuolikė, niekad nesikėsino į tai, kas svetima. Tačiau likimas lėmė jai neramius ir godžius rytų kaimynus. Pati Rusija negalėjo apžioti savo stepių ir milžiniškų dykvielių. Tačiau visą carų viešpatavimo laikotarpį ji negalėjo nuleisti akių nuo darbščiosios Suomijos. Nuolat buvo išgalvojamos priežastys, nuolat buvo kėsinamasi į jos nepriklausomybę. Vėliau carizmas žlugo, Suomijos pašonėje gimė bolševizmas. Jis buvo didelis, tačiau dar gležnas. Bet kai jis pasijuto praaugęs bren-

dimo amžių, įgavo caristinio imperializmo apetitų. Pirmoji tai turėjo pajusti Suomija. Per pastaruosius 25 metus šiandien Suomija su bolševizmu kovoja jau trečią kartą.

Šios nuolatinės kovos ir kieta šiaurės gamta išugdė ryžtingą ir atkaklią tautą, sugebančią pasipriešinti bet kokiam priespaudai. Šitie tautos bruožai atsispindi ir jos literatūroje. Gal būt nė vienos tautos dailioji raštija nėra taip sutapusi su gyvenamuoju laikotarpiu, kaip kad suomių literatūra atšviečia kruvinus savo tautos kelius. Nuolatiniai kariai įėjo į suomių literatūrą, kaip ir į gyvenimą. Tai yra viena dailiosios suomių raštijos kryptis.

Suomis yra ramus ir taikingas. Jis plėšia savo šiurkščią žemę, nurenka nuo savo laukų akmenis, kietu darbu jis pelnosi savo duoną. Tačiau jis niekad nesižvalgo į svetimus laukus. Jis myli taiką ir ramybę, ir šitas šiaurietiškas ramumas taip pat giliai įaugęs jo sielon, kaip ir pasiryžimas kovoję ginti savo kraštą. Rūstaus granito ir mėlynųjų ežerų peizažas dvelkia taikingu gyvenimu — šis gyvenimas randa didelio atgarsio ir suomių literatūroje. Aštrios žiemos, ryškios žvaigždės, šaltai žiūrinčios į snieguotus miškus, pavasario upelių potvyniai, ežerų pakrančių berželiai — ir tarp viso to ramus, melancholiškas, savy užsidaręs, lyriškas žmogus. Tai yra antroji suomių literatūros kryptis.

1939—1940 metų žiemą bolševikinis milžinas visa savo jėga užgulė mažąją Suomiją. Suomiai, nė vieną kartą istorijos bėgyje negyvenę vergais, ir šį kartą nepanoro vergauti raudonajam siaubui. Pasipriešinti įžūliems reikalamams į frontą išėjo vyrai, kurie nepasiruošę, beveik beginkliai, išlaikė šimtą kietų žiemos karo dienų.

Šito šimto dienų pergyvenimai daugiausia ir yra naujosios suomių literatūros tema. Beveik 1000 kilometrų ištysusiame fronte Suomijos kariuomenės vadovybės pranešimas. Švarbiausia mūsų vietovė buvo Kollaa. Priešas šlame ruože puolė nepaprasta jėga. Kraujas ir ašaros, baimė ir viltis, bet taipgi ir visos tautos išdidumas yra susiję su šituo vardu. „Kollaa ketää“ — lakoniškai skambėjo vyriausios kariuomenės vadovybės pranešimas. Šiuos žodžius savo knygos antraštei panaudojo šitų kovų dalyvis, atsargos leitenantas ir rašytojas Erkki Palolampi. Jo knyga yra gražiausias paminklas gyviesiems ir kritusiems Kollaa didvyriams. Kitas toks didvyriškas kūrinys yra Gunnar Johansson fronto įspūdžių ir aprašymų knyga „Vi ville inte dö“ (Mes nenorime mirti). Tai yra viena išskillausių karinės suomių raštijos knygų. Joje vaizduojamos kovos Suomussalmi ir Kuhmo vietovėse. Gunnar Johansson pastaraisiais metais krito rytų fronte. Ta pačia tema yra rašęs ir Eino Hosia, ypač pagarsėjęs

savo romanu „Tuliholvin alla“ (Po degančiu dangum“, ir Mika Valtari, ir Pentti Haanpää, ir daugelis kitų.

Tačiau gražiausias ir savo aprašymų realumu išpūdingiausias šios rūšies suomių romanas yra Viljo Saraja „Lunasttetu maa“ (Išpirktasis kraštas). Tai yra knyga, kuri savo nuogais žiemos karo vaizdais ir didele patriotine šilima yra įaugusi į suomių tautos širdį. Šiurpūs fronto pergyvenimai ir atkaklus pasiryžimas geriau laisvam mirti, negu prarasti laisvę, iškelia šią knygą į įdomiausių knygų eilę. Ne veltui ji buvo premijuota suomių literatūros premija. Viljo Saraja, šios knygos autorius, liaudies mokyklos mokytojas ir sanitarijos karininkas, pats tiesioginiai nepergyveno visų šių įvykių, daugiausia medžiagos savo knygai jis sėmėsi iš vaizdingų savo draugų, dalyvavusių karštos kovose, pasakojimų. Tačiau jis nuostabiai mokėjo sujungti lyrinį švelnumą su dramatine pergyvenimų jėga, todėl jo fronto vaizdai yra gyva ir nepamirštama buvusio žiemos karo fotografija.

Suomių literatūrą mes nedaug pažįstame — turime tik vieną kitą Sillanpää, Linankoski ir Maila Talvio vertimą. Todėl šis nedidelis jauno suomių rašytojo romanas gal būt suteiks lietuviškam skaitytojui bent menką naujausios suomių literatūros vaizdą.

Vertėjas

PIRMAS SKYRIUS

Mes esame vos dešimt kilometrų nuo fronto. Prieš dvi dienas buvome atkomandiruoti čia iš Myllypelto stoties. Keturiasdešimt kilometrų žygiavome geliančiame šaltyje, apšviečiami šaltųjų žvaigždžių. Keliasėjo per mišką. Vienur kitur užtikdavome žmonių gyvenimo pėdsakus. Retkarčiais susitikdavome vienišą moterį arba nedidelę mergaitę. Jos vilko sunkius ryšulius, nešėsi tik tai, kas buvo reikalingiausia, ką pasukubornis dar įstengė išgelbėti. Taip pat matėme ilgas pabėgėlių eiles, kenčiančias moteris, šalančius vaikus, ligotus senius. Jie buvo priversti bėgti iš savo tėvynės, kurioje jie ir jų protėviai ištisus šimtmečius gimė ir augo, kur jie pergyveno džiaugsmą ir sielvartą.

Dabar mūsų kraštas buvo užpultas. Išdidžiai buvo pakeltas kumštis, patiekti reikalavimai. Buvo pasakyta visai atvirai: tai priklauso mums, kadangi mes esame stipresni už jus. Tačiau mes nenusileidome jokiems reikalavimams. Mes nenorėjome parduoti savo pirmgimio teisės — teisės gyventi šitame krašte — už pigią kruo-

pienę, už apgaulingus pažadus, kurie tikriausiai niekad nebūtų buvę išlaikyti.

Ne! Mes norime ginti šį kraštą. Juk taip darė ir mūsų protėviai. Argi mes būtume mažiau verti už juos? Argi Paskutiniojo Teismo dieną mes turėtume drąsos pažvelgti jiems į akis, jeigu dabar paprasčiausiai atiduotume savo kraštą? Argi mes, visai nerausdami, galėtume pasakyti, kad mylėjome šitą kraštą, jeigu neišdrįsime jam visko paaukoti? Ir ką gi mes galėtume atsakyti, jeigu paklaustų mus apie brangiausią mūsų širdžių nuosavybę? Tikriausiai, prieš visus tuos klausimus mes turėtume išstoti su melu lūpose. Bet virš mūsų tėvynės ir virš mūsų pačių yra dar Viešpats Dievas, kuris visa tai neklaidingai mato.

Niekas neabejoja tuo, kad dabar mes tik neišvengiamos būtinybės verčiami pakėlėme ginklus. Kiekvienam iš mūsų tai yra natūraliausias pasaulyje dalykas. Argi mes neprivalome ginti to, kas mums priklauso? Argi mes neprivalome rūpintis mums patikėtu palikimu? Ko gi čia reikia svetimiesiems! Kodėl gi visuomet kiti taip godžiai siekia to, ką mes su tokiu vargu ir prakaitu, ką mes taip sunkiai esame laimėję?

Nuo neatmenamų laikų čia yra mūsų tėvynė. Išstisus šimtmečius mūsų protėviai plėšė šitas dykvietes, išsikovojo jas iš vandens. Tačiau visuomet dėl mūsų krašto vyko ginčai ir kovos. Mes turėjome tik vieną, vienintelį mūsų pavel-

dėjimo priešą. Visą laiką, tarsi grasinąs šešėlis, siūbavo jis virš mūsų. Niekad negalėjome juo pasitikėti. O dabar dar kartą turėjome užsivilkti kareiviškus mundierius. Dabar mes dar kartą išsirengėme į kelionę, iš kurios, gal būt, nebebus sugrįžimo į tėvynę.

Čia dar viskas taikinga ir ramu, palyginus su tuo, ką mes turėjome Turku (Abo). Ten mūsų gyvenimas visą laiką buvo temdomas nuolatinių oro pavojaus aliarmų ir negirdėto bombardavimo. Palyginus su tuo, čia dar visai taikinga, ir netgi jauku. Čia, reikia tikėtis, mums gerai eisis.

Mes įsitaisėme visame kaime, gal būt, net dviejuose ar trijuose kaimuose. Tai gana savotiška vietovė. Čia yra ilgas slėnis ir lengvai kylanti atkalnė. Šios atkalnės krašte, kitoje gatvės pusėje, susispietė visi namai. Maži, nežymūs nameliai. Kažkur, truputį toliau į šalį, turi būti Pyhäjärvi. Tačiau kaimo gatvės gale stovi raudonas pastatas. Ten įsitaisė batalijono štabas. Aš su savo vaikiniais apsigyvenau mažame baltame name, netoli štabo, kitoje gatvės pusėje. Visame kilometro ilgumo kaime mūsų namelis yra vienintelis, kuris stovi kitoje gatvės pusėje. Visi kiti yra palinkę į atkalnę.

Čia gyvename nuostabiai smagų gyvenimą. Tačiau, nepaisant to, visos mūsų dienos yra pilnos laukimo. Pora žmonių tikina žiną, kad mes būsimė perkelti prie Taipaleenjoki, kurs čia

pat, netoli sruvena. Kiti gi mano, kad mums teks saugoti Suvanto. Iš tikrųjų gi tai yra visiškai vistiek, kur mus nustums. Svarbiausia, kad galėtume kovoti ir nugalėti priešą. Mums taipgi visiškai vistiek, ar mes numirsime, ar būsime sužeisti. Kiekviena Suomijos generacija buvo priversta išpirkti šį kraštą savo širdies krauju. Kaip gi mes išdrįstume net pagalvoti apie tai, kad galėtume mažiau prie to prisidėti?

Ištisą dieną savo trobelėse laikomės labai ramiai. Iš lentų susikalame gultus. Grindų kilimais atlieka čiuzinių iškemšamosios medžiagos pareigas. Čia nejuntame jokio vargo. Kartais dienos metu uždūduoja maža, banguojanti sirena. Tada priešo lėktuvai pro mus skrenda tolyn. Mes žinome tai visai tikrai, esame budrūs, tačiau nepajudame nė žingsnio. Bet kai ateina prieblanda, tada prasideda gyvumas ir judėjimas. Susirinkę vyrai, švariais, sniego baltumo apsiaustais nučiuožia ilgomis šviesiomis pašliužomis. Atvežamos įvairios aprūpinimo priemonės, tolyn gabenamas maistas. Po savo apsauginiais stogeliais ligi įkaitimo rūksta lauko virtuvės. Ir vakare gauname geros, maistingos sriubos.

Po to ateina lankymų metas. Vyrai slankioja nuo trobelės prie trobelės, iš kiemo į kiemą. Paspaudžiama draugui ranka, prisėdama ir sudaroma jauki pasikalbėjimo valandėlė. Kalbama ir galvojama pie įvairiausius daiktus.

Kalevi Marttila yra tikras vėjo malūnėlis. Jis noriai čiuožia sky, bet mieliausiai leidžiasi į tolimas keliones. Kantine stovi palyginti tolokai, bet ten galima nusipirkti gerų daiktų: tabako, saldumynų, kepsnių ir laiškams popierio. Su įkarščiu rašoma viskas, kad tik sutrumpėtų laikas. Kartais kuris nors skambina. Ir tada kiekvienas paskęsta pats savo mintyse. Suomis yra šaltakraujis, ramus ir nenoriai kalba. O čia mes esame dar labiau tokie, negu paprastai. Geležinė gyvenimo ranka sugriebė mus jaunos, ramius ir svajojančius vaikus.

Pirmiausia tai yra Heikki Parola, mano kaimynas ir vaikystės dienų draugas. Dažnai ilgaisiais vakarais jis paskęsta svajonėse. Tačiau dienos metu jis čiuožia sky į mišką ir stebisi minkštu žiemos gamtos grožiu. Pats jis poeto prigimties, jautrus ir draugiškas žmogus, kurio juokas skamba gražiai ir raminamai. Iš jo žvilgsnio šviečia aiški ir skaidri siela. Kai kam tiesiog nuostabu, kad iki šiol dar niekas neįstengė sudrumsti šitos jaunos poeto sielos skaidrumo. Bet dar palauk, mano broli! Karas tuo dar pasirūpins! Tikriausiai dar ateis sielvartas, ir net tavo kelyje bus neperlipamai pripustyta. Daugelis baisių vaizdų sužeis ir tavo sielą. Ir tu prarasi šitą gamtos grožį, kuriuo šiandien dar stebiesi. Kai karas skuba, nėra laiko žvalgytis į ką nors kita. Ir kam tu svajoji, jeigu niekad nepasieksi savo svajonių tikslo?

Iš tikrųjų, aš pats stebiuosi savo paviršutiniškais klausimais. Argi aš nežinau, kad vidujinis mūsų pasaulis taip pat yra turtingas? Kai užmerkiu akis, pamatau šviesų vietovaizdį, mirguliuojančius debesis ir neįtikėtinai spindinčias gėlių pievas. Aš jaučiu vėjo gaudimą ir bangų šniokštimą, stoviu ten apstulbintas ir klausausi paukščių orkestro. Niekur kitur nėra tokių puikių paveikslų, kaip mūsų pačių sielose, kur pats Dievas yra menininkas, yra jis yra drauge ir dailininkas ir orkestro dirigentas. Ten slypi neišsemiami tikrojo turto šaltiniai. Ten sukrautos nepraeinamos ir nežūstančios gėrybės. Ir tik norėdami į šiuos vaizdus įsigilinti, savo ausims ir savo akims mes leidžiame pagauti visa tai, kas aplinkui yra gražiausio. Mūsų siela, minčių padedama, taip pat viso šito trokšta, kadangi dėl to iš viso verta gyventi.

Kartais mane apima nedideli rūpesčiai dėl Heikki. Aš bijau viso to, kas dar ateis, kai karas persmeigs viską ir kiekvieną paskirai. Tokiomis valandomis net ir akis užmerkęs aš nematau nieko. Yra tik tamsa ir beribė tuštuma.

Kol kas mums gerai einasi čia, Kalamajoj. Tik nereikia per daug galvoti. Geriausia, dieną priimti tokią, kokia ji ateina. Karo metu apie nieką negalima galvoti toliau, kaip vieną minutę pirmyn. Tikrai keistas žmogaus gyvenimas. Jis pražysta vienai akimircai, po to nuvysta ir susmunka. Ir dairaisi, kur gi jis dėjos?

Kai čia atvykome, gavome naują batalijono vadą. Toks pakeitimas būriui ne per daug patiko. Mes daug mieliau būtume pasilikę savo ligšiolinį vadą, kapitoną. Tai buvo puikus, tikrai išauklėtas vyras. Kaip mes stebėdavomės jo meniškais pasirodymais, jo nuostabiais, muzikaliniais sugebėjimais! Jis komponuodavo ir skambindavo — net iš piūklo juostos jis išgaudavo stebuklingus, minkštus, puikius, suvaldomus tonus. Jie buvo panašūs jo sielos išraiškai, kuri taip aiškiai atsišvietė jo giliose rudose akyse. Su juo mes mielai būtume puolę į mirtį ir naikinimą. Nė vienas nebūtų turėjęs nė mažiausio baimės krislo. Tačiau, nepaisant to, dėl neišaiškinamų priežasčių mes gavome naują vadą. Tai buvo mažas, žilaūsis vyras, baltais kailiniais ir balta kailine kepure. Aš jį tuoj pavadinau „Kalėdų seneliu“. Vėliau vyrai šį išsireikimą dar labiau suprastino ir ėmė jį paprastai vadinti „seniu“. Jis be pagrindo jau dindavosi dėl neįtikėčiausių dalykų. Mūsų kapitonas į tai žiūrėdavo drąsiai, net jeigu kartais ir kietai tekdavo susispausti. Tikras Suomijos karys.

Netoli Senio būstinės buvo didelė vištidė. Tiesiog seilės mums burnoje nerimdavo, kai batalijone išgirsdavome kalbant apie riebias vištas. Argi mes negalėtume suvalgyti vištienos? Tuo vadovaujantis, iš vištidės vis pradingdavo viena kita vištelė, kadangi jų savininkai

buvo išsikraustę į saugesnes apylinkes. Tačiau Senis žinojo šitą faktą ir piktai, tarsi aviganis šuo, saugojo vištas. Kiekvieną kartą jis suskaičiuodavo jas, ir nepaprastai stebėdavosi, — kaip gi gali jos taip viena po kitos dingti. Bet kaip visa tai vyksta — jis, matyti, tuoju suprato, todėl vištų daboti pastatė ginkluotą sargybinių.

Didysis Vaino, milžinas su lokio letenomis, turėjo nenugalimą troškimą paragauti vištienos kepsnio. Tačiau ginkluotas sargybinis vaikšto aplink tvartą, patekti į jį nėra jokios galimybės. Pagaliau jis išpažįsta man savo rūpesčius, ir mes drauge sumetam karišką gudrybę. Heikki stovi sargyboje. Aš prieinu ir imu plėpėti su juo. Didysis Vaino padaro užuolanką į miško pusę ir nueina ten esančių vištėdės durų link. Aš stoviu ir kalbuosi su Heikki apie viską, kas tik įmanoma. Tačiau jis nesileidžia apgaunamas. Jeigu aš pats nebūčiau pastebėjęs šelmystės jo akių kampeliuose, būčiau pagalvojęs, kad mes niekad nepasigardžiuosime vištienos kepsniu, mažiausiai jau šiandien.

Staiga mus pasiekia siaubingas karktelėjimas, antras, po to dar vienas. O netrukus — baisus plasnojimas, išgąstingas kudakavimas, karkimas, po to keiksmas, pragariškas triukšmas. Savo mintyse aš tarsi matau, kaip Didysis Vaino siautėja vištėdėje ir savo lokio letenomis stengiasi nutverti kurią nors vištą už uodegos. Tačiau tarp pirštų jam lieka tik kelios plunksnos,

jis daužosi ir plėšosi, plunksnos skraido į šalis. Pagaliau sustoja tuščiomis rankomis. Netrukus vėl tamsioje vištidėje prasideda gyvumas. Jam pavyksta sugriebti vieną vištą už kaklo. Jis truputį spustelėja, višta plazdena savo sparnais, spardosi kojomis ir bejėgiai daužosi iš vieno kampo į kitą. Tuo tarpu Didysis Vaino apsižvalgo jau kito kepsnio. Kudakavimas vėl pagyvėja. Triukšmas daugiau negu pragariškas. Milžinas medžioja.

— Tu girdėjai, kad...

— Tik bėk greičiau į mišką, po velnių!

Tai Heikki, kurs pirmą kartą praveria savo nasrus.

Aš esu tos nuomonės, kad dabar skubus pasitraukimas būtų geriausias narsumo įrodymas. Tačiau pragariškas triukšmas vištidėje nė kiek nemažėja. Milžine pabudo plėšikavimo aistra.

Sargybinis šoka į užpakalinę tvarto pusę. Aš dar spėju pamatyti, kaip pušų miškelyje pranyksta pora milžiniškų veltinių batų padų. Argi sargybinis šaus į juos? Heikki prisideda šautuvą, bet ir vėl nuleidžia jį. Kudakavimas vis dar tebesitęsia. Heikki apeina aplink vištidę ir vėl sustoja priekiemy. Tą patį akimirksnį Senis pamažu lipa laiptais žemyn. Aš negaliu išgirsti, ką jis sako. Aš tik matau, kad Heikki išsitempia ir raportuoja.

— Aš nežinau, pone majore.

Skląstis prie vištidės durų yra savo vietoje. Senis vėl pranyksta savo kambaryje. Aš taip pat nepastebimai pasišalinu, kad galėčiau dalyvauti grobio pasidalinime. Heikki vėl vaikšto aplink savo tvartą, nuo kurio durų milžiniški veltinių batų pėdsakai stygos tiesumu veda į mišką.

Tamsiame skalbyklos prieškambarėje mes pešame vištas. Plunksnos tuoju dingsta besikūrenančioje krosnyje. Mūsų liežuviai jau tarsį junta skanų vištienos skonį. Iš viso sumedžiotos penkios vištos. Pradžioje nusprendžiame pasitenkinti trijomis. Tuo būdu kiekvienam tenka po vieną vištą, nes taip pat ir Heikki nutariame pasikviesti į šią puotą. Aišku, Didysis Vaino reikalavo sau dviejų vištų iš karto, bet aš nuraminau jį, pareikšdamas, kad tikriausiai dar gerokai liks nuo mūsų su Heikki kepsnių. Juk nė vienas mūsų negalės vienu prisėdimu suvalgyti riebią vištą. Šitas pareiškimas jį visai patenkino. Taip tad dvi vištas sutaupome rytojaus rytui ir surištomis kojomis pakabiname jas po skalbyklos kaminu.

Oras pilnas sleros ir sudegusių plunksnų kvapo. Bet netrukus intensyviai pajuntami kitoki, malonesni kvapniai. Mediniais pagaliukais var-tome ant žarijų vištas. Pro kepsnius žemyn laša taukai. Ah — štai jau vienam iš burnos bėga seilės. Niekad ir niekur dar taip nekvepėjo joks kepsnys. Kai puotai jau maždaug pasiruošta, aš

iššoku į priekiemį atsivesti Heikki. Paprašau jį sekti mane. Jo besišypsas veidas dar mįslingesnis. Bet netrukus jis prasijuokia, ir tada jo akių kampeliuose pasirodo žinoma šelmystė. Jis dedasi nieko nežinančiu ir klausia:

— Iš kur gi jūs gavote paukštienos kepsnių?

— Didysis Vaino nušovė.

— Tur būt, savo šautuvu? — Heikki balse žaidžia gerai paslėptas nusistebėjimas.

— Žinoma, savo šautuvu, — atsako Didysis Vaino.

— Kiek gi paukščių tu nušovei?

— Penkis.

— Ir visus iš karto, vienu vieninteliu šūviu?

— Visus vienu vieninteliu šūviu.

— Ir tuoj visus sučiupai?

— Ne, pirma už plunksnų, o paskui jau ir už vištų — nee, už paukščių, norėjau pasakyti.

Dabar mes visi juokiamės. Kadangi tai nėra taisyklinga vagystė. Tai yra tik tai, kad mes pasirūpiname palikta nuosavybe, į ką mes turime lygiai tiek pat teisių, kiek ir batalijono štabas. Būtų buvusi tikra nuodėmė, jeigu mes būtume likimo valiai palikę vištas ir jos būtų priverstos badauti. Tuo tarpu mes jas suvalgome su didžiausiu apetitu. Ant kepsnių už-

barstome druskos, retkarčiais atsipiautą gabalą dar kartą įkišame į druską. Prikandame sviestu apteptas duonos riekes ir pasigardžiuodami sriubčiojame kavą, kurią žygio puodelyje išsivirėme virš liepsnojančios ugnies. Puikiausia puota, tikrai! Jau kuris laikas nebuvo taip gerai valgę. Ilgai sėdime visiškai ramūs ir valgome su tikru vidujiniu malonumu. Pagaliau Didysis Vaino nutraukia tylą ir, dar pilna mėsos burna, suniurzgia — tyliai, atsargiai:

— Ką gi sakė Senis?

— Toks prakeiktas kudakavimas, toks velniškas kudakavimas!

Mes juokiamės taip, jog net turime prilaikyti vidurius. Ašaros rieda mūsų skruostais ir taukai laša pro lūpų kampus. Nusileidžiančioje vakaro prieblandoje, blankiame žarijų atšvaite mes pamirštame net karą, dėl kurio juk iš viso čia ir esame. Tai juk tėra tik maža vištienos puota, aplink stalą — trys vyrai, gera ir taikinga vakarienė.

Kitas dienas taip pat ramiai praleidžiame. Dienos metu miegame, o viskas, kas reikia atlikti — to tikrai nėra daug — atliekame naktį. Ankstų rytą pėdsakus sniege vėl panaikiname. Ir kai kartais viršuj pradunda lėktuvai, visi keliai niūksa taip pat nepaliesti, kaip ir dieną prieš tai.

Retkarčiais, vis dėlto, mums kietai primenamas karas. Į mūsų būstinę įneša didelį, stiprų

vyrą. Tai vienas iš mūsų pulko gurguolės. Jis su dviem savo draugais vieną gražią popietę buvo išvykęs parsigabenti šieno. Staiga juos užklupo priešo lėktuvas. Kiti pabėgo į mišką, tačiau didysis nerangus vaikinys nesuspėjo su anais. Jis išsitiesė išilgai vieškelio griovio. Lėktuvas nэрė žemyn, sutratėjo jo kulkosvaidis. Viena kulka kliudė šitą vyrą, pervэрė jam nugarą ir pasiliko kažkur netoli pūslės.

— Pažiūrėk, ar mano pilvas neištinęs.

— Taip, jis ištinęs.

— Aš manau, kad ten pasiliko kulka.

— Tikriausiai.

— Juk ją reikėtų išimti iš ten?

— Visiškai telsingai.

Aš perdaug gerai žinau, kad jos jau nebereikia išiminėti. Pūslė, greičiausiai, jau trūkusi, o tokiais atvejais jau nieko nebegalima padėti. Labanakt, didysis, stiprusis vyre! Tu palikai žmoną ir vaikus, bet tau jau nebegalima padėti. Labanakt!

Vieną popietį kieta tikrovė pasireiškia kitokiu būdu. Mes gauname įsakymą būti pasiruošusiems žygiui. Ne kartą mes buvome laukę sutėmų nusileidimo. Kažkodėl tada laikas baisiai skubėjo. Dabar reikia vyrų, tėvynė šaukia mus!

Jaunieji yra apsukrūs. Jie pasiskubina ir jau stovi ant savo ilgų pašliūžų, pasiruošę žygiui,

palinkę po sunkiomis kuprinėmis. Visų akyse blizga džiaugsmas. Pagaliau mes gauname progą apsivainikuoti tikrojo nemirštančiojo vyriškumo laurais. Pagaliau išmušo didžioji mūsų gyvenimo diena. Kažkuris iš slidininkų eilės pašaukia mane:

— Bičiuli, mes susitiksime fronte!

Ir aš atsakau:

— Taip, ten — kur reikalingi vyrai!

ANTRAS SKYRIUS

Apkasuose (korsu) yra tylu, mirtinai tylu. Čia, apačios, nesiekia išviršinio pasaulio triukšmas. Tas triukšmas priklauso žemės paviršiui, kasdieniniam karo gyvenimui, sprogstančioms granatoms ir kaukiantiems šrapneliams. Bet apkasuose, po žeme, yra tylu. Baltais apsiaustais kareiviai tankiomis eilėmis susėdo vienas priešais kitą. Artuma kelia savijautą, kad priklausai visumai. Šitame požeminiame blindaže tai yra neaprašomai taikinga, beveik šventa nuotaika. Ten, viršuj, užia karas. Čia, apačioje, ruošiamasi vakarinėms maldoms. Kas įvyks po to, tai kiekvieno atskiras reikalas. Kiekvienas žino, kad puolimas turi būti praves-tas ir kad jis kaštuos daugelį žmonių gyvybių. Bet taipgi kiekvienas galvoja, kad tai nebus kaip tik jo arba artimiausio jo draugo gyvybė.

Aš stoviu priešais visus. Man šiandien tenka skaityti vakarinės maldos. Aš tai mielai atlieku, nes pastebėjau ir spėjau tuo įsitikinti, kaip godžiai čia priimama kiekviena mintis, kiekvienas evangelijos žodis.

— Kepures nusiimti! — komanduoju aš.

Ir po akimirkos tylos visi atsargiai giedame psalmę.

Aš žinau šios valandos rimtumą. Ir aš negaliu nurimti, mano kūnas dreba dėl vidujinio susijaudinimo. Aš truputį bijau, kad toms sieloms, kurios, štai, sėdi prieš mane baltais apsiaustais, nieko negalėsiu suteikti. Bet jeigu pats nieko negalėsiu pasakyti, leisiu kalbėti Aukščiausiam. Čia jis daug sielų yra laimėjęs.

Tas nuramina, ir aš pradedu skaityti iš Naujojo Testamento, kurį išsitraukiu iš kišenės:

„Aš patariu tau, nusipirk iš manęs auksą, kurs yra nuvalytas ugnies liepsnoje ir kurs tave praturtins; ir gausi tu baltus drabužius, ir apsirengsi jais, kad nebūtų matyti tavo kūno juodumo, ir gausi akims tepalo, ir patepsi savo akis, kad būtum matantis“.

„Ginklo draugai, mes esame čia, kad įsigytume auksą, ir esame pasiruošę nupirkti jį. Savo tėvynę, savo mylimą tėvynę norime išpirkti mes savo širdies krauju sau ir savo vaikams. Kaina didelė, bet jeigu mes ją sumokėsime, mes būsim dar turtingesni. Suomija, šis garbingas ir skurdus kraštas, yra vienintelis mūsų turtas, tai yra auksas, kentėjimų ugnyje nuvalytas auksas, kurį aš patariu tau pirkti, kad liktum turtingas.

Broliai, štai dabar jūs stovite savo baltais apsiaustais. Jūs taip pat esate baltojo ginklo

broliškumo simbolis, to broliškumo, į kurį mūsų tikroji tėvynė ten, viršuje, veda mus, ir kurios atšvaistas gyvena šio krašto snieguose, jo šaltyje ir jo gyventojuose. Dabar mes einame į kovą, tačiau mes veržiamės į ją švariais ginklais, nes mūsų sielos yra skaidrios. Mes nenorėjome šito karo. Mes meldėmės, kad galėtume gyventi taikoje. Bet mus privertė pasipriešinti nešvariems ginklams. Mes nieko daugiau negalime padaryti, tik išžygiuoti prieš juos. Mes tikrai nebijome jų, ir nesame pratę nusilenkti.

Apsižvalgyk aplinkui, broli! Visa, ką tu čia matai, yra mūsų tėvynė. Šitie granatų išarti kovos laukai, šitie suskaldyti medžiai ir rūkstantys griuvėsiai. Tai yra tavo broliai, su kuriais tu petys į petį kovoji, tai yra tavo tėvų ir protėvių darbai. Visa tai yra mūsų mylimoji tėvynė. Ir jeigu tu nematai to, aš patariu tau, nusipirk tepalo akims, kad būtum matantis, kad mylėtum, kentėtum ir kovotum dėl tėvynės, kad durtuvais užkirstum kelią rytų ordoms. Mums reikia tepalo akims, kad būtume matantys ir kad galėtume augti kovoje. Mes privalome savo ginklus nukreipti į priešą, tačiau mūsų meilės kryptis yra mūsų tėvynė. Ją mes privalome matyti mūsų ginklo taikiklyje“.

Aš nutylu. Aš negaliu toliau kalbėti. Aš jaučiuosi keistai sujaudintas. Žodžiai įstringa mano gerklėje, ir mano balsas pasidaro sunkus. Tai nėra tuščia pajautų nuotaika, taipgi ne baimini-

masis ir ne baimė. Tai yra kažkas tokio didelio, ko žodžiais negalima suformuoti, nei kitiems reikiamai perduoti. Bet to ir nereikia. Kiekvienas pats tai jaučia, ir kiekvienas pats gerai žino, net to nesiklausęs: mes turime atvirai pažvelgti mirčiai į akis ir savo krauju išpirkti šito krašto laisvę. Šiandien tu, bičiuli, rytoj aš, jeigu tik negyvos mūsų kūnų liekanos atpirks šitą žemę.

Lėtai ir tyliai aš perskaitau dar Viešpaties palaiminimą, ir tada mes išeiname į kovą.

— — —

Ar tu žinai, koks yra suomių praveistas naktinis puolimas? Jis yra tarsi pati ramybė, tykojanti, laukiniams žvėrimis panaši tylą, kuri netikėtai sučiumpa priešą už gerklės, suspaudžia jį ir sunaikina. Puolimas yra greitas, gerai apgalvotas, jis turi būti praveistas kietai ir rūščiai. Jis turi pakankamai „sisu“ (jėgos ir valios), ir jis nepalūžta. Kiekvienas kareivis savo uždavinį atlieka mechaniškai, tačiau gudriai apsvarydamas. Ir jis laimi, nes pralaimėti jis neprivalo.

Ant savo pašliūžų mes greitai ir tyliai slystame pirmyn. Priešas yra viename ruožo iškyšuly, tarp kalnelio ir miško krašto. Visą dieną savo tankais jis niokojo jauną miškelį. Ilgai nesvarstydamas, jis pervažiavo užšalusias balas. Tankų, pabūklų ir kulkosvaidžių priedangoje rusams

pavyko užimti svarbios vietovės. Dabar mes gavome uždavinį atsiimti jas atgal.

Savo draugų aš jau nebegaliu įmatyti. Aš nieko kito negirdžiu, tik šmėklišką kažkieno pašliūžų šiurenimą per kietai užšalusį sniegą. Vienur kitur sumirga baltas šešėlis ir nerangiai prisiglaudžia prie tamsaus medžio. Pasirodo mano draugas, tarsi jaunas lūšis, katės lengvumo judesiais, kiekvienu akimirksniu pasiruošęs pulti savo grobį. Po to vėl mirtinai tylu. Girdėti tik atskiri trukdomieji šūviai, kartais trumpomis šūvių serijomis į tylumą sutarška tanko kulko-svaldis. Įsakymai perduodami pašnibždomis. Priešas yra ruožo iškyšulyje, mes turime apeiti jį ir sunaikinti. Tačiau mūsų žvalgomieji daliniai dar neapėjo sparno, apsupimas dar nepravestas.

Įsakymas duotas, ir mes jo laikomės. Kažkur, maždaug už dešimties metrų, aš pastebiu vieną savo draugą. Iš kairės, žinau, yra Heikki, tylusis, susimąstęs svajotojas, prie kurio jaučiuosi gerokai prisirišęs. Dešinėje pusėje turi būti Vainö, didelis šiukštus milžinas, į kurio lokiškas rankas nepatartina pakliūti. Esant šalia jo, visuomet apima saugumo jausmas. Veddamas dalinį, aš ypač juo pasitikiu. Šiandien vadovauja kariūnas, aš esu tik grupės vado pavaduotojas. Padėtis visiškai aiški, tačiau šita ramybė iššaukia manyje apleistumo jausmą. Tamsus miškas ir granatų suskaldyti medžių kamieniai, ištiesto-

mis rankomis įsirėmę į erdvę virš šrapnelių išknaisiotų duobių, dar sunkiau leidžia pakelti vienatvę. Visuomet, kai nuo pušies šakelės nukrinta sniegas, aš galvoju, kad tai yra kažkas, kas juda. Kiekvieną nuostabiau atrodantį rąstą arba kiekvieną medinę trobelę aš palaikau priešu.

Dabar ausys girdi tokius garsus, kokių iš viso nėra, nes tikrumoje negirdėti nieko kito, tik tylus sniego čirpimas ir surišimo vietose skybatų girgždėjimas. Aš užsismaukiu šalną, nes žinau, kad šaltis netrukus griebis man už ausų. Nėra laiko jausti mažus skausmus ir pasiduoti jų įtakai. Pirmoje eilėje — svarbiausias dalykas — kad priešas pats netikėtai neužkluptų. Tada viskas būtų veltui. Dabar kiekvienas akimirksnis yra kova dėl gyvenimo ar mirties. Juk pasitaiko, kad net greičiausieji ir gudriausieji nebeišsigelbsti. Kadangi mes esame užpulti, mes turime būti greitesni, negu priešas. Iš prigimties mes esame ir gudresni už jį.

Ateina įsakymas: „Gulti!“ Akimirka aš paklausau. Man pasirodo, tarsi matau artėjantį apsnigtą Heikki pavidalą, tačiau nesu tuo visai tikras. Klausyti taip pat nedrįstu. Priešas galėtų išgirsti. Todėl laikiu. Mes visi laukiame. Mūsų kulkosvaidžiai tur būt dar nepasiekė apsauginių vietų, arba mūsų artilerija dar negavo įsakymo pradėti ugnį.

Kiekviena akimirka dabar pavirsta amžinybe. Ji išsiplečia neapibrėžiama, skaudžia tikrove. Mes gulime pasiruošę šuoliui, tačiau dar nesame gavę jokio įsakymo. Aš žinau, kad ten, už šimto metrų, priešakyje, guli priešas, masė, kuri turi būti prispirta prie žemės ir sunaikinta. Jie suniekino tai, kas mums yra šventa, jie įsiveržė terioti tai, kas yra mūsų. Su šitomis mintimis aš pastebiu, kaip keršto troškimas uždega mano kraują. Ir man sunku ramiai išsilaikyti, nepašokti, nešaukti ir nemušti, kol pats parkrisiu — būsiu sunaikintas, kaip kad karas iš viso viską naikina.

Staiga kažkur, prieš mane, granatų detonacija sudrasko orą. Viena, antra, trečia. Dešimterio-pai, ne, šinteriopai ima dundėti aplinkui. Ugnies koncentracija yra netikėta ir baisi savo stiprumu. Medžiai suskyla, jų šipuliai švilpia aplinkui, sniegas dulka į viršų ir pavirsta purvina mase... Kaukimas, kriokimas, švilpimas ir dundėjimas. Laukiniai, tarsi išprotėję, išsiskiria artilerijos garsai. Bet netrukus atskirų šūvių garsų jau negalima išskirti. Tai yra vienas vieningas pragariskas griaudimas, triukšmas, kuriame susivienija tiksintis kulkosvaidžių dainavimas, galingi liepsnosvaidžių ugnies šūviai, automatinių šautuvų tarškėjimas ir drebančios šautuvų salvės. Pragaras yra visiškas — didelis, naikinantis, tamsus. Kas gi buvo tie, kurie pradėjo nak-

tinį antpuolį? Kieno įsakymu galėjo kilti šis juodasis pragaras?

Dangaus tamsumoje prieš mane pasirodo suskaldytos medinės trobos sijos. Aš greit įspaudžiu galvą į sniegą, bet kol man tai pavyksta, į veidą gaunu žiupsnį žemių. Žemė užkemša mano akis, ausis ir burną. Granatos skeveldra išbrėžia gilų rėžį mano plieniniam šalme. Kulkos švilpia čia pat pro mano ausis. Nuostabu, kaip jos neužkliūva manęs. Mano sniego baltumo apsiaustas jau visai juodas. Jis suplyštų, tarytum būtų pakabintas ant sausos pušies šakos, jeigu aš pamėginčiau susirasti geresnę, labiau apsaugotą vietą, negu šitas žemas žemės kupstelis.

Pasibaisėtinas griaudimas. Deganti ugnis. Aš pamirštu savąjį Aš, viską. Manyje stiprėja keistas nusigandimas, kokio prieš tai niekad nebuvau jautęs. Tai suparaližuoja mano sąnarius, kiekviena saugyslė pasidaro nejudri. Viskas, kas žmogiška, prabėga pro šalį, vietoj to kažkas slegia mane pasibaisėtinu baimės slėgimu, šimtu, tūkstančiu atmosferų. Aš esu tarsi bevalė, automatinė mašina šitame dideliame pragare. Tačiau aš dar gyvenu, dar galiu kvėpuoti, nors mano smegenys ir negali viso to kaip reikiant apimti. Aš laikiu, kol nutilis artilerija.

Tada mes pašokame.

— Ar tu dar esi, Heikki! — šaukiu aš, tačiau negaunu jokio atsakymo. Tik kažkur, kiek toliau į priekį, man atrodo, kažkas lekia pirmyn.

— Vaino! — šaukiu tada į dešinę. Kaip atsakymą išgirstu silpną urzgimą:

— Čia!

Manyje ima pulsuoti didelio saugumo jausmas. Mes dar gyvename. Aš tai jaučiu ir imu viską suprasti. Mes išsikapstysime ir iš šito pragaro! Gana vaikiška ir gana žema jausti baimę! Ką gi reiškia miręs kūnas, siela vis tiek nepasiformu su savim. Iš kitos pusės, argi mano gyvenimas vertesnis už kitų?

— Pirmyn!

Patrankos staiga nutyla, ir mes šturmuojame į priekį. Aš aiškiai pažįstu liekną Heikki povyzą, visai arti manęs jis puola priešą. Tarška šautuvai. Degdami perveria orą priešo liepsnosvaidžių sūviai. Jų lengvai galima būtų išvengti, jeigu tik jie nelytų tokiomis beprotiškai tankioms eilėmis, tesiog begėdiškai netaupiai. Rusai taupė duoną, o vietoj jos geriau dirbo paraką. Kokia nesąmonė! Ir štai dabar visą šitą perteklių jie skiria mums! Kokie mes vargšai!

Ne! Čia tu dar gausi savo atlyginimą, čia visi jūs dar gausite savo dalį. Aš metu rankinių granatų ryšulį į tamsią, judančią masę. Aš pajuntu, kaip jos sprogsta, ir man rodos, kad tikrai matau, kaip ore skraido kruvinos galūnės ir sąnariai.

— Viskas tvarkoj! — šaukia Heikki.

O dabar toliau, į kitą krūvą! Galima išskirti trumpus, būnijančius sprogimus — vieną, antrą, trečią, ketvirtą — beprotiškus, tikrai beprotiškus. Ir tada — pa-pa-pa — kulkosvaidžiai. Aš sėju mirtį, aš keršyju savo rankomis, kitomis keršija mano draugai — taip, jūs turite tai, ko užsitarnavote.

Man sustoja kvapas. Aš švokščiu ir pastebiu, kad viskas švokščia manyje. Šitie niekšai jau gavo ir dar gaus jiems priklausančią dalį. Ko gi jie čia atėjo! Ar mes prašėme juos čia ateiti? Argi mes nemaldavome taikos, bet ar mes gavome ją?

Ne! Jie grasino mums suspaustu kumščiu ir sakė, kad jeigu vieną dieną jie ateis, jie pasims tai, ką nori pasiimti. Imkite dabar, jei galite. Ne, kol aš kovoju, kol galiu išsilaikyti ant kojų, kol Heikki, Väinö, Esko, Aarne ir visi kiti jaunuoliai dar kvėpuoja, ne!

— Ei, vaikinai, pirmyn! Dabar aš perimu sakymą, bent galvoju, kad perimu jį. Pirmyn! Truputį stipriau į aną krūvą, ten — ir į tą dar, ten! Keista, kaip akys įprato prie šios tamsos. Nematyti jokių šešėlių, jokių tuščių protarpių. Vyzdžiai išsiplėtė ir lėšiai pagauna priešo vaizdą kaip tik prieš taikiklių iškyšulėlius.

Ima žaisti priešc prožektoriai. Šviesos kūgiai vienas po kito tamsiame danguje ieško plieninių paukščių. Bet mes iš viso neturime plieninių

paukščių, o apie tuos, kuriuos turime, neverta ir kalbėti. Jie tikriausiai neįstengtų įsikišti net į tokį vietinį puolimą, koks dabar yra mūsų. Bombonešiai? Ar mes iš viso tokių turime? Jei-gu mes ir tikrai tokių būtume turėję, jau seniai jie būtų buvę numušti arba sudeginti. Iš už-sienio mes negavome nė vieno, nes juk jokios aplinkybės negali pažeisti neutralumo. Mus paprasčiausiai galima sugriebti ir sunaikinti, tačiau padėti mums nevalia. Niekas nieko ne-drįsta veikti, nes raudonasis milžinas yra baimę kelianti baisenybė. Tačiau mes nebijome jo. Tai neatitinka mūsų uždavinių, kad mes, štai, visam pasauliui parodome šlykščią šitos masės kokybę. Kolosas netrukus pradės svyruoti ant savo drebančių kojų. Netrukus mes jį pagul-dysime. Tačiau tai kaip tik nėra lengvas užda-vins.

Raudoni ir geltoni šviečiamųjų raketų ka-muoliai sublizga danguje, apšviečia kovos sritis ir ima lyti į žemę tarsi mėlynį, žali, įvairiai be-sikeičią dūmai. Rusai susigabeno prieš mus visas galimas priemones: milijoninę armiją, moder-niausius tankus. Mes turime tik šautuvus, porą granatsvaidžių, lengvasias patrankas ir — gele-žinę valią laimėti. Pažvelk, ten mūsų juokingi ginklai. Jie yra maži, tačiau mes laimėsime.

Staiga visi išgirstame šauksmą, gilų, bepro-tišką šauksmą. Per nušviestą ruožą mus puola nauja priešo kolona, beprotiškai kaukdama ir

juokdamasi. Ten visi vyrai iki sąmonės netekimo prisigėrę degtinės. Gana savitu būdu jie pasiruošė puolimui.

Beprotiškai urgzdami, tarsi laukinių žvėrių gauja, puola jie priešais mišką. Jie veržiasi tirštomis eilėmis, pasilenkę vieni už kitų, prisi-dėję prie akių rankas, tarsi saugodamiesi negai-lestingos mirties, šautuvais po pažastimis, šovi-nių kaspinus persinetę per pečius. Kiek jų krinta iš karto, paleidus tik vieną kulką! Kiek jų nebegriš iš šio puolimo deginančiame žiemos šaltyje! O juk šita žmonių krūva, kurią aš kaip tik sunaikinu, taipgi buvo gimusi, gavusi šilimą. Žmogaus kūno šilima palaikė gyvenimo kibirkš-tis šituose vargšuose vaikuose.

Šitų puolikų žlugimas yra pasibaisėtinas. Automatiniai šautuvai šalia manęs jau pradėjo savo piūtį. Į jų ugnį įsimaišo atskiri granatų sprogimai. Toliau, iš sparno, pasigirsta sunkiųjų kulkosvaidžių tratėjimas — taip pat į juos. Iš visų pusių gaudžia šūviai, zirzdami, gausdami, užtrenkdamį. Gyva būtybė čia greit virsta be-jėgiu žmogaus kūnu, kurio sąmonėje dar vienam akimirksniui sukietėja neišsakomas išgąstis ir akys prisipildo neišmatuojamos baimės. Vienu metu jie iškelia sukryžiuotas rankas į gaudžiantį orą ir krinta negyvi ant supustytų sniego vėpū-tinių. Ten vienam lieka pravira burna, jo krū-tinėje skylė, paskutiniaisiais jėgų likučiais jis dar bando įkvėpti orą, tačiau veltui. Kova eina to-

liau, arši kova, užtrunkantis triukšmas, negirdėtas griaudimas, nenutrūkstama, pragariška kova.

Kaip tik dabar visai žemai, vos už medžių viršūnių, praneria vienas priešo bombonešis. Aš labai nujaučiu jį, negu galiu pastebėti. Aš negirdžiu, kaip rašinos sparnų lengvai užkliudytos, traškėdamos lūžta medžių viršūnės ir šakos. Priešais mus jis išmeta vieną bombą. Kaukdama pralekia ji pro mūsų galvas ir duslia detonacija pasiekia žemę. Daugelis kūbinių metrų žemės vienu smūgiu išmetama į viršų. Prasiveria didelė duobė. Dulkės ir žemės sekundę stovi ore, tarsi tankus debesis. Virš mūsų galvų dūgzdamos pralekia bombos skeveldros. Aš prisispaudžiu savo duobėje. Visiškai arti lyja degančiai karštomis, aštriomis skeveldromis.

Kažkas iškelia savo ranką. Tuo metu aš kaip tik pasisuku į šalį ir pastebiu tai. Tikriausiai, ten yra sužeistasis, kuris moja pagalbos. Kažkoks kamuolys nušliaužia į ten per sniego vėpūtinį, aš padarau tą pat. Visai teisingai, tai buvo sužeistojo ženklas. Jo dešinioji ranka yra peršauta, iš žaizdos bėga kraujas. Atrodo, kad paliesta arterinė gysla. Aš išsitraukiu savo puuko ir nupiaunu jo rankovę. Iš vienos kišenės išsiimu raištį ir mėginu sulaikyti kraują. Aš neturiu laiko apžiūrinėti jį, ar ranka yra jam peršauta, ar iš jos išplėštas gabalas raumenų. Padėtis rimta, kraujavimas turi būti nutildytas. Kol aš baigiu savo darbą, raištis vėl prisisunkia kraujo.

Tada paimu savo nosinę ir perrišu ją aplink ranką dviem priešingais kampais. Pasiekiu gabalą nuskeltos šakos ir jos pagalba viršuj žaizdos stipriai prisuku nosinę. Tada nutempiu sužeistą žemyn, į vieną giliau išraustą duobę. Šią akimirką ir tokiose sąlygose aš nebegaliu daugiau jam padėti. Neapsakomai lyja šūviai ir skeveldros.

Tada vienu metu Heikki atsiranda šalia manęs. Jis buvo atbėgęs padėti man.

Mes vėl mėginame nušliaužti į savo vietas. Ne, pirmyn, vis pirmyn prieš rusus. Mes turime persiristi per lavonų krūvas, kurios dvokia krauju ir purvais. Ten, štai, juda viena priešo grupė, ne, ji puola mus. Štai, ten ateina priešas. Mes esame tik du, gal būt dar Didysis Vaino, trečiasis, kažkur už mūsų. Kulkosvaidžių ugnis staiga nutyla. Šautuvai dar trata, bet ir tie retėja. Dalis priešo grupės jau čia pat! Tarsi išprotėję puola jie mus. Aš bandau šaudyti, tačiau tokiam darbui jau trūksta laiko. Mano šautuvas gana senoviškas ginklas. Tačiau puukko, Kauhavos geležis! Aš išsitraukiu šitą aštrą durklą ir šoku prieš laukinius žvėris. „Tavo kraujas neturi sudrebėti, kaip nerūdyja Kauhavos plienas!“ (Taip sakoma vienoje suomių karo dainoje).

Aš turiu žudyti, žudyti, sunaikinti kiekvieną, kad jis niekad daugiau neateitų čia iš savo stepių, kad jis niekad nedrįstų mus, nekaltus, už-

pulti. Šimtmečiais ir tūkstantmečiais jie persekiojo mus. Mano tėvas irgi mirė nuo jų durtuvų. Taip, taip, dabar jūs atsiimsite ir už jį! Ir dar su nuošimčiais apmokėsiu aš jums!

Be atodairos, įnirtęs aš daužausi įsiutusiose neapykantos piautynėse. Ten Heikki dirba tiek, kiek tik gali pasiekti. Čia Didysis Vaino krikštusiuosius krauna į pavyzdinę krūvą. Netrukus šis darbas baigiamas, plėšriesiems paukščiams mes paruošėme puikią puotą. Paskutinįjį, kuris pakyla nuo purvino sniego, nuduriu aš į pačią širdį.

Mirštantysis įsistebeilyja į mane savo didelėmis kaltinančiomis akimis. Jo kepurė nusmukusi nuo galvos, trumpi, suprakaitavę plaukai tuoj apsitraukia šalnos sluoksniu. Netrukus jie pavirsta storu blizgančio sidabro šalmu. Jo rankos atmetos į abi puses, skarmalais apvyturiotos kojos sukumpsta. Tylėdamas žiūriu aš į jį, tarsi į nukryžiuotąjį. Dabar aš panirštu visą triukšmą, kuris vis labiau ir labiau aplink mus apmiršta.

Aš apsižvalgau aplinkui, tačiau nesąmoningai turiu pridengti savo akis. Jos skauda nuo beprotiško pasibaisėjimo, kuris iš daugelio pusių suplaukia į mano akių vyzdžius. Jis suplaukia vidun ir duria, tarsi deganti geležis. Tada išspaudžiu aš savo galvą į kojų sumaitotą sniego pusnį. Stiprus vidujinis drebulys pereina mano

kūnu. Aš manau, kad aš verkiu, ir staiga išgirstu Heikki balsą:

— Kas tau yra? Ar tu sužeistas?

— Et, niekis! Kąžkas praslenka pro mano akis, — atsakau aš. — Tuoju vėl viskas bus gerai.

— Tai buvo tvarkingas dienos darbas. Kiek rusų teko tavo daliai?

— Aš nežinau, tai galėjo būti dešimt, galėjo ir penkiolika.

— Klausyk, vaikine, šita krūva yra mano. Čia guli daugiau negu dešimt šitų stepių sūnų. Vaino taipgi jau baigė suskaičiuoti.

Bet mes dar turime šturmuoti ir atsiimti numatytas vietas. Kiti jau spaudžia sparnuose. Dalis tiesiu keliu eina pro čia. Ryšininkai įpareigojami ištraukti iš sniego, arba teisingiau, iš sujauktos žemės telefono vielas. Ryšys vėl turi būti būtinai atstatytas.

Tačiau priešas nebepuola. Pradžiai jau jam pakako. Mes išlaikome ir sustipriname savo pozicijas.

Dabar prisimename sužeistąjį draugą ir nuvykstame į jo duobę kaip tik tą akimirką, kada prieina sanitaras su rankiniais neštuvais. Atsargiai užkeliame ant jų sužeistąjį vyrą. Heikki ima jį už kojų, sanitaras per liemenį, o aš už galvos. Dabar visai arti pamatau sužeistojo veidą. Jis yra mirtinai išblyškęs, visai bekraujis. Jo akys mėlynos, ir maža plaukų garbana svyra ant kaktos. Tarp siaurų, pusiau pravirų lūpų

matyti perlo baltumo dantų cilė. Aš nutraukiu sužeistajam pirštinę ir matau, kad jo rankos visiškai mėlynos.

— Ar nebūtų geriau įleisti jam truputį kraujo? — paklausiu aš sanitarą.

— E, palik, kad tik būtų šiltos degtinės.

Mes atleidžiame aprišimą. Aš duodu jam gurkšnį konjako iš bonkos, kurią nešiojuosi savo kuprinėje. Sužeistasis godžiai praryja. Po valandėlės aš vėl pakartoju tą pačią procedūrą, ir man pasirodo, kad spalva pamažu sugrįžta į jo veidą. Tuoju po to jo kūnu perbėga stiprus drebulys. Jis dreba nuo šalčio. Kraujas vėl ima tekėti ir šildyti kūną.

— Na, kas! — sakau aš sanitarui, kuriam, brendant per gilų sniegą į perrišimo punktą, nuo kaktos rieda prakaitas.

— Dievas žino, tai taip pat nelengvas darbas, — pastebi Heikki, pažvelgęs į draugą, nešantį neštuvus.

Čia tikrai galima išbandyti kiekvieną vyrą. Kare nė vienas uždavinys nėra geresnis už kitą, taipgi ir ne blogesnis. Kiekvienoje vietoje reikia tikrų vyrų.

Mes apsižvalgome, tačiau savų kritusiųjų nepastebime. Argi jie jau nurinkti? Tačiau ne! Ten guli vienas, ten toliau dar vienas, o čia kaip tik prieš mus — dar trečias. Mes tuoj apstojame mirusįjį. Aš pažvelgiu į jo veidą ir atpažįstu jį. Tai juk tikrai guli Mikko Lepistö, links-

mas, drąsus, geraširdis jaunuolis. Aš pažinojau jį dar taikos gyvenime. Gera sena motina apraudos savo vienintelę paramą, savo vaikina, kuris mažą jos namelį pripildydavo džiaugsmo.

— Taipgi ir Mikko paliko mus, — sako Heikki, ir per jo veidą nusitėsia tikro liūdesio kaspinas.

— Atrodo, kad tai bus mūsų visų likimas, — atsakau aš. Šiandien tu, rytoj aš, pagalvoju, tačiau balsiai to nepasakau. Čia viskuo tikima, net pačia mirtimi.

Kai prieš rytą sugrižtame, mus pasitinka vyrai, kurie pasiruošę pakeisti mus. Aš matau juos ateinančius, nešvariais, kažkada buvusiais baltais apsiaustais, pavargusius, nesliskutusius, purvinus, ir tada mane suima didelis pasigailėjimo jausmas. Tu mieias Dieve, už ką gi žmonės turi tiek kentėti, žudyti vienas kitą! Bet kaip atsakymą išgirstu balsą, kuris kartoja: „Aš patariu tau: nusipirk tepalo ir patepk juo savo akis, kad būtum matantis“.

Tačiau aš nematau nieko kito, tik pasibaisėtiną sielvartą, kuri atneša karas.

TREČIAS SKYRIUS

„Mes pakeliame savo širdis prie Dievo!“

Einame priimti komunią į didelius požeminius apkasus priešakinėse linijose. Tabako dėžės, sudėtos vienos ant kitų, o art viršaus užmestas baltas apsiaustas. Tai yra altorius. Vyrai išsiitraukia iš kišenių žibintuvėlius — nenumatytam reikalui jie visuomet nešiojami su savim — juos uždega ir pastato ant altoriaus. Visus mus perima kažkokia saviškai šventiška nuotaika. Apkasai švarutėliai, išvalyti, ir visas nereikalingas šlamštas sumestas į kampą. Prieš jį sustatyta automatinių šautuvų piramidė.

Atvyksta karo pastorius išdalyti komunią. „Kritusiems!“ turiu didelį norą sušukti, tačiau negaliu kalbėti to balsu, nes bijau šitų minčių. Bet aš gerai žinau, kad jos pagaus mane. Galbūt, tai yra netolimo žuvimo pranašas. Nes vos tik prarandamas tikėjimas gyvenimu, užgęsta ir ta nedidelė kibirkštėlė, kuri tik su dideliu vargu jau ištisus mėnesius palaikė gyvenimo dvasią. Tačiau šitas gyvenimas turi būti išsaugotas vaikams: mažajam, žaidžiančiam Matti ir

dar lopšyje saldžiai čiauškiančiam Aino. Ir kaip galėtų gyventi mano žmona, jeigu aš dabar pavargčiau ir užmigčiau šitame veidmainingame sniege? Čia yra daug vyrų, daugelis jų turi dideles šeimas, ir daug, neįtikėtinai daug čia skaisčių jaunuolių, kurie svajoja apie didelę ateitį. Čia tėra tik vienas pasirinkimas: mirtis arba luošojo gyvenimas. Tačiau gyvenimas laisvėje, šitame stebukle, kuris yra didžiausias po žvaigždėmis.

„Mes pakeliame savo širdis...“

Tai yra galingos mišios, kurics kyla čia iš vyrų krūtinių ir rimtų širdžių. Ten, lauke, patrankų griaudimas lydi šitą vyrų giedojimą. Kartu jis ir apkasų sienas įspaudžia giliau į žemę. Vynas siūbuoja taurėse. Taigi, taip drebina šitas triukšmas Kristaus kraują.

„Aš esu vynuogės stiebas, o jūs esate šakos. Kas manęs laikosi ir ką aš laikau, tas veda brandžius vaisius, nes be manęs jūs nieko negalite“.

Aš pakartuju šiuos Šventojo Rašto žodžius, ir suprantu, kad mes, tarsi Kristaus vynuogės stiebo šakos, iš jo gauname savo maistą ir galime brandinti daugelį vaisių. Ir taip pat imu suprasti, kad be Dievo mes negalėtume pakelti viso šito skausmo, kuris šiuo metu yra užkrautas ant mūsų pečių. — „Be manęs jūs nieko negalite...“ — Tačiau nė vienas mūsų niekuomet nėra buvęs visiškai vienišas. Kiekvienas savyje visad nešiojosi Aukščiausiąjį.

Vyrai pusračiu sustoja priešais altorių, ir pastorius dalija komunią. — „Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kūnas, mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kraujas — —“

Pakilus tai yra jausmas priimti kūną į save ir kraują. Savo svajonėse aš jaučiuosi stovįs ant lygaus kelio. Jis tiesiasi prieš mane, tačiau aš nematau jo galo. Už apkasų sienų griaudžias stiprus patrankų griaustinis visumai suteikia dar daugiau iškilmingumo. Net jauni vaikinai, kurie iki šiol nedaug į tai tebuvo linę, dabar pamaldžiai atsiklaupia ir nusvarina savo gražias galvas, kad priimtų tą paguodą, kurią teikia šitas susiartinimas su galinguoju Dievu.

Ginkluotas sargybinis sergsti įėjimą. — Kad apsaugotų Kristaus kūną ir kraują, — noriu pasakyti, tačiau šios minčių eigos negaliu privesti iki galo. Dabar ateina ir sargybinio eilė, ir jis nori gauti komunią, ir kažkuris draugų pakeičia jį. Tai yra jaunas, šešiolikametis Kalevi, jis, kuris dažnai susigėdęs kalbėdavo man, kaip kartą jis buvo susipažinęs su tikrąja mergina. Jie buvo pakilę žygiui į frontą. Daugelio atsisveikinimai buvo linksmi ir nerūpestingi. Gal būtų, tai buvo dėl to, kad daugelis nenorėjo parodyti savo vidujinio įtempimo. Tačiau Kalevi mano, kad ten buvo tik viena tikroji mergina. Kiekvienam kareiviui ji paspaudė ranką ir palinkėjo Dievo palaimos. Jis daug kartų pasakojo man apie tai, ir visą laiką stebėjosi tuos.

Kokia jėga Kalevi, dar tokį jauną, galėjo atvesti net į čia? Visi jo broliai jau yra fronte. Namie liko seni tėvai, jie rūpinasi ūkiu bei gyvuliais ir dirba visus darbus. Argi toks rimtas jaunuolis, kuris iš viso yra daugiau vaikas, negu jaunuolis, galėjo atsidurti čia tik iš nuotykių pamėgimo ar tikro lengvapėdiškumo? Ne, tūkstantį kartų ne! Viena vienintelė sąvoka atvedė jį čia: tėvynė! Tėvynės rūpesčiai yra mūsų visų rūpesčiai, ir jos likimas yra taipgi ir mūsų likimas.

Aš įsigilinu į jo bruožus. Jie jau išsivystę, tačiau dar nėra visai ryškūs. Jo oda tamsi — gal būt, jau nuo parako dūmų? Pusaukštė kaktą pilna raukšlelių, tačiau į užpakalį sušukuoti plaukai blizga lygiai ir juodai. Jo lūpos yra pilnos ir šviežios. Dabar jos iš taurės ragauja vyną. Rudos akys yra gilios ir dar skaidrios. Žvakės liepsna banguojančia šviesa krinta į jas, ir kai šis jaunuolis pasisuka, norėdamas pasiimti savo šautuvą, jis atrodo tarsi lūšis, tarsi tas, kurio lengvų žingsnių negalima išgirsti ir išsi-saugoti. Jo perdaug gaila, šito Kalevi, bet aš tikiu, kad jis yra pakankamai protingas ir nepatarnaus rusams paprasčiausiu taikiniu.

Kalevi Martilla visų mėglamas ir narsus automatinių šautuvų šaulys. Tačiau, eidamas sargybon, savo numylėtą automatinį šautuvą jis pakeičia suomiškuoju „Pystykorva“ šautuvu. Sargybiniai visuomet juo apsiginkluoja. O da-

bar jis stovi sargyboje prie šios mūsų požeminės šventyklos.

Rytas pilkėja. Mes bijome šito pilko ryto šviesos, taip pat, kaip ir aiškių mėnesienos naktų. Tada aukštai į dangų pakyla žvalgomieji balionai. Jie užmato mūsų judėjimą dešimčių kilometrų radijusu. O mes neturime jokių balionų. Mes negalėjome leisti sau tokios prabangos ir dirbdintis tokius daiktus. Mes buvome priversti ne kalti ginklus, bet pirkti juos. Ir ne iš lėktuvų jie beria ugnį ant mūsų pečių. Kaip aš neapkenčiu šitų žvalgytojų! Jie yra šimteriopai biauresni už bet kokius bombonešius. O mes, paprasčiausiai, neturime nei pakankamai lėktuvų, nei priešlėktuvinių patrankų, kad juos numuštume. Tarsi Egipto laukų baidyklės, šitie balionai yra nuolatinis mūsų slogutis.

Prieš pasiruošiant žygiui, mums išdalijami šalti maisto daviniai. Tai yra tikras ženklas, kad netrukus laukia puolimas. Mes gauname gabalą arklienos dešros, šiek tiek sūrio, geroką gniužulą tikrojo pieninės sviesto, dešimtį gabalėlių cukraus ir truputį sausos duonos. Vakare mums dalijama taip vadinama „kulkosvaidžių sriuba“ arba „šautuvų griežčiai“. Apsirūpinę šitokiu maistu, mes išeiname į žygį. Kad tik viskas gerai eitųsi! Kad tik nekankintų šitas begalinis šaltis. Su šitais skurdžiais guminiiais batais daugelis ligi mėlurnumo nušąla kojas. Aš

nekenčiu šitų batų, tarsi nuodėmės. Kareivis turi gerai apsaugoti kojas, jis privalo turėti tikrus didelius odinius batus, o ne tokį guminį šlamštą. O, be to, ir šitos palaidinės! Ir tokiais drabužiais apsirengę kareiviai turi eiti į frontą! Jeigu dar kiekvienas turėtų pakankamai vilnonių drabužių pasivilkti apačion, tada dar galima būtų suprasti. Tačiau kai dažnas iš mūsų teturi tik vieną ar porą nevykusių skarmalų, tai yra jau perdaug skaudus žaidimas. Nes juk menkas malonumas esant keturiadešimčiai laipsnių šalčio ištisas valandas išbūti lauke arba landžioti po sniego pusnis. Bet rusai irgi sušąla. Mes visi turime šiltas pirštines ir minkštus pošalmius, daugelis per kelius dar yra prisitaisę šią šildančią — tai mūsų žmonių ir vaikų, taip pat stovinčių tėvynės fronte, dovana. O priešas teturi tik nešvarias rankas ir maišų liekanas, kurias vartoja kaip kojų apavą. Esant šitokioms sąlygoms, „generolas žlema“ yra mūsų pusėje.

Norėdamas sušilti, aš dar sriūbteliu iš virdučio karštos arbatos. Vaikina! išvirė ją iš sutirpdyto sniego ir gerų brazilietiškų kavos pupelių. Dėkui tiems braziliečiams, kurie susiprato, kad mums ne taip jau gerai einasi, ir kad mus gali užmušti neparagavus geros kavos. Todėl jie atsiuntė mums dovanų. Be kavos šitame kare mes nebūtume taip ilgai išsilaikę. Anksčiau mes visai negerdavome juodos kavos, bet dabar vis labiau imame pamiršti pieną. Jau beveik du

mėnesiai praslinko nuo tų laikų, kai paskutinį kartą matėme karvės pieną. Mes buvome tada rezerve, prie Pyhäjärvi, užfrontėje.

Saulės spinduliai vis stiprėja. Panašus plėšriajam paukščiui, virš mūsų suka vienas vienintelis priešo lėktuvas. Sniegas girgžda po batų padais, ir plieninis šalmas apsitraukia šerkšnu. Heikki, Välnö, Esko ir Aarne priklauso mano daliniui. Be jų čia yra dar keli naujokai, kilę iš tolimosios šiaurės dykaviečių. Tik su dideliu vargu jie gali judėti pirmyn. Būtų buvę daug geriau, jeigu jie būtų pasilikę savo krašto fronte. Bet ir čia reikia vyrų. Tačiau aš smarkiai abejoju, ar iš jų bus kokios nors naudos. Man būtų buvę daug mieliau, jei būtų galėjęs išeiti visai be jų. Jie jau yra per seni ir lengvai gali palūžti. Kietuose miško darbuose užsigrūdinę vyrai, peržengę penkiasdešimtį gyvenimo metų, jau nebėra geri kariai, ypač kad anksčiau jie nebuvo gavę jokio apmokymo. Tačiau ko aš čia turiu murmėti, jeigu jie patys yra visai tylūs. Tik viena tėvynė žino, kokių jai reikia aukų.

Dabar ateiname į vieną apylinkę priešakinėse linijose, kurią neseniai kietomis kovomis buvome atsiėmę iš priešo. Granatsvaidžiai pasveikina mus savo traškančiais snukiais. Medžiai, kurie riogso tarp jų lizdų, yra suplėšyti smulkiais gabalėliais ir skiedromis. Iš tolo baltame sniege jie šviečia geltonai. Vienur kitur iš pože-

minių apkasų lengvai kyla dūmai. Rytinės pusryčių ugnys dar ne visur užgesytos. Dienos metu mes nedrįstame užsikurti ugnių: priešo lėktuvai pagal kylančius dūmus tuojau suranda tiksliausius pėdsakus, ir ant mūsų jau lyja bombos.

Mes mažai kalbame vienas su kitu. Ir anksčiau mes nedaug kalbėdamovės, tačiau, vis dėlto, daugiau, negu dabar. Naktinių mišių įspūdžiai dar perdaug stipriai skamba mumyse. Tačiau savo vyrams aš privalau duoti keletą neišvengiamų nurodymų ir gerų patarimų. Aš ieškau kontakto ir susijautimo su kiekvienu iš jų. Bėgti atgal negalima, kad ir kažin kokios bebūtų sąlygos! Rankinės granatos knatą reikia patraukti šitaip, o ne taip! Tokia duobė, kaip šita, galėtų būti išnaudota, norint prisidengti nuo skeveldrų. — Taip, taip, mes tai gerai žinome, — sako jie visi, bet aš gerai žinau, kad nė vienas jų ir įsivaizduoti neįstengia, kas dar čia bus. Ir taip pat gerai žinau, kad kai ateis siaubas, kiekvienas iš jų padarys visiškai kitaip, negu kad turėtų padaryti. Aš negalvoju nieko gero, šiandien perdaug bus mėsos iš šito dalinio. Ir anas Biblijos žodis nenoromis smelkiasi į mano galvą: „Žiūrėk, velnias trokšta jūsų, jis nori išsijoti jus, tarsi kviečius“.

Šėtonas! — tai yra pirmasis keiksmas šį rytą. Paprastai, pirmosiose linijose ne perdaug keikiamasi. O šitas keiksmas kaip tik atriša mano

lūpas. Aš vos nesuklumpu ant vieno ruso lavo-
no. Šitoje vietoje abu partneriai ilgai buvo
kovęsi, todėl negali žinoti, ant kurio iš jų lavo-
no netrukus užsidursi. Net ir Heikki nusuka
savo veidą. Vis dėlto, sunku svajingam vyrui
matyti visą šitą sunaikinimą. Kodėl gi poetas
turi visa tai pergyventi? Argi jo siela nepaliks
sužeista visiems laikams? Argi šita skriauda
neužgesys jo gyvenimo džiaugsmo ir neužkraus
nuolat prie žemės lenkiančios naštos? Tačiau
gyvenimas yra tik toks, koks kiekvienam iš
mūsų yra paskirtas. Mūsų likimas yra atžymėtas
didžiojoje pasaulio knygoje ir kažin, ar yra
kokia nors galybė, kuri galėtų pakeisti jo raš-
menis? Kiekvienas piauna tai, ką jis yra pasėjęs.
Ar tai irgi yra mūsų darbų pasekmės?

Mes sutinkame tiesiog nuo šalčio sustingu-
sius vyrus, jie ateina iš pirmųjų pozicijų.
Kiekvienas jų po nosies galu turi užšalusį
vandens lašą, ant blakstienų — krūvą šerkšno.
Jų balti apsiausta suplėšyti, tačiau iš akių švie-
čia pasitenkinimas. Vėl pavyko išgyventi ligi
ryto, ir net priešą sulaikyti anapus užtvarų.
Kaimynas Pentti pasveikina mane.

— Sveikinimai iš namų! — šaukia jis.

— Kada tu atvykai iš ten?

— Tik vakar grįžau į čia!

— Ar jiems ten gerai einasi?

— Taip. Buvo lėktuvų puolimas, tačiau bombos nekliudė jų. Aš ir ryšulėlį tau atvežiau. Palauk, aš ateisiu pas tave į apkasus.

— Ateik ši vakarą. Aš manau, kad iki to laiko dar bus gerai.

Tačiau paskutiniųjų mano žodžių jis jau nebegirdi, o gal nenori daugiau atsakinėti. Jis lengvai nušliuozia savo ilgomis pašliūžomis, jis dar visai jaunas, o dabar atrodo jau suaugusiu. Su savo pašliūžomis jis nesiskiria net priešakinėse linijose. Tai šaunus vaikinai. Žemę jis varpo už du, o arti gali net už tris. Tačiau būdamas mergaičių draugijoje, jis jaučia nepaprastą drovumą. Vis dar jis yra gana vaikiškas, tačiau išsivystys, jeigu tik įstengs sulaukti to laiko. Vieną kartą aš mačiau, kaip jis, pasislėpęs savo tėvo sodo alyvų krūme žiūrėjo į mergaites, vaikščiojančias gatvėje. Po to aš jį kartais truputį paerzindavau. Tai yra vienintelė suomio rūšis pajuokauti. Kiekvienas geras pokštas visuomet atgaivina širdį.

Šitie prisiminimai nuveda mano mintis nuostabių kelių. Ar tai dėl susitikimo su Pentti, ar dėl to, kad gavau sveikinimų iš namų? Ir savo vaizduotėje aš tarsi matau, kad yra šeštadienio vakaras vasarą, visur taip begaliniai ramu. Aplinkui kūdrą stovi beržų žaluma, kyla ugnies liepsnelės, tiesiasi minkštos alėjos, ūksmingi keliai, visur nesudrumsčiamas skaidrumas. Keli prieš mane ateina jauna judri moteris. Jau

dveji metai, kai ji yra mano. Jos ateitis vis kryo prie manosios, ir pagaliau ji užėmė visus mano širdies kampelius, ir įėjo į mano namus ir mano tėvynę, kurią aš dabar ginu.

Staiga aš esu žiauriai išplėšiamas iš tų minčių. Kaip tik prieš mus sprogsta granata. Mes sušokame į pirmuosius apkasus, nes dabar ugnis ima stiprėti, o mes dar neturime jokio įsakymo pulti. Mūsų artileristai jau rūpinasi tuo, kad priešas „suminkštėtų“, mūsų pėstininkų dalis atkakliai laiko pozicijas. Mes gauname įsakymą ateiti jiems pagalbon.

Aš sėdžiu ant kuprinės ir klausausi velniško patrankų griaudimo, kuris pagaliau pavirsta nenutrūkstama užtveriamąja ugnimi. Atskirų šūvių jau visai nebegalima išskirti. Stipriausias griaustinis prieš šitą triukšmą atrodo tik žaidimas, o tikrieji žaibai prieš šitą ugnį atrodo tik nekaltas degtukų brėžinėjimas. Ko neįstengia padaryti gamtos jėgos, tą atlieka žmogus.

Apkasų apačioje, tarp dvigubų medinių sienų, rūksta smėlis. Taip nudulka ir gyvenimas — be prasmės ir be tikslo. Apkasų sienos dejuoja. Kažkur netoli tur būt nukrito milžiniška „dėžė“. Visas žemės paviršius sudreba, susvyruoja, susiriečia. Naujokų veidai išbalę, tarsi kreida, tačiau vyriškumo supratimas neleidžia jiems to parodyti. Tiktai pora akių žiba kažkaip nenatūraliai. Aš gerai pažįstu šitą žvilgsnį. Jame slypi beprotybės šešėliai. Akis į akį spoksoma

mes vienas į kitą. Aš pasakau kelis sakinius, mėginamas nuraminti šitą vyrą. Tačiau tai jau nėra tokia stadija, kurioje veikia bet koki raminiai. Aš kalbu į jį, o jis spokso prieš save ir nieko nesako. Jis kandžioja savo liežuvį, ir aš matau, kaip juda jo žandų raumenys. Jo veidas visai nejudrus, jis yra sniego baltumo, kartais jį išmuša prakaitas. Staiga aš išgirstu jo beprasmišką klausimą:

— Kokias tu dėvi kojines?

Aš galvoju, kad už šito balso ir už šito klausimo kyšo beprotiškumas. Kadangi tą akimirką aš tikrai nežinau, kokios yra mano kojinės — aš jų turiu keletą porų — tad nusimaunu suomiškąjį batą ir pasižiūriu. Viršutinioji pora yra juoda.

— Kojinės juodos, — atsakau aš jam.

— Taip, tai šnipų spalva, — sako jis, aštriai kapodamas žodžius.

— O kokios spalvos tavo vilnoniai marškiniai. Leisk pasižiūrėti!

Aš paklausau ir atsegu savo kailinius, po to mundierių. Vilnoniai marškiniai raudoni.

— Jie raudoni. Tai yra šnipų spalva. Tu esi šnipas. Aš nieko blogo nepadariau, patikėk man, bet tu esi šnipas.

Aš mėginu nuraminti jį, atsidarau savo maisto ryšulėlį ir išsiimu pilną saują džiovintų vynuogių. Pasiūlau jam, tačiau jis neima. Jis tik

kuri laiką spokso tiesiog prieš save, ir po to klausia:

— Ar jos neužnuodytos?

Norėdamas įtikinti, kad tai yra tikros džiovintos vynuogės, aš pats keletą jų suvalgau. Tuo pat metu išgirstu pragarišką triukšmą, tai griaudžia viršum mūsų galvų. Kareivis truputį nusiramina ir pradeda valgyti. Aš noriu priversti jį, kad prarytų keletą kamparo tablečių, tačiau jis vis kartoja, kad tai yra nuodingi vaisiai. Esant tokioms aplinkybėms, aš daugiau nieko negaliu padaryti.

Staiga šitas vyras prišoka prie kapralo Mākala ir visa savo jėga pamėgina nuplėšti nuo jo diržo pistoletą. Kiti tuojuo šoka kapralui į pagalbą, tačiau gana sunku atlenkti bepročio pirštus. Jo rankos tiesiog sukaulėja aplinkui pistoletą makštį. Visas jo kūnas persilenkia lanksčiu lanku. Jo burnos kampeliuose pasirodo putos, kaktos gyslos išsitempia iki sprogo. Pagaliau vyrams, vis dėlto, pavyksta išsigelbėti iš jo glėbio. Kietai suriša jie diržu jo pečius. Jis tuojuo nusiramina, ir mes gauname išpūdzio, kad jis tik suvaidino pamišėlį, visai juo nebūdamas. Tarsi nuramintas šuo, jis pasitraukia ir atsisėda į kampą. Apkasuose vėl akimirką ramu, bet staiga vienas kampas su triukšmu įvirsta vidun ir valandėlei palaidoja po savim ten sėdėjusius vyrus. Tačiau nė vienas nėra sunkiau nukentėjęs. Visi susirenkame sveikame kampe

ir vėl nekantriai laukiame įsakymo išeiti į ugnį. Telefonas jau neveikia, tačiau vienas kovos pranešėjas ateina su įsakymu, ir mes pakylame.

Išeiti iš apkasų nėra jau taip lengva, kadangi visą laiką lyja granatų skelvedromis. Granatsvaidžiai tarška savo mažais šūviais, artileristai rėkdo didžiuosius pabūklus. Bombos sėja mirtį ir naikinimą. Spogstantieji priešo patrankų sviediniai suskaldo medžius. Argi rusai rūpinasi, kad karas būtų humaniškesnis? Taip, jie visuomet bombarduoja mūsų gyvenamuosius namus, mūsų miestus ir kaimus. Jie žiauriai ir grubiai žudo mūsų vaikus ir visus žmones. O mes stovime čia. Mes turime išlaikyti, ir mes išlaikome.

Kaip ilgai jau spokso į mus šitos kritusiųjų prie spygliuotų vielų užtvarų plačiai praviros akys ir pražiotos burnos? Plačiai išskėstomis rankomis lavonai, arba geriau sakant, lavonų skudurai, didelėmis krūvomis kabo ant tų užtvarų, kurias mes buvome neseniai pastatę. Prieš mus iškyla ištisi žmonių kalnai, kritusiųjų kalvos. Visas upelis pilnas jų, jie sudaro naujus perėjimus ir naujus tiltus, per kuriuos priešo tankai mėgina pervaziuoti į mūsų pusę. Nežinanti pasigailėjimo ir žiauri yra priešo karo taktika. Viena žmogaus gyvybė jam nereikia visiškai nieko. Iš neišsemiamų atsargų vis plaukia į mus naujos žmonių masės, kad mūsų ginklai turėtų ką sunaikinti. O sunaikinti mes turi-

me, nes kiekvienam iš mūsų tenka penkiasdešimt priešų! Gospodi upokoj, Ivan Ivanovič! Čia ateina mirtis! Čia ji vėl tykoja tavęs!

Mes slenkame pirmyn, traukdami paskui save šautuvus. Mūsų artilerija priešo užtvarose padarė geroką plyšį, pro ten mūsų vyrai eina į priešpuolį — ramiai, apsisvarstydami, tikri. Jokio susijaudinimo, jokios baimės, jokio netikrumo. Pasienis, dėl kurio mes kovojame, yra mūsų. Mes turime tūkstančių metų nuosavybės teises į jį. Mes šiek tiek aptvarkėme šitą žemę, mes nulyginome nedideles kalveles. Argi mes galime jausti kokią nors baimę — mes juk kovojame mūsų pačių žemėje. Kas gi iš viso yra baimė? Mes jos nepažįstame. Baimę gali jausti tik toks žmogus, kuris palieka už savęs nevaisingą, niekam nereikalingą gyvenimą. Nes kas gi yra blogiau — ar tuščias, ar darbingas ir veiklus gyvenimas? Nė vienas iš mūsų negali tinginlauti, nes šis skurdus kraštas jokių būdu negalėtų išmaitinti nė vieno vienintelio dienos vagies. Jau ledlaikio laikais milžiniški ledų kalnai mūsų gerosios žemės motinos vaisingąjį paviršių nusinešė į Rusiją. Ten derlius klesti net ir pas tingiuosius ūkininkus, jiems pakanka tik šen ten pakrapštyti žemę. Bet pas mus turi gausiai išsiliėti prakaito, ir plūgą reikia spausti giliai į žemę, ir vis dėlto duonos užauga nedaug. O rusui savas kraštas dar vis yra per mažas. Kai jis pamato, kad kaimyno dirvos — nors į jas

įdėta daug sunkaus ir darbštaus darbo — duoda geresnį derlių, negu jo puikiosios dirvos, jau jis ir čia. Tai yra jo kaimyno nuosavybė, jis mano, kad tai ir jo. Tačiau taip lengvai tas nepa-imama, žiaurusis Ivanai. Žiūrėk, mes irgi turime truputį parako. Pradžioje nedidelis užtai-sas į kaktą, o po to dar pažiūrėsime, kas iš viso šito išeis.

Pirmyn! Šios mintys pripildo mus. Į rusus! Mūsų pyktis padaro mus aklais. Tačiau, nepai-sant šito, aš vis turiu apžvelgti visus naujokus. Jie yra mums didesnė našta, negu kad turime iš jų naudos...

— Kišk savo kiaušą į šitę štai skylę, tegu tave velniai griebia!

Bet ne! Vaikinas pakelia savo galvą aukštin, ir jis tuojau pat nušluojamas. Argi jis patikės manim?

Aš esu beveik piktas ant jo. Ant šito žmo-gaus, kuris ką tik gyveno, ir kurio jau nebėra. Bet koks gi, iš tikrųjų, tikslas pykti ant jo, kurio jau iš viso nebėra? Aš beveik juokiuosi pats iš savęs. Aš visuomet buvau tos nuomonės, kad grupės, kurios apmoko naujokus, turėtų turėti pakankamai ginklų. Šios rūšies apsilei-dimas yra tikrai sunkus. Jis kaštuoja daugelio žmonių gyvybių.

Mes nuvalome sau vietą. Mano naujokai kaž-kur dingo, tačiau senieji mano draugai visi yra aplink mane. Pridengiami vienos kalvelės, mes

nepastebėti slenkame pirmyn, iki pat pryšakinių linijų. Vos už poros metrų nuo mūsų tarška priešo kulkosvaidžiai; o, kad jie nusikreiptų į mus! Mes esame visiškai negyvame kampe-lyje. Visi — Heiki, Väinö, Esko, Aarne ir aš — šiame ruože kiekvienas turime savo sritį. Aš pamatau, kaip Heikki atšlaite lipa prie vieno priešo kulkosvaidžio lizdo. Aš tuojau susivokiu, ką jis galvoja padaryti. Aš darau tą patį, mes visi darome tą patį. Granatų ryšulys nulekia per užtvarą. Pasigirsta duslus sprogimo trenksmas. Aš susilenkiu, baisios skelveldros gaudžia aplinkui. Kulkosvaidžio lizdo jau nebėra. Iš to, kas dar neseniai čia gyveno, pasiliko tik juodi skudurai. Tas, kas čia sėjo mirtį, dabar pats yra miręs. Šitaip pasikeičia rolės. Bet dabar į kulkosvaidžių vietą atšliaužia tankai. Jie yra geriau apsaugoti ir jie turi neribotus munitijos kiekius.

Šių tankų nesudaužysi rankinėmis granatomis. O su savim mes neturime nė vienos benzino bonkos. Bet ir kas galėtų mums jas pristatyti? Mes gerai žinome, jeigu tik mes pajudėsime savo duobėse — mūsų rankinės granatos neseniai jas buvo išvalę ir pagilinę — mes esame žuvę. Tėra viena vienintelė išeitis. Ir Didysis Väinö jau prie darbo. Jis pasiekia tokią vietą, kurios tankai negali apšaudyti. Su savim jis turi didelį beržinį baslį. Dabar įkiša jis jį į vikšrus — tanko grandinė nuslysta nuo dantra-

čių ir nukrinta. Tankas sustoja. Tada Ivanas, šitas idijotas, pakelia tanko bokšto dangtelį. Vaino rankinė granata žaibo greitumu nutraukia šitą perdidelį smalsumą. Aštrus sprogimas. Su tanko įgula baigta. Šitie jau daugiau nebešaudys.

Tarsi kažkoks laukinis baisūnas, lyg įnirtęs viršgamtinis velnias, taip šokinėja šis stiprusis vaikinys nuo vieno tanko prie kito. Jis įvairiai lankstosi ir išsisukinėja, norėdamas išvengti jam siunčiamų ugnies salvių. Tiesiog nuostabu, koku būdu jis išsisuka. Štai jis jau prie penktojo tanko, o dar neturi nė menkiausio įdrėskimo. Tačiau šį kartą, nukritus grandinei, tanko įgula neiškiša savo galvų pro bokšto kraštą. Ši baisybė taip ir pasilieka — nejudęs kulkosvaidžių lizdas. Tačiau laimė — jaunasis Matti tuoju ištiesia Vaino benzino bonką. Jis įmeta jį pro plyšį į tanko vidų. Po to visa gerkle jis šaukia:

— Paklausyk, Ivanai, prie tavo dėžės jau babilia mirtis! — taip šaukia jis į tanko vidų, numetęs uždegančią bonką.

Tada mes neišsilaikome nesijuokę. Šita situacija yra tokia komiška, jog kartu ji sukelia ir palengvėjimo jausmą. Padėtis yra aiški. Kovos triukšmas pamažu nutyla, puolimas mums pavyko. Dabar mums belieka tik išvalyti apylinkę ir palaužti paskutinį pasipriešinimą ten, kur jis

dar, nors silpnai, iškyla. Tuo mes pasirūpiname taip pat rūpestingai ir be pasigailėjimo.

Kažkur iš po žemės išlenda belaisvių grupė: barzdoti, nešvarūs, susmukę jaunuoliai. Jie spokso į mus baimės išplėstomis akimis, nes jiems visą laiką buvo sakoma, kad mes savo belaisvius pirmiau nukankiname, o tik po to nužudome. Jie murma nesuvokiamus žodžius. Vienas kitas persižegnoja. Atrodo, kad jie dar nepamiršo šito. Vis dar bolševikai neįstengė išvyti Dievo iš Rusijos. Ar jie iš viso tai įstengs?

Tačiau dienos darbas dar nėra pabaigtas. Kituose ruožuose dar aršiai ir negailestingai kovojava. Mes visur esame reikalingi, ir visur pribūname. Juk mes turime tiek maža žmonių, nepaprastai maža. Begaliniai skauda sąnariai, daugelis iš mūsų sužeisti, o paskutinėmis dienomis ir krito daugiau, negu paprastai. Taip pat rezervai turėjo gerokai nukentėti. Tačiau mano paties grupė šiandien tikrai nepaprastai buvo laiminga. Nė vienas iš senųjų nėra kritęs. Naujokai, nepripratę prie šio baisaus žaidimo, arba krito, arba guli kur nors sužeisti. Kitaip jų dingimo aš negaliu išsiaiškinti. Tik vakare pamatau jų nedidelį būrelį. Jie visiškai išsisėmę, šlapi ir peralkę. Šis karas tikrai perdaug kietas darbas seniems vyrams.

Kai nusileidžia prieblanda, aš su savo grupe po dienos darbo grįžtu namo. „Namais“ vadi-

name mes savo apkasus, tą nedaugelį apkasų, kurie dar išlikę sveiki, — „darbas“ — taip, tai yra šitas mirimas, kurin mes esame priversti stoti. Pokalbiai nevyksta taip, kaip turėtų vykti. Mes atsipalaidavome nuo įtempimo, esame alkani ir tikrasis kartumas vėl yra atėjęs į mus. Jis suriša mūsų liežuvius. Tačiau Vaino tikrai yra nustebeš.

— Tu tikrai užsitarnavai Laisvės kryžių.

— Nekalbėk nesąmonių! Ar tu manai, kad aš kovoju tam, kad užsitarnaučiau Laisvės kryžių? Ne, šito aš niekuomet nepadarysiu.

— Bet ką gi tu darysi, jeigu gausi jį?

— Aš jį atiduosiu mažajam Matti.

Ak, tikrai! Prisimenamas mažasis Matti. Sukyla stebėjimasis ir kalbama, kad puikioji iliuminacija, kurią jis buvo sukėlęs iš tanko, buvo tikrai didinga. Matti taip pat mėgina išvengti pagyrimų, tačiau savo silpnu balseliu jis nė vieno negali peršaukti. Vyrai žavisi drąsioju žygdarbiu, ir pamažu iškyla įsikarščiavimas. Heikki burna išsikreipia draugiška šypsena, kai kažkas ima pasakoti — jis matęs, kaip Heikki tris kartus bandęs užkopti ant kulkosvaidžio lizdo, kol pagaliau galėjęs tvirtai pastatyti koją ir numesti savo skardųjį užtaisą.

— Tas Heikki tikrai turi sisu (jėgos ir valios).

— Taip — vaikinai turi sisu.

Mes einame tolyn, tėviškės kryptimi. Tačiau mes dar toli nuo jos. Toli nuo tų vietų, kur yra mūsų namiškiai ir kur tarp šiltų sienų gyvena mūsų mylimieji. Ten nėra karo, nėra kruvinų drabužių. Ten yra taika, draugiška, amžina taika. Vasaros vėjai švelniai glosto žydinčius medžius. Mes jaučiame jų svaigiuosius kvapusnius. Ten pliuškena bangos ir nesulaikomai sruvena sidabriniai vandenys. Juose nėra nei kraujo, nei lavonų.

Staiga kažkas nutraukia mūsų svajojimus. Ar į juos įsiveržė baisūs atsimirimai, ar tai tikrai veriantis šauksmas, kuris, kiekvieną kankinamai sukrėsdamas, sklinda kažkur iš netolimų krūmokšnių? Aš to nežinau. Mes privalome apsižiūrėti ir surasti šitą beprotišką šaukėją.

Prieblandoje labai sunku ką nors pažinti, tačiau man pavyksta nutverti tą vyrą už apykaklės, ir aš tuoju ištraukiu jį. Visai teisingai! Tai yra tas pats, kuris šį rytą buvo išėjęs iš proto. Šis beprasmiškas juokas yra tikro bepročio — skaidrus ir piaunantis. Tai yra toks šauksmas, kuris šiame tyliame ore tikriausiai girdėti bent už dviejų kilometrų. Mes bandome jį nuraminti, tačiau visos pastangos nueina perniek. Jo plaukus šiaušiantis ha-ha-ha veržiasi į orą. Matyti, prysakiniai rusų daliniai taipgi jį išgirdo, nes į sniego pusnis netrukus pasipila kulkosvaidžio šūviai. Įvairiais būdais mes bandome numal-

šinti sergantįjį ir nusivilkti jį su savim. Kartais jis nurimsta ir kiek laiko eina drauge su mumis, bet po to staiga vėl sustoja ir vėl prasi-deda jo beprotiškas juokas.

— Eik su manim, Heikki!

Mes velkame jį į perrišamąjį punktą, kuris yra čia kažkur netoli. Bet mums dar lieka nueiti pora šintų metrų, o mes jau visiškai išsisėmę ir šlapi nuo prakaito. Pagaliau pasie-kiame paguodžiančiai pilkas trobeles, kur rūpi-namasi mūsų sužeistaisiais. Dievas žino, tai jokia ligoninė, net negalima to pavadinti žmo-nių gyvenamu trobesiu. Tai nei daugiau nei mažiau, kaip kulų ir granatų suskylinta pa-stogė. Tai yra perrišimo punktas, nes apkasai, jeigu dar tokių yra sveikų, reikalingi sveikiems suomių vyrams. Negalima pasakyti, kad šita vieta nors šiek tiek būtų apsaugota. Kulcos ir granatų skeveldros čia lyja taip pat, kaip ir visur kitur. Skirtumas yra tik toks, kad, pa-prastai, debesies kraštuose lyja mažiau, negu jo centre. Taip pat yra ir čia.

Aš atidarau duris. Koktus, tiesiog šlykštus vaistų kvapas muša man į veidą. Pradžioje aš nieko nematau, bet netrukus jau galiu išskirti, kaip ant grindų, eilė prie eilės, guli sužeistieji. Viename kampe du sergantieji kareiviai visiškai susmukę. Jie nėra sužeisti, jie serga drugiu. Tik vargais negalais jie nulaiko pravertus savo

akių vokus. Keistai švokščia jų kvėpavimas. Tačiau skausmai bus dar piktesni. Ir paprasčiausiai — nėra laiko jiems padėti. Ant grindų guli ištisos krūvos sužeistųjų, jie turi būti tuojau pat perrišti.

Išprotėjusis yra tylus. Pastyrusiomis akimis įsistebelija jis į grupes ant grindų. Ten vienas sanitaras didelėmis žirkklėmis kerpa vienam kelnų galą. Netrukus pasirodo atvira žaizda. Šalia jos yra daugelis mažesniųjų skylelių, tarsi žvaigždučių ant dangaus. Sanitarijos seržantas prieina prie paciento. Jis apžiūri žaizdą, išvalo, o po to iš popierinės dėžutės paima porą švarių aprišalų ir apriša ją. Taip pat rūpestingai jis apžiūri ir kitas žaizdas. Ant kiekvienos jis uždeda kuokštelę vatos ir kiekvieną bando aprišti. Lygiai, žaismingai ir lengvai bėga raištis įpratusiais pirštais, ir baltas švarumas apdengia ganatų skeveldrų suvarstytas kojas. Vyras visai tylus, jis nedejuoja, nors šitas veiksmas turi būti nepaprastai skaudus. Man krinta į akis, kad iš viso čia niekas nedejuoja. Visi sužeistieji tyli.

— Ar niekas iš jų nedejuoja? — klausiu aš seržantą.

Aš įsižiūriu į jo veidą. Į mane žvelgia pavargęs ir blankus išauklėto žmogaus veidas. Aš matau, kad jis ilgą laiką buvo nemiegojęs, ir jis sako:

— Jau lygiai keturios dienos, kai aš be pertraukos perrišinėju. Per visą tą laiką aš nieko nevalgiau ir visai nemiegojau.

Jis nukreipia į mane savo skaidrias akis. Jose spindi gili užuojauta. Aš suprantu jo norą pagelbėti, taip pat suvokiu, iš kokių šaltinių jis semiasi savo jėgas, ir mintyse laiminu jo darbą. Heikki veide irgi šviečia švelni šypsena.

Čia yra vienas vyras, kurio viena ranka susideda tik iš palaidų mėsgalių ir kaulų skeveldrų.

Sanitarijos seržantas apnuogina dar sveiką sužeistojo ranką, spirite pamirkytos medvilnės ritinėliu nušluosto joje vieną vietą ir įleidžia po oda morfijaus švirkštą. Morfijus sumažina skausmus, kuriam laikui gyvenimą jis padaro dar pakeliamu.

Sanitaras dirba toliau. Jis vėl įšvirkščia aukščiau arterinės gyslos, po to į kitą vietą. Dabar jis paima rankos liekanas, visas jas suriša į vieną vietą — tai atrodo kaip baltas ryšulys — ir liepia paduodamas vata apvyniotą vielą. Jis tvirtai pririša ją, kad būtų apsaugota ranka.

— Vargu, ar ji begalės dar kam nors tikti, — sako jis pusbalsiu. — Gana patogu turėti tokią atramą. — Kuo jūs vardu?

Vyras jau pusiau be sąmonės ir ne visai teisingai supranta klausimą.

— Kaip tu vadiniesi? — antrą kartą klausia seržantas.

— Lehtonen, Martti Aatos.

— Koks dalinys?

— Devintoji pionierių kuopa.

Jo akys tiesiog su jėga norėtų užsiverti. Dar vienas išvirkštimas prablaivina jį.

— Asmenybes reikėtų nustatyti prieš pradedant perrišimą, bet iš kitos pusės, juk pirmiausia pareiga padėti sužeistiesiems, — sako mums sanitarijos seržantas. — O po perrišimo jie tuoj pat užmiega.

— Kokių turite artimųjų?

— Žmona.

— Taip — kuo ji vardu?

— Elli. Elli Lehtonen.

— Jos adresas?

Ligonis kažką murma, tačiau neišmanoma jį suprasti. Seržantas dar porą kartų pakartoja klausimą ir dar kartą išbudina pacientą, kad galėtų užrašyti adresą ant siauros baltos kortelės, kurią išplėšia iš savo užrašų knygelės ir pritvirtina prie sužeistojos mundieriaus sagos. Po to sužeistasis uždengiamas pora antklodžių ir

sanitarai paguldo jį prie sienos. Jis yra paruoštas išvežti.

Tolimiausiame kampe ant grindų klūpo gydytojas. Jis turi perrišti sunkią žaizdą — pilvo peršovimas. Rūpestingai apdoroja jis žaizdos kraštus, po to pakrato galva ir sako savo asistentui:

— Šitoks atvejis turėtų būti sutvarkytas įvykio vietoje.

— Tačiau išleisti parėdymai draudžia tai.

— Taip, štai mes ir turime. Įstatymas kartais yra žiauresnis, negu pats teisingumas.

Sužeistasis yra be sąmonės ir į nieką nereaguoja. Bet aš tarsi jaučiu drauge su juo, kokius negirdėtus skausmus dar turės šis vaikinys pakelti, kol gyvenimo kibirkštis visiškai jį apleis. Mes tikrai esame negailestingi kalinių prižiūrėtojai, mes apkaliname jo gyvenimo liekanas skausmui ir kentėjimui, nors tikrai žinome, kad jau niekad gyvenimas į jį nebesugrįš. Mes skaudiname jį, kadangi įstatymas mums draudžia kitaip elgtis.

Sanitarijos seržantas jau yra prie trečiojo sužeistojo. Šiam vyrui sprogstamasis užtaisas pataikė tiesiog į veidą. Tikriausiai, jis pats savęs dabar nebepažintų. Lūpos ir visas veidas yra pavirtęs kažkokiu beformiu luitu.

Antrasis. tik truputį į veidą sužeistas, juokauja su savo draugais. Jo storos lūpos yra pavirtusios tikromis arimų vagomis. Silpnas šypsenos išivaizdavimas bėgioja nuo vieno veido iki kito.

Staiga mūsų pačių atsivestasis pacientas pradeda dūkti. Jis staiga iš karto abiejomis kojomis ima šokinėti nuo vienos sužeistųjų eilės prie kitos, pradeda tampyti ligonius ir beprotiškai rėkti. Tačiau mums greit pavyksta jį sučiupti. Įvyksta sunki ringo kova, bet jis tuoj nurimsta ir pradeda verkti. Gydytojas paima švirkštuvą, jis nori įleisti jam raminamųjų vaistų, bet kiekvieną kartą, kai tik jis ruošiasi išvirkšti, sergantįjį pagauna naujas įsiutimo priepuolis, ir gydytojas yra priverčiamas pasitraukti. Švelniai minkštas sanitarijos seržanto žvilgsnis dvasiniai sukrėstąjį veikia raminamai. Jis nurimsta, tarsi mažas vaikas, ir leidžiasi išvirkščiamas skopolamino.

— Ar tai yra paskutinis patepimas? — klausia jis po išvirkštimo.

— Tai yra tik vaistai, — nuramina jį seržantas. — Tu šiek tiek sergi.

— Taip, aš sergu, — kartoja sergantysis, kurį jau ima veikti vaistai, ir jis visiškai nurimsta.

Ant vienos nuvirtusios sijos netoli durų sėdi išbalęs jaunas vaikinąs. Jis visu savo kūnu

siūbuoja pirmyn ir atgal, tačiau galvą laiko tvirtai iškėlęs, ir tuo pačiu, vienodai skambančiu tonu, vis kartoja:

— Ar man šaudyti toliau, ar man šaudyti toliau?

— Šis jaunas kareivis yra kulkosvaidininkas. Keturias dienas ir naktis be pertraukos jis išgulėjo priešakinėse linijose, ir jo nervai truputį pavargę.

— Ar šitokių reiškinių dažnai pasitaiko? — klausiu aš mediką.

— Labai retai. Gal būt kartą per keturiolika dienų.

Už jokią kainą nenorėčiau priklausyti sanitarijos personalui. Aš imčiau drauge kentėti su sužeistaisiais.

Dabar aš norėčiau kuo nors parodyti savo užuojautą, todėl sakau:

— Kai tik turėsite laiko, ateikite į artimiausius apkasus. Aš tenai gyvenu. Tarp kitko, gavau iš namų ryšulėlį.

— Labai dėkoju, būtų gražu nors truputį prasivaikščioti, bet paprasčiausias reikalas — aš neturiu laiko. Mano laikas yra visai neapibrėžiamas, — prideda jis su trupučiu rezignacijos.

Gydytojas girdi mūsų pokalbį ir atsako su šiltu prijautimu — tai girdėti jo balse:

— O jūs eikite, seržante, pailsėkite šiek tiek. Aš kaip nors vienas čia apsisuksiu.

— Dėkui, geriau aš padirbėsiu. Vėliau, kai turėsiu pakankamai laiko, galėsiu dvigubai išilsėti.

Bet aš žinau, kad šis laiko nusakymas yra visai neapibrėžiamas — gal būt, tada, kai kova bus visiškai pabaigta.

Mes vėl išeiname pro duris, bet čia jau laukia mūsų naujas vaizdas. Blankioje, mirtinai išblyškusioje mėnesienoje ilgas karavanas suka į ryšių keliuką. Tai yra skausmingas sužeistųjų paradas, ilgas ir begarsis vaidinys, kuris išsilaiško ištisą naktį. Mes esame priversti savo sužeistuosius išvežti tik tamsos apsaugoje, nes dienos metu rusai kiekvieną koloną, kuri tik pasijudina į žygį, negailestingai apmėto bombomis. Ir ypač jų mėgiamas taikinys yra Raudonasis Kryžius. Todėl sužeistieji, nepaisant didelių skausmų, nuo ryto iki vakaro turi laukti perrišimo punktuose, kur jie, žinoma, neturi tokios priežiūros, kokią galėtų gauti gerai įruoštoje ligoninėje. Todėl daugelis atsisveikina su gyvenimu dar nepasiekę ligoninės, daugelis, kuriuos dar galima būtų išgelbėti.

Tačiau lauke, šviežiame ore, Heikki vėl apninka poetiškos mintys.

— Tik pažvelk tu į tuos baltus debesis giliai mėlyname danguje! Jie atrodo tarsi gulbės, bėgančios nuo žiemos vėjo. Bet kažin, ar pamatysime mes kada jų tėvynės krantus?

— O štai, Heikki, pažvelk į šviečiamąsias priešo raketas viršuje. Ar tai ne tikri raudonieji rojaus paukščiai? Kaip tu manai, Heikki?

Heikki tyliai juokiasi, jis pastebi, kad aš truputį pajuokiu jį.

— Štai, anąkur, niūkso aukštas uolos iškyšulys. Jeigu taip mes užsikartume ten ir truputį pasidžiaugtume mėnesienos užlietu vietovaizdžiu, ką?

— Bet Heikki, ar tu tik nesi truputį pablūdes? Dabar juk karas ir priešas ims šaudyti į mus!

— Visai teisingai. Tu visai teisus, — ištaria jis. Jo balsas įgauna melancholišką atskambį. — Šią akimirką aš tikrai apie tai nebuvau pagalvojęs.

Aš perdaug gerai žinau, kad šią akimirką jis svajoja — vienas pats, užsidaręs savyje. Šiuo metu nėra jokios galimybės garbinti gamtą ir stebėtis ja, todėl jis užmerkia akis, kad nematytų viso šito aplinkui vykstančio gyvenimo ir svajoja pats savo širdyje. Dabar jis žavisi dide-liu, skaidriu ir taikingu vietovaizdžiu, mėlyno-

mis upėmis, gėlėtais krantais, žaliais miškais, auksu žibančiais debesimis. Ir taip, giliai savyje, jis gyvena savo keistą gyvenimą. Jis yra karalius to krašto, kurio niekas neįstengs iš jo pagrobti.

Aš žinau, kad jis dabar svajoja. Todėl palieku jį jo mintims, ir tuos porą metrų, kuriuos turime nueiti iki migdančios apkasų atmosferos, nepratariu jam nė vieno žodžio. Geriausiu atveju, mes dabar galėtume porą valandų pailsėti. O po to vėl į kovą, vėl į mūšį, kuriame tikriausiai vėl kuris nors iš mūsų pasiliks.

Tačiau korsu (apkasuose) yra šeimyniška ir kaip reta jauki nuotaika. Viena kareivių grupė sėdi priešais židinį ir šnekučiuoja. Lauko puodeliuose verda juoda, stipri kava. Visi laukia manęs, kad aš atidaryčiau savo ryšulėlį. Čia viskas yra bendra, ir kiekvienas žino, kad ir vienas ir kitas gaus savo dalį iš ryšulio turinio, tarsi jis būtų jo paties. Iš savo kišenės aš ištraukiu keletą gabalėlių cukraus. Jie yra visiškai supilkęję dėl nuolatinio trynimosi į šovinius. Aš ištiesiu juos vyrams savo krauju dėmėtomis rankomis. Nė vienas neatsisako jų. Ryšulyje yra subirę sausainiai, džiovinti vaisiai ir šis tas parūkyti. Taip paruošiama kava ir į ją sumerkiami sausainiai. Kad Pentti po vakarienės turėtų kuo užsigardžiuoti, aš padovanoju jam tikrą North - State cigaretę. Imu klausinėti jį šio bei

to, kas dabar vyksta namuose. Tačiau nuovargis ir šiltas oras vos leidžia nulaikyti sunkias blakstienas. Pentti pakyla ir išeina į savo apkasus. Dabar čia lieka tylu, taikinga ir ramu. Namie jiems kol kas gerai einasi, o čia taipgi viskas vyksta taip, kaip ir turi vykti.

KETVIRTAS SKYRIUS

Šitas pabudimas yra nuostabus. Ramybė, kuri rymo aplinkui, man nėra perdaug gerai pažįstama. Aš guliu tikroje lovoje tarp dviejų gėlėtai baltų antklodžių. Tai jau yra kažkas nenusakomo. Paskutiniaisiais mėnesiais aš buvau įpratęs užmigti visiškai apsirengęs. Nusivalkstyti nebuvo jokios galimybės. Aš buvau įpratęs įlįsti į bet kokią urvą, ir dujokaukę pasidėti pagalvės vietoje. Taipgi ne kartą esu miegojęs ant pirmos pasitaikiusios sniego pusnies. Šaltos žvaigždės būdavo mano apdangalas. Arba gulėdavau palapinėje, ant nepatogių pušinių šakų. O dabar turiu tikrą lovą, čiužinį ir dvi antklodes.

Žiūriu į savo rankas, gulinčias ant antklodės krašto. Neatrodo, kad jos labai gerai derintųsi su šita aplinkuma. Jos yra parudavusios ir sulysusios. Pirštai pasidarė kaulėti, o panagėse dar juoduoja purvas, susirinkęs čia nuo landžiojimo po šaudymų duobes. Pamažu pasuku galvą į šalį. Mano žmonos vieta tuščia. Ji, matyti, tylutėliai atsikėlė, ir nori, kad aš miegočiau net šviesiausią dieną.

Pro užuolaidas sruvena saulės šviesa. Jaukūs garsai veržiasi pro uždarytas duris, jie tikriausiai sklinda iš virtuvės. Ten šeimos tėvi ruošiami pusryčiai, tikriausiai, kokia nors šauni puota. Čia taip ramu, tarytum nebūtų jokio karo. Aš imu kurti įvairius vaizdus, kaip puikiai bus galima jaustis, gyvenant taikoje ir ramybėje, kada nebeliks šito baimės perpildyto karo įtempimo. Išėini į dirvas su kaupu, neši pieną į pieninę, du kartu į dieną tvarkingai gauni pavalgyti, o vakare yra taikus gyvenimas, kada visiškai gali pasišvęsti savo šeimai.

Aš esu dar jaunas, tačiau visomis savo mintimis jaučiu, kaip mano gyslose teka gyvenimas. O yra dar tiek daug darbų, kuriuos būtinai turėčiau atlikti. Tarsi įkaitintą geležį, taip mes kalame planus Suomijos ateiviai. Kai dar buvome studentai ir kai kartais mums tekdavo uždėti rožes ant mūsų didvyrių kapų, kai kurie sakydavo, esą tai primena teatrą. Tačiau kiti kalbėjo, kad tuo mes pagerbiame tėvynę, ir tuo patim patys trokštame įsijungti į jos vystimąsi ir kilimą. Studentavimo laikai praėjo, priartėjo vedybos, į gyvenimą įėjo žmona ir vaikai. Studentų laikai buvo pamiršti, buvo pamiršta ir tėvynė. Mes negalėjome suvokti, kad mes, kurdami patys savo buitį, padedame kurtis ir tėvynei. Tik retkarčiais, laimės akimirkomis, kai ardavome šitą žemę, niauriai pagalvodame,

kad vis dėlto be viso to yra dar kažkas kito, kas yra iškilęs daug aukščiau už mus pačius.

Bet kai užpuola mus priešas, tada nereikia mūsų prašyti, kad mes išeitume pasipriešinti užpuolimui. Be jokios prievartos mes esame pasiruošę ginti šitą kraštą, kuriame slypi visa tai, kas tik mums yra brangu.

Tik apkasų grioviuose mūsų sąmonė kaip reikiant suvokė, kas iš tikrųjų yra tėvynė. Tik tada, kai atsidūrėme prieš galimybę prarasti ją, supratome, kas ji yra. O tai yra laisvė. Nėra nieko kito visame pasaulyje, vertingesnio už laisvę. Laisvė yra išrašyta aukštųjų žvaigždžių ženklais, ir žuvus ta tauta, kuri praranda savo laisvę.

Anksčiau čia taip pat buvo kovojama. Daugelį šimtmečių prieš mus. Tačiau mes niekad nekovojoje, stumiami pikto veržimosi užgrobti svetima, niekad nekovojoje, norėdami praplėsti arba padidinti savo kraštą. Taipgi niekad nenorėjome išplėsti svetimą nuosavybę. Mes kovojome tikrai dėl laisvės. Ir todėl laisvės meilė yra įsisunkusi į mūsų kraują. Mes niekad negyvenome vergais, niekad nebuvoje palinkę po jokia vergija. To nepadarysime ir ši kartą. Jeigu tai atsitiktų, mūsų, kaip žmonių, vertė būtų kritusi.

Gali būti, kad kitoms tautoms sunku visa tai suprasti. Gal būt, ne kiekvienas gali taip paprastai suvokti, kodėl mūsų darbininkas, ar aukštesnės padėties pilietis, miestietis ar ūki-

ninkas vieningai stovi tėvynės sargyboje, net jeigu tenka ir kristi dėl jos. Tačiau mums tai yra visiškai aišku. Kitaip to ir negalėtų būti. Nes visi mes su motinos pienu esame įčiulpę savin tėvynės meilę. Visų mūsų kraujuje banguoja tėvynės laisvė.

Visa tai aš apgalvoju ir matau, kaip nesiderina mano parako, purvo ir kraujo nusiaubtos rankos su šitomis baltomis antklodėmis. Nenoromis tai ima mane saviškai jaudinti, aš norėčiau paslėpti jas po antklode, bet tada aš prisimenu, kad šitos rankos yra laisvės kovotojo rankos. Jų tikrai nereikia gėdytis, ir dar mažiau — slėpti jas. Juk didelio uždavinio tarnyboje jos pasidarė tokios, kokios dabar yra. Dabar, kai aš atostogauju, niekas manęs neklausia, kodėl mano rankos tokios nešvarios, ne, tik visi nori žinoti, ar jos laimės. Mano rankos ir prieš tai nėra buvusios baltos. Visuomet valstiečio rankos iki pačių alkūnių turi pasilikusią žemės pėdsakų.

Aš užsuku radiją, stovintį ant naktinio staliuko. Orkestras kaip tik groja „Suomi“¹⁾. Tada užmerkiu aš savo akis ir noriu įmatyti Suomijos ateitį, įmatyti taip, kaip kad ją matė šitas apdovanotas kompozitorius. Skurdūs pradinių taktų garsai sukelia keistą savijautą, jie ateina

1) Didžiausio suomių kompozitoriaus Jean Sibellus simfoninė poema. Vert.

ir piaunasi vienas su kitu. Po to pamažu viskas ima aiškėti. Prieš mane atsiveria begaliniai, beribiai lieknai, besitęsia į neužmatomus tolius. Šen bei ten paviršiuje sušvytruoja auksu rūdies raudonumas saulėje. Ir tada pamatau aš miško karalių, briedį, su didele šakota karūna. Jis atrodo įsižiūrėjęs kažkur į tolį, net ligi plataus horizonto. Retkarčiais prabėgdamas jis pešteri kuokštelę sausų samanų. Bet štai, gyvulys įsiklauso ir pasidaro neramus. Ir staiga jis pašoka ir laukiniu šuoliu pasileidžia pirmyn. Neįmanoma sunku sekti jo greitą bėgimą. Jis įlekia į keistą ratą, kurio vidurys skendi liepsnose. Siuntančios medžioklės įkarštyje briedis valandėlę susvyruoja, o po to nukrypsta iš savo kelio ir su visa savo žerinčia karūna puola į apakinantį skaidrumą.

Dabar aš matau begalinį spalvų sukurį. Šen ir ten blizga auksiniai atšvaistai, tačiau visur viešpatauja dangiškai mėlyna ir fioletinė spalva. Ir kažkur priešakyje, gana toli, žygiuoja baltoji armija. Ji yra panaši į mūsų armiją — kariai sniego baltumo apsiaustais, stiprūs, ramūs, išdidūs vyrai. Jie žygiuoja į aną švitėjimą. Po to galinguose sukuriuose vėl pasirodo fioletiniai tonai. Jie net uždengia dangiškai mėlynas spalvas. Po to vienu kartu viskas pajuosta ir kažkur dingsta. Ir vėl matau, kaip iš tamsos išauga stulpai, ištisos kolonų eilės, o ant jų trys laivai — penki ir septyni — vienas viršum

kito. Dabar iškyla nuostabi šventykla, pastatyta lenktuoju Suomijos stiliumi — tarpinė forma tarp romantiškojo ir gotiškojo stiliaus. Aukštyn šaunasi apvalumai ir smailios viršūnės. Šventykla kyla vis aukščiau ir aukščiau, iki pat siūbiuojančios aukštumos, kuri spinduliuoja auksu žibančiame skaidrume.

Tai yra Suomijos reginys, vaizduojas jos praeitį ir ateitį. Aš guliu čia ir mąstau apie tai, kaip tai gali būti, kad šioje suomiškoje tonų poemoje, kuri čia neseniai praskambėjo, išsimušdavo priekin mums visai svetima fioletinė spalva. Aš ilgai apie tai galvoju, tačiau vis negaliu šito suprasti. Fioletas jau nuo seno yra liūdesio spalva. Gal būt, dėl to jis ir privalo būti Suomijoje, kadangi mūsų tauta tiek daug kartų buvo įstumta į liūdesį ir sielvartą.

Aš dar guliu paskendęs savo mintyse, kai prasiveria durys ir vidun įeina mano žmona, jauna, graži, švitinti, nešdamasi ant rankų mūsų sūnų Matti. Jie nori pasakyti man labai rytą. Abu apkabinu aš juos savo rankomis ir bučiuoju. Ilga ir laiminga šeimyniška valandą, niekas jos neapsunkina, niekas neužtemdina jos, niekas, vien tik sąmoninis nujautimas, kad viskas, kas yra žemiška, praeina. Matti pakimba ant mano kaklo ir švebeldžiuoja minkštus saldžius žodžius, taip, kaip kad juos tesugeba ištarti tik maži, vos išmokę kalbėti, vaikai. Tačiau labiausiai mane jaudina žodis „tėveli“. Argi šitas

žodis neapima visko, kas yra gyva, kilmės? Argi neslypi jame nesibaigianti meilė ir galingas įsitikinimas? Jo skambėjimą mano ausys gaudo tarsi meilės šnabždesį. Aš jaučiu, kaip susijaudinimo banga nurieda iki pat mano sielos gelmių. Tai yra pirmas kartas, kad šitą žodį išgirstu iš savo sūnaus lūpų. Ir aš nežinau gražesnio vardo, kaip šitas vardas „tėveli“.

Tada, dar man esant lovoje, paduodami pusryčiai. Anksčiau aš niekad nebūčiau to sau leidęs, bet dabar namų šeimininkė čia turi daug didesnę galią, negu aš ir mano žmona, paėmus drauge. Dabar aš nieko negaliu sakyti, negaliu prieštarauti, aš esu paprasčiausias svečias ir turiu taikytis prie namų papročių.

Tačiau lekiant dienos valandoms, prireikia ir mano pagalbos. Visi kaimo vyrai yra, žinoma, išvykę į karą. Namie pasiliko tik paauguoliai vaikinai, kurie privalo atlikti visus vyrų darbus. Aš duodu jiems tikslių nurodymų, kiek mėslo ir į kurią dirvą reikia išvežti, iš kokių daržinių jie pirmiausiai privalo naudoti geriausį pašarą, kiek pašaro reikia sunaudoti vienai karvei ir kur geriausia šią žiemą prisikirsti malkų ateinančiai žiemai. Budriai, įsidėmėdami kiekvieną žodį, klausosi jie manęs. Jų pasitikėjimas savimi stiprėja pagal mano pasitikėjimą jais. Jų sulysusios povyzos ištysta, ir atrodo, tarsi vyro jėgos suplaukia į juos. Jie pažada padaryti viską taip, kaip aš pageidauju. Tik jie norėtų gauti

didesnį atlyginimą, maždaug tokį, kokį gauna visai suaugęs vyras. Nes juk jų darbu dabar remiasi mūsų ūkio gerovė.

Taip pat aš pamėginu suteikti ir savo žmonai kai kurių parėdymų apie ūkio valdymą, banko reikalus, namus, šeimos gerovę ir pagalbos tiekimą — apie viską aš pasakoju bendrais bruožais, ir po to kiekvieną reikalą išaiškinu atskirai. Ji susidomėjusi klausosi manęs, įterpdama vieną kitą klausimą. Aš pasakoju ir galvoju, kad tai yra sunki nuodėmė ant tokių silpnų pečių užversti tokią sunkią naštą. Staiga ji, tarsi būtų atspėjusi mano mintis, prataria:

— Aš jau tai atliksiu. Kad tik tu išliktum gyvas.

Bet dabar aš matau, kaip į jos veidą suplaukia įtempimas. Atsiranda mažos raukšlėlės, kurių aš anksčiau nebuvau pastebėjęs. Ir aš sakau:

— Tai reiškia tą patį: kad tik mes iš viso išsilaikytume.

— Ar tu bijai, kad mes neišsilaikysime?

— Ne, mes turėtume gauti daugiau pagalbos iš užsienio.

— Ginklų ar kareivių?

— Abiejų būtinai reikia.

— Juk kai ką mes gavome.

— Taip, tačiau tai labai maža. Prieš mus stovi šimteriopa persvara. O mūsų eilės vis mažės, ir municijos pristatymas bus vis silpnesnis.

— Ar tu manai, kad mes negausime jokios paramos?

— Aš nežinau, bet man atrodo, kad negausime.

— Bet juk tokiu atveju jau geriau kovoti ir kristi, negu taip sau paprasčiausiai nueiti į vergiją.

— Apie tai mes visi galvojame. Todėl mes ir mirsime be jokios baimės, jeigu matysime, kad nebėra vilties gyventi laisvėj.

O tačiau niekas negalės sunaikinti mūsų laisvės. Paskutinieji, kurie pasiliks gyventi, išsaugos ją, tarsi palikimą, savo vaikų širdyse. O vaikai, gal būt, vieną dieną susilauks to, kad įstengs vėl atstatyti laisvę.

Stebėdamasis pasižiūriu aš į savo žmoną. Taip gali galvoti tikrai Suomijos moteris. Ji visuomet stovi šalia savo vyro, ir ypač tais atvejais, kada viskas eina blogiau, negu kad turėtų eiti. Ji išmoko galvoti kaip tikras vyras. Ir jos mintys jokių būdu nėra akimirkos vaikai, tai yra ištisų generacijų paveldėjimas. Mes, sūnūs, geriausio, kas yra mumyse, išmokome iš savo motinų. Mūsų motinos išauklėjo mus kilniais, išdidžiais, šykščiais žodžiu, tyliais, susimąsčiusiais jaunuoliais. Šiurkšti tėvo draugija mums davė visa kita. Todėl mes esame tarsi uolų kalnai, jų viduje slypi auksas, tačiau jį išimti galima tik plieno kietumo grąžtais.

Vakare mes nueiname aplankyti kaimyną. Nunešame ten sveikinimų iš Pentti. Taipgi atsigabename nešvarių baltinių ryšulėlį, kad jis būtų pakeistas švariais. Visoje troboje mes beveik negalime sutilpti. Viena trobos dalis yra puspilnė šeimininkų ir merginų, kurios čia susirinko iš viso kaimo. Antroji didelio namo dalis paversta kepykla; čia stovi ilgi minkymo stalai ir didelės geldos su tešla. Čia kepama duona armijai.

Iš viso šitos įmonės triukšmo ateina žodžiai:

— Tu atvykai? Kaip sekasi fronte? Kaip laikosi Pentti?

Senoji geroji motutė nusišluosto miltuotus delnus į priejuostę ir paima mus už rankų.

— Dėkui. Pentti visai gerai laikosi. Man išvykstant, jis buvo sveikas, ir siunčia jums visiems linkėjimų. Be to, jis įteikė man šitą ryšulėlį su nešvariais baltiniais. Jis prašo pakeisti juos švariais.

— Baltiniai jam jau paruošti. Ar tu galėsi paimti juos su savim?

— Taip, mielai tai padarysu.

— Kada tu turi grįžti atgal?

— Už poros dienų.

— O, argi taip greit! Aš maniau, kad tu bent porą mėnesių pabūsi namie.

— Sakyk, o fronte karšta?

— Taip, kartais pasitaiko.

— Taip, taip, šitai reikia žinoti, — senutė susvyruoja. Tada ji aštriai pasižiūri į mano akis ir sako:

— Sakykite, o juk ten, fronte, mes neišsilaukysime vieni savo jėgomis?

Aš suprantu, ką ji nori pasakyti, ir atsakau beveik teisingai:

— Ten taip pat niekas negyvena pasitikėjimu vien tik savo jėgomis.

— Ne, to taip pat nereikia, — sako ji įtikindama. — Juk mes meldžiamės. Visą dieną kepame, o kai ateina naktis, mes meldžiamės. Juk jūs turėjote tai pajusti.

Aš pasistengiu prisiminti. Ir staiga man tampa aišku, kad dažnai, kai ilgą laiką patys neturėdavome laiko melstis, būdavome nuramiami ir jausdavomės vedami per visus sunkumus kažkokios nuostabios jėgos. Tai tikriausiai buvo mūsų draugų malda. Ji mums suteikdavo ir pagalbą, ir paramą. Todėl aš garbingai atsakau:

— Taip, mes tai puikiai jautėme.

— Aš ir už tave esu meldusis, — geroji motutė nusišluosto savo akis. — Tu esi man toks pat mielas, kaip ir mano tikrasis sūnus.

Šilta banga perdvelkia mane. Aš norėčiau pakelti gerosios senutės ranką ir padėkoti jai.

Tačiau suomis niekuomet neparodo savo jausmų. Todėl aš tik paneriu žemyn savo žvilgsnį, ir visomis jėgomis noriu, kad senutė nekalbėtų daugiau apie tai. Tačiau aš neįstengiu galvoti nieko kito. Tokia sena ūkininkė, kurios visa esybė remiasi tiktai senomis tradicijomis ir kilme — ji nieko neperdeda. Tai yra tik jos gerosios širdies požymis, kad ji taip plačiai ir intymiai įsileidžia į pokalbį.

Mano žvilgsnis ima klaidžioti po visus čia susirinkusius žmones. Visi jie priklauso mano valsčiui. Prieš tai aš jų nebuvau matęs ar bent neatkreipęs į juos dėmesio. Tačiau labiau artimi ir labiau mieli kaip šlandien — jie man niekad nėra buvę. Kiekvienas jų dieną ir naktį dirba mūsų tėvynei. Aš tik stebiuosi, iš kur jie gauna medžiagos ir priemonių. Vienas kuklus senis tai man išaiškina:

— Jeigu kas kiek buvo pasidėjęs į banką, dabar viską išima. Jeigu kas turėjo kokį atliekamą grūdą atsarginiame rūsyje, dabar viską iškelia iš jo. Iki šiol, Dievui dėkui, mes neturime jokių trūkumų. Mes jau čia pasirūpinsime, kad nepritrūktų duonos, jeigu tik jūs ten dirbsite ir toliau mus ginsite.

— Taip, — pritaria šeimininkas, — tu pasakei kaip tikras vyras. Klausyk, mergaite, pastatyk kavos virdulį ant ugnies.

— Dėkui, tiktai ne mums, — įsikiša mano žmona.

— Jeigu jau kartą Veikko užaina pas mus, tad jokių būdu negaliu jo išleisti, nepavaišinęs kavos puodeliu. Ir visi, kurie čia stovi aplink šitas krosnis, taip pat neatsisakys puodelio kavos, — senis patenkintas ir pradeda juoktis.

Vieno didelio stalo kampas nukraustomas ir uždengiamas kavai. Niekas neturi didelio noro nei laiko gerti kavą, tačiau daugelis susėda pasišnekučiuoti. Čia yra daug jaukiau, negu šaltuose svečių kambariuose. Be to, šviesa taipgi neduria akių.

Jokių būdu niekas nedrįsta uždegti šviesą. Kas gali žinoti, kada tie nenaudėliai vėl atskris. Nuotaika truputį prislėgta, tačiau rimta. Klausinėjama visokiausių naujienų. Mintys ir viltys maišosi vienos su kitomis. Tačiau kiekvieno širdyje, giliausiai įsirausęs, gyvena didysis taikos ilgesys.

Jeigu tai nusitęs iki vasaros, jie sudegins mūsų miškus, kalba senoji motutė. Mes visi pritariame jos nuomonei. Mes sėdime ten, atlaikome juos, o tuo tarpu laikas slenka. Mes kuriame teorijas ir darome apskaičiavimus. Tačiau vieną dieną visa tai gali mus sunkiai apvilti. Ir mes neturime jokios kitos paguodos, kaip tai, kad netrukdoma ir plačiai galime paleisti savo fantaziją.

Mes jau esame pasiruošę eiti namo, kai staiga atsidaro durys ir į vidų įeina jauna moteris.

— Jus sveikina priešlėktuvinė sargyba!

— Prieik arčiau ir išgerk bent puodelį karštos kavos. Apšilk šiek tiek.

— Taip, taip, būtinai turi išgerti. Juk ir sarnariai, tur būt, sustingo, visą dieną stovint sargybos bokšte.

— Dėkui. — Aš tik ką buvau užėjusi pas jus, — sako ji man ir paspaudžia mano ranką. — Aš palikau ten ryšulėlį Heikki. Ir tuo tarpu išgirdau, kad tu esi atėjęs čia. Ar tu gali būti toks malonus ir nuvežti jį Heikki?

— Mieliausiai.

— Sakyk, o kaip einasi Heikki?

— Dėkui, tikrai gerai. Jis siunčia sveikinių.

— Labai dėkui. Jo mažasis Juoko labai išsilgo savo tėvelio. Kiekvieną dieną jis klausinėja mane, kada jo tėvelis parvyks namo atostogų.

— Aš manau, kad Heikki netrukus bus čia.

— Tikrai, širdingai pasveikink jį ir pasakyk, kad aš čia, namie, laukiu jo.

Aš pažvelgiu į šitą jauną, sniego apibertą moterį, į mano draugo Heikki žmoną. Ji yra išblyškusi ir liesa, jos akys giliai įkritusios, ir jose atsispindi nesibalgiama tamsuma. Su savo švariu baltu apsiaustu ji atrodo beveik kaip angelas. Jos akyse dega drąsa, tačiau jos veide

atsirandančios mažos raukšlelės perdaug ryškiai kalba, kaip labai ji ilgisi savojo Heikki. Ji visur ilgisi jo, ji tikriausiai jaučiasi labai apleista. Tačiau ji kovoja.

— Jeigu tik Heikki kaip nors greičiau parvyktų. Aš tiek maža turiu patyrimo šituose žemės ūkio darbuose. Juk taip sunku žinoti viską ir viską padaryti taip, kaip turi būti padaryta.

Ji padeda daug pastangų, norėdama praryti paskutiniuosius kavos lašus. Ji padėkoja, ne, daugiau ji nebenorinti gerti.

— Bet jeigu jis ten būtinai reikalingas, gal mes čia kaip nors susitvarkysime, — ji yra netoli to, kad pradėtų verkti, tačiau stengiasi išsilaikyti narsi.

— Ten būtinai reikalingi vyrai. Bet visuomet vienas kuris nors gali išvykti. Aš pasakysiu Heikki, kad jis pabandytų gauti atostogų.

— Taip. Senasis tėvas vėl sunkiai susirgo. Jis nedaug man tegali padėti. Atsityktinai aš buvau užėjusi pas Paavola. Aš prašiau jo visokiausių patarimų.

— Taip, taip — gyventi tikrai sunku.

Aš dar gerai prisimenu, kaip mes stebėjomės, kad Heikki vedė miesto mergaitę. Ji buvo muzikos studentė ir atrodė jokių būdu netinkanti ūkio darbams. Tačiau, vis dėlto, ji tapo labai

gera šeimininkė. Stropumas ir valia išmokti netrukus atstojo jai visas žinias. Bet dabar jos mokytojas, jos parama ir jos gynėjas, jos mieliausias vyras yra kare. Todėl tai nėra joks stebuklas, kad liūdesys sunkiai slegia jos pečius, kad joje gyvena išsiskyrimo sielvartas ir kad perdaug rūpesčių tenka jai pakelti.

— Kad tik jis galėtų atvykti, nors dar vieną kartą pamatyti savąjį Juoko.

Valandėlę ji dar pasėdi, energingai kovodama su savo jausmais, ir jai pavyksta nugalėti save. Ji pamėgina nusišypsoti vienai kitai savo draugei, kad tik galėtų atitolinti mintis apie savo vyrą. Tada ištiesia ji man ranką ir sako:

— Užeik dar pas mus! Aš parašysiu Heikki laišką.

— Labai dėkui. Bet aš turiu tiek mažą laiką, o tiek daug dar reikia atlikti. Bet jeigu tik galėsiu, mielai užėisiu. Tačiau jei nebegalėsiu užėiti, maloniai lauksiu tavęs pas mus.

— Labai dėkoju, tada aš atvyksiu pas jus.

Jai išėjus po valandėlės ir mes išelname. Kepykloje vėl užverda darbas. Juk dieną reikia dirbti, o naktį melstis...

Grižtant atgal į namus, aš nebegaliu atpažinti šito kaimo. Niekur nematyti nė menkiausio šviesos ruoželio. Visur taip tamsu, nors į akį durk. Namai visiškai pilki, o tamsioje prieblan-

doje tylutėliai supasi pora vienišų snaigių. Šiuo laiku ir gamta atrodo liūdna, kaip ir visas kraštas.

Mes jaučiamės prislėgti, todėl nieko nekalbėdami ruošiamės miegoti. Išsiskyrimo sielvartas jau ima drumsti dabarties džiaugsmą.

Tačiau kitą dieną oras yra tyras, ir mūsų mintys vėl prisipildo vilties. Mes gerai žinome, ką mums reiškia šitos gražios dienos. Jos yra tikros bombardavimų dienos, ir pačiam fronte, ir tėvynėje. Tačiau mes mėginame galvoti, kad naujoji diena bus geresnė už praėjusiąją, ir kad kiekviena diena vis priartina ilgesingai laukiamą sprendimą.

Aš nueinu pagerbti mūsų didvyrių kapų. Visi jie yra šitos apylinkės sūnūs. Mano žmona neina drauge su manim. Jeigu kartais virš kaimo pasirodytų bombonešiai — ji turi saugoti mažuosius. Matti jau viską supranta ir bijo šitų paukščių. Tada jis veržiasi ant mano rankų ir ima šaukti:

— Bombonešiai lekia, bombonešiai lekia!

Kokių tik baisenybių neįauga į šių dienų vaikus! Ar iš viso jie galės kada nors būti linksmi ir laimingi žmonės? Kas gi iš viso yra gyvenimas, jaunystė, laimė? Galima susidaryti nuomonę, kad tokių dalykų iš viso niekad nėra buvę. Tarsi visą laiką virš mūsų būtų kabojusi slegianti nelaimė.

„Žiūrėk, jaunystės ir ryto prieblandų metas greitai prabėga. Pagalvok apie savo Viešpatį Dievą savo jaunystėje, kol... — ašotis taip ilgai yra nešamas prie šulinio — — ratas sulūžęs nukrinta — — ir tavo dulkės — — —“

Atskiri pastoriaus pamokslo sakiniai skamba mano ausyse. Mano žvilgsnis krinta į paprastus, kampuotus, baltus karstus, kurie, apdengti valstybinėmis vėliavomis, stovi pusračiu priešais altorių. Tai yra mūsų atlyginimas ir mūsų garbė. Tai yra mūsų meilės kaina. Saulė įkrinta pro vitražinius langų stiklus, aiškiai apšviečia keletą figūrų ir raides — Alfa ir Omega.

„Aš esu Alfa ir Omega, pradžia ir pabaiga“.

„Ir nieko nėra už manęs“.

Skambant gedulo maršo garsams, balti karstai nunešami į kapines. Atrodo, tarsi baltoji prisikėlusiojo ranka gyvame piešinyje nubrėžia kelią to, kuris išpirko šitą kraštą. Ir mes einame tuo keliu.

Tuo metu, kai mirusieji nuleidžiami į duobes, sustaugia mirties paukščiai: dešimt, dvidešimt, trisdešimt, baisinga eskadrilė. Jie ima mėtyti savo baisias bombas. Oras pradeda dundėti ir gausti. Maža juokinga sirena pavėlavusi pašoka spiegti savo karkiančiu balsu. Girdėti milžiniškas grasinimas, nenutrūkstantis griaudimas. Išskyla ugnies liepsnos. Į aukštį nurūksta dūmai — dega kaimas. Sukrėsti žmonės ieško

apsaugos po žeme, rūsyse, duobėse, toli miške. Dabar ir mes esame surasti. Žmogžudiški paukščiai suka aplink mus ratą. O po to priartėja kylio forma skrendantieji bombonešiai. Jie vingiuodami neria žemyn. Aš balsiai įsakau visiems žmonėms tuojau išsiskirstyti, tuojau kristi prie žemės. Tačiau ne visi susipranta paklausyti. Kelis žmones baimė tiesiog suparaližuoja. Jie susiranda prieglaudą kapinių krūmokšniuose, jie stovi ten, prisidėję rankas prie veido, tarsi tai būtų tikriausias apsisaugojimas.

Štai, baisingas griaudimas. Viena bomba nukrinta šalia pat kapo. Galingas smėlio debesis vingiuodamas išlekia į orą. Bombos skeveldros kaukia, medžiai lūžta ir braška. Dreba žemė. Bažnyčios langų stiklai susprogsta ir krinta į žemę. Skeveldros sukapoja akmeninius ir geležinius antkapius. Kritusieji net ir po savo mirties negali būti ramūs.

Kai bombardavimas nutrūksta, aš pakylu iš savo užuovėjos prie kapinių mūro ir einu tolyn, apžiūrėti sunaikinimo pėdsakų. Ten prie vieno storo medžio susirinkusi grupė žmonių. Jie visi apstoję kažką, gulintį ant žemės. Ach, tai jauna moteris, apsivilkusi baltu apsiaustu. Ji jau negyva. Aš pažvelgiu į ją ir balsiai sušunku:

— Heikki žmona!

Aš stoviu tenai tarsi suparaližuotas baimės ir skausmo. Aš negaliu ištarti nei vieno, nei vie-

nintelio žodžio. Ir kai aš žiūriu į jos nejudrų sniego baltumo veidą ir kai stebiu jos visą liekną povyžą, išsibrėžiančią iš po balto apsiausto, ašaros suplūsta į mano akis.

Tuo pat metu, tarsi atsakymą į mano klausimą, kažkur pasąmonėje išgirstu skambantį balsą. Tai yra tas pats jaunos moters balsas iš vakar vakaro:

— Pasveikink ją ir pasakyk, kad aš namie laukiu jo.

LENKTAS SKYRIUS

Ką aš galėsiu pasakyti Heikki?

Jau trys dienos, kai aš klajoju aplinkui ir ieškau savo dalinio. Tuo metu, kai aš buvau atostogose, jis buvo perkeltas į kitą fronto barą. Summa, kaip man pasakoja, turėjo būti atiduota. Taipgi mes buvome priversti užleisti savo pozicijos Vuoksos krante. Tačiau tai tėra tik siauras fronto ruožas. Mūsų dalinys turėjo būti perkeltas, kad galėtų padėti kitiems daliniams.

Aš klausinėju štabuose ir karo policijoje, klausinėju visų, kuriuos tikrai sutinku. Tačiau niekas nieko nežino. Laimė, netikėtai užsiduriu vežimą su sužeistaisiais. Tai yra mano paties dalinio draugai. Jie pagaliau suteikia man tikslių žinių. Jie nupasakoja man beveik kiekvieną atskirą kelio posūkį, jie išaiškina man, kur yra apkasai, net nurodo man paskirtą apkasuose vietą. Nuo manęs jie neslepia, kad padėtis yra labai rimta ir kad valanda po valandos ji keičiasi. Priešo spaudimas yra nepaprastai stiprus. Visi yra vienodos nuomonės, kad jo artilerija

pradėjo šaudyti labai tiksliai. Mes žiūrime vieni kitiems tiesiog į akis. Po to nusilenkiame ir atsisveikiname. Mus apninka biau rūš nujautimai.

— Ar iš viso gali išsilaikyti tokia maža tauta?

Nevilties paliestas, einu aš tolyn ir klydinėju. Priešais mane važiuoja didelės ir mažos kolonos. Net etapo vežimai nepaprastai pagyvėję. Mais-tas, pašaras, municija, ligoninių reikmenys, ginklai, kariuomenės daliniai — viskas, viskas keliama iš vienos vietos į kitą. Kažkur, pušų miškelyje, rūksta lauko virtuvės — viena, dvi, trys, kelios. Dūmai išsisklaido tarp medžių šakų. Tikrai, priešui gana sunku būtų jas surasti. Toliau, priešakyje, vakaro horizontas nusidažo kraujo raudonumo gaisrais. Tai priešo artilerijos atšvaitai. Į juos atsako ir mūsų artilerija. Tai yra naujoji Suomijos daina.

Aš keliauju toliau. Mane aplenkia penki liūdni vežimai. Tai prasideda mirusiųjų paradas. Pirmieji penki apdengti palapinių drobėmis, bet ant paskutiniųjų nieko nėra užmesta. Ant pat viršaus guli jauno vyro visiškai sušalęs kūnas, be kepurės, kryžiškai sudėjęs rankas. Nukryžiuotasis išvaduotojas! Aš pagerbiu kiekvieną vežimą, kurį tik sutinku. To jie garbingai užsitarnavo — ir dar daugiau, ne tik šį mažą pagerbimą. Jie užsitarnavo mano visišką meilę ir mano skausmą. Bet jų yra daug, labai daug — sužeistųjų ir mirusiųjų, — kuriuos aš sutinku.

Ar iš viso iš tos armijos liko nors kiek sveikų, be užmuštų ir peršautų?

Nuleidęs galvą aš einu toliau, ir baimė ima spausti mano širdį. Kartas nuo karto mane nukrečia šurpas, kai imu galvoti apie savo neatsakytą klausimą:

— Ką gi aš galėsiu pasakyti Heikki?

Prieš pat rytą pagaliau užtinku savo kuopos draugus. Apkasai purvini ir pilni visokiausio šlamšto. Vyrai guli suvirtę vienas ant kito, vienoje krūvoje. Tiesiog geliančiai šalta, o židinyje nedega ugnis. Sunkus oras tiesiog prislegia naujai atėjusįjį. Kažkuris vyrų pabunda, pasižiūri į mane ir tuoj pat vėl užmiega. Tada aš užkuriu ugnį. Sargybinis pro angą įmeta porą pagalių malkų ir suniurzgia:

— Nėra jokio reikalo dabar kurti ugnį, juk mes netrukus išeisime iš čia.

Tačiau ugnį, vis dėlto, aš sukuriu. Aplinkui dar visiškai tamsu. Kol išsiruoši žygin, čia gali dar visiškai sušalti. Aš dar kartą užkalbinu sargybinių:

— Kur gi mes išeisime?

— Pirmyn, į ugnį.

— Tai juk nėra nieko naujo.

— O paskui atgal!

— Tai jau kai kas naujo. Anksčiau to nebūdavo.

— O dabar yra.

— Argi priešo spaudimas toks stiprus?

— Taip. Ir artilerijos ugnis nepaprastai taikli.

— Aš jau girdėjau apie tai. Vis dėlto, jiems pavyko pasiekti to, kad mes pradėtume juos šiek tiek vertinti.

— Tikras prakeikimas...

Daugiau jis nieko nepasako, nueina toliau, ir aš lieku vienas su savo įtemptomis mintimis. Juk jis dabar atsakingas už šitų žmonių gyvybę. Tai yra jo pareiga — nenuilstamai stovėti čia sargyboj, kol bus pakeistas.

Priešo trukdomoji ugnis nurimsta. Prieš pat rytą stoja visiška tylą.

Man pavyksta viename lauko puodelyje sutirpdyti truputį sniego ir į susidariusį vandenį įmaišyti šiek tiek kavos. Tada pabunda Heikki. Jis pratrina akis, pamato, kad tai esu aš, ir ima juoktis.

— Žiūrėkit, juk tai tu! Kaip atrodo, tu vel čia atsiradai!

— Pagaliau atsiradau! Tačiau gerokai turėjau klydinėti, kol suieškojau jus.

— Kaip reikalai namie? Ar tu buvai užėjęs ir pas mus?

Dabar viskas ir prasideda! Ir štai aš stoviu prieš savo nuolatinės baimės akis! Ką aš galiu jam pasakyti — ar turiu meluoti, ar sakyti teisybę? Jeigu meluosiu — apgausiu savo

draugą. Jei pasakysiu teisybę — suteiksiu jam didelį skausmą. Aš negaliu to pakelti, negaliu drauge pergyventi tą sielvartą, kuri jam suteiks žinia apie jo žmonos mirtį. Paprasčiausiai, aš negaliu būti toks beširdis ir pasakyti jam visą teisybę. Jeigu aš tai pasakyčiau, jis galėtų kristi į neviltį ir, gal būt, su juo atsitiktų kas nors blogo. Mano mintys susivelia, ir aš negaliu ištarti nė vieno žodžio.

Heikki įtemptai žiūri į mane. Jo akys staiga plačiai prasiveria, jos pasidaro šviesios ir budrios. Tai yra didžiausias įtempimo laipsnis. Dabar jau aš nieko nebegaliu nuslėpti, dabar turi būti pasakyta viskas.

— Ar ten kas nors atsitiko? — Heikki balsas neramus ir susijaudinęs. — Pas mus? Ar jie bombardavo mus? Dėl Dievo meilės, atsakyk gi pagal!au!

Jis nutveria mano ranką ir suspaudžia ją taip, kad jo nagai per storą vilnonę pirštinę prasimuša iki pat mano odos. Jo veide atsiranda kažkokia baiminga, laukinė išraiška.

— Atsakyk!

— Taip!

Ir tuo pasakyta beveik viskas. Aš pajuntu, kaip manyje atslūgsta dvasinis įtempimas. Prakaitas iššoka ant mano kaktos — šaltas, drebantįs prakaitas. Tačiau Heikki neatleidžia mano rankos. Jis visą laiką spaudžia ją, ir jo

veidu vaikštinėja tylūs neramumo ir klausimo šešėliai. Jie panašūs į velnią, žaidžiantį žiaurų žaidimą ir šokinėjantį gyvu veidu. Jis džiaugiasi, kad baisumas auga ir plečiasi. Jis šoka laukinį ringo šoki. Vėl jam pavyksta įstumti vieną sielą į neviltį, vėl jis galės kurstyti nedorumo liepsneles. Taigi, toks yra mūsų gyvenimas — pragariškas gyvenimas.

— Kas mirė?

Tačiau aš negaliu atsakyti. Aš nieko negaliu kalbėti. Mano liežuvis pasidarė lyg suparaližuotas. Visą mano kūną apima keistas pastyrimas. Atrodo, tarsi mano dvasia išėjo iš mano kūno ir paliko jį nejudrų ir negyvą. Aš gyvenu, tačiau niekam nejaučiu jokių jausmų.

— Abu?

— Tavo žmona.

Aš tai pasakau šaltai, bejausmiai, bevaliai. Tada Heikki vienu kartu skardžiai surinka. Keli miegojusieji pabunda. Sumišęs pažvelgia Heikki į mane ir staigiai šoka iš apkasų į gryną orą. Aš bėgu paskui jį. Aš šaukiu, aš prašau, aš maldauju. Tačiau jis negirdi, jis nenori girdėti. Jis tik bėga. Tarsi beprotis, apimtas deginančio skausmo, begaliniu tiesumu lekia jis į priešų pozicijas.

Aš bėgu paskui jį. Apimtas mirtinos baimės, aš stengiuosi sugriebti jį. Tačiau jis bėga kaip medžioklinis šuo arba kaip persekiojamas lau-

kinis žvėris. Įsiutęs lekia jis pro sušaudytus medžius ir išardytus arimus. Nėra jokios vilties prisivyti jį, o jis bėga tiesiog į pražūtį.

Bet staiga jis sustoja po dideliu medžiu. Tada aš pribėgu prie jo, nutveriu jį už apykaklės ir gerokai papurtau. Aš prašau jį grįžti atgal, aš maldauju jį. Dabar aš jam viską papasakoju. Jis klausosi ramiai, tarsi suakmenėjęs. Jis neklausinėja, visiškai nieko neklausia. Jo veide nepajuda nė vienas raumuo. Negalima pastebėti nė vieno jo vidujinio jaudinimosi bruožo. Jis pasidarė tarsi nebylys. Vienu metu jis neteko bet kokių jausmų. Taip mes stovime gana ilgą laiką. Po to aš mėginu paguosti jį:

— Juk tavo sūnus pasiliko gyvas. Dėl jo tu privalai išlikti.

Jis nieko neatsako. Kurį laiką dar stovi tylus, tarsi nebūtų pabudęs iš savo sustingimo. Po to staiga pasisuka į mane ir sako:

— Dabar mes grįžtame atgal, Veikko.

O grįžtant jis priduria:

— Tau tikriausiai labai sunku buvo atvykti su tokia žinia.

Neatsižvelgdamas į savo sielvartą, jis stengiasi suprasti mane. Tikrai, juo galima stebėtis. Koks jis puikus vyras! Kaip jis moka susitvardyti ir kantriai nešti savo naštą! „Nes mano dalis yra jau atseikėta, ir mano našta lengvesnė panešti“ — aš prisimenu, kad kažka-

da buvau tai perskaitęs. Tačiau toji našta čia, esant šitokioms aplinkybėms — ji yra sunki, sunkiausia iš visų. Jeigu bent ji galėtų būti nešama vienatvėje, jeigu bent galima būtų kur nors iškeliauti ir leisti laikui užgydyti šitą žaizdą — tada dar galima būtų suprasti. Tačiau šiandien negalima atsižvelgti į savo paties rūpesčius ir sielvartą, šiandien reikia kovoti ir tuo padėti tėvynei nešti jos sunkų likimą.

— Tu tiesą sakai, kad ji tuojau pat mirė?

— Taip.

— Ar tu gali prisiekti?

— Bet juk tu žinai, Heikki, kad aš niekad neprisiekiu.

— Duok garbės žodį, kad tu sakai man tikrą tiesą.

— Aš visuomet tau sakiau tikrai tiesą, Heikki. Visi matė, kad tavo žmona mirė viena akimirka. Kai aš po kelių minučių pamačiau ją gulinčią kapinių sniege, ji jau buvo mirusi. Tai gali tau patvirtinti dešimt, gal būt, net šimtas liudininkų.

— Ar tu man gali duoti garbės žodį, kad visa buvo kaip tu sakai, Veikko?

— Aš duodu tau garbės žodį.

Jis žiūri man į akis, po to pagriebia mano dešiniąją ranką ir stipriai paspaudžia.

— Dėkui Dievui, tai vis dėlto geriau. Aš tikin, kad tu pasakei tikrą tiesą.

— Juk tu turi dar sūnų. Jis tikrai bus puikus vaikinas, — mėginu aš jį nuraminti.

— Ir tėvynę. Jos niekas neįstengs iš mūsų išplėšti.

— To niekam nepavyks.

— Ne!

Šitie žodžiai išėjo pro sukąstus dantis ir pro suspaustas lūpas. Išsitempia veido raumenys, ir akys sublizga tuo pačiu pasiryžusiu kietumu, kuris diena po dienos vis labiau įsigyvena mūsų žvilgsnių išraiškose. Netrukus mes visi virsime plėšriaisiais žvėrimis, iš kurių akių blizgės plėšikavimo ir žudymo aistra. Bet ne, vis dėlto, to nebus! Mumyse slypi tik nepaprastas kietumas. Kiekvieną kartą mes patys pajuntame, kad mumyse nėra jokios neapykantos. Mes jos nejaučiame net raudonarmiečiams. Mes tik virsime kietais kariais, ir mūsų uždavinys — išpildyti kietus karo įstatymus: užmušti, arba likti patiems užmuštais. Tačiau neapykanta yra dingusi. Mes užmušinėjame ne dėl neapykantos. Mes stovime čia, kad apgintume savo laisvę. Ir laisvė turi išlikti. Mes giname ją.

Aš buvau manęs pasiūlyti Heikki, kad kovų metu jis pasiliktų toliau nuo mūšio lauko. Bet vos aš pamėginau taip kalbėti, jis visomis keturiomis ėmė spirtis. Ne, dabar kaip tik reikia vėrų. O liūdėti galima tik tada, kai tam yra laiko. Dabar liūdi visas kraštas, liūdi mūsų

tėvynė. Koks menkas yra mūsų asmeniškąs liūdesys prieš šitą didįjį bendrą liūdėsį! Juk prarastos laisvės liūdesys yra visų didžiausias žemėje. Jame telpa visos liūdesio rūšys, kokių tik yra pasaulyje.

Ir tikrai, Heikki laikysenoje aš negaliu pastebėti nieko ypatingo. Tuo metu, kai aš buvau atostogose, jis iš kažkur nučiupo automatinį šautuvą. Dabar, žvelgdamas priekin akmeniniu žvilgsniu, jis žaidžia juo, tarsi nekaltu žaisleliu. Kovos metu visiškai nėra laiko pagalvoti apie ką nors kita. Tegalvojama apie tai, kaip sunaikinti kitą ir išsisaugoti pačiam. Prie šitų galvojimų jau mes esame pripratę.

Puolimas yra nepaprastai stiprus, koncentruota artilerijos ugnis viršija viską. Per užšąlusias balas pirmyn rieda priešo tankai, jie sėja kulkas ir granatas. Traška lūždami medžiai, aštriai šmėkščioja snigdami sprogstantieji užtaisai, tarška automatiniai ginklai, kaukia šrapneliai, šnypščia granatos, dusliai griaudžia sprogdamos bombos. Dangus ir žemė dreba. O šarvuočių saugomi slenka priešo pėstininkai, suglaustomis eilėmis, tarsi taikos metu. Gerasis Dieve, kokia karo taktika!

Mes vėl užimame laikinas pozicijas. Čia visai nėra iškastų griovių nei duobių, tačiau iškyšuliai, akmenys, medžių liekanos mums teikia, nors ir menką, vis dėlto, šokią tokią apsaugą.

Mes buvome gavę įsakymą sulaikyti čia priešą dvi dienas, tačiau tas laikas jau seniai yra praėjęs, nes štai jau ketvirtoji diena, kai mes čia stovime. Po viso to, kas mums čia teko pergyventi, mes esame priversti trauktis. Kraštas yra nepaprastai lygus, mums sunku jį apginti. Mes visai neturime tankų, neturime net pakankamo artilerijos kiekio. O taip pat neaišku, koki reikalai su visomis kitomis ginklų rūšimis.

Mes turėtume būti visai kitaip ginkluoti! Tačiau mes esame tokia tauta, kuri visą laiką galvojo tik apie taiką išlaikymą. Mažiausiai mes galvojome apie tai, kad mus užklups netikėtas karas. Taikos metu mums labai sunku buvo suprasti, kaip gali svetimieji ryžtis užgrobti tokį vargingą ir taikingą kraštą. Mes statėmės savo namus, dirbama žeme vertėme savo pelkes, valgėme savo kietą ruginę duoną. Tačiau tenai, anapus sienų, mūsų tykojo Ivano Žiauriojo dvasia. Tarsi žiemos speigas, slinko ji prie mūsų dirvų arimų, prie balotų mūsų samanynų perėjimų. Ir po to staiga ji nusimetė savo miglos uždangalą ir, tarsi milžinas, ėmė veržtis per mūsų tėvynės sienas. Tada mes supratome: geriau mirti, negu gyventi vergais. Nė vienas suomis dar niekad iki šiol nebuvo buvęs vergu. Argi mes turėtume būti mažiau verti už mūsų protėvius?

Ryšininkai nenuilstamai, tačiau beviltiškai, stengiasi ištiesti telefono laidus. Išsistę kilo-

metrą nutiesiamos naujos vielos. Tačiau netrukus jas ir vėl sutrauko šūviai. Ir visą laiką vienas ar kitas ryšininkas tampa sužeistas arba krinta. Aš žinau, anksčiau jie buvo įsivaizdavę, kad jų darbas lengvesnis už kitų kareivių darbą. Tai buvo klaidingas apskaičiavimas. Šiame kare ryšininkai turėjo progos pajusti, kad jų likimas nieku nesiskiria nuo kitų kareivių likimo. Dideli ritiniai, privyti laidų vielos, yra gana sunkūs. O laidų negalima ištiesti taip lygiai, kaip kad jie buvo tiesiami manevrų metu. Kiekvienas ryšininkas pirmiausia turi žiūrėti, kaip jam geriau išsisaugoti kulkų. Ir visai nesvarbu, ar jis šitą ritinį vilks prie savo šono, ar nešis jį ant pečių. Taip pat visai nesvarbu, ar jis išties laidus pažeme, ar pritvirtins juos prie nulaužto medžio, ar paslėps supustytam sniege. Tai visai nesvarbu. Svarbu tik viena — kad ryšys nebūtų nutrauktas.

Tačiau laidai visą laiką nutraukiami. Telefonai privalo veikti, įsakymai privalo būti persiunčiami — ir todėl stipriausioje ugnyje laidai turi būti nuolat taisomi. Jeigu duodamas įsakymas trauktis, viskas turi būti tvarkingai surenkama. Iš kiekvieno ryšininko pageidaujama arklio patvarumo, lapės gudrumo ir milžiniškos lokio jėgos.

Ne kitaip yra ir su sanitarijos personalu. Taikos metais į sanitarus buvo žiūrima truputį iš aukšto. Ir tikrai, sanitarai dažnai virsdavo

įvairių kareivių linksmybių objektu. Jų darbas buvo specifinis, pratimų metu jie retai pasirodydavo aikštėje. Taikos metais jų darbas buvo gana lengvas. Tačiau dabar, karo metu, jis yra visų sunkiausias. Kiekvienas kitas kareivis savo uždavinį gali atlikti kur nors pasislėpęs — apkasuose, granatų išraustoje duobėje, už storų medžių kamienų. O sanitaras, be savęs, dar turi rūpintis ir savo sužeistaisiais draugais, privalo pergabenti juos į užglaudą ir, esant sunkiausiomis ir pavojingiausiomis apystovoms — perrišti juos. Ir jie labiausiai reikalingi kaip tik tada, kada būna stipriausia ugnis. Mes turėjome puikių sanitarų, bet dabar jau nebėra jų. Karas suėdė juos visus, ir pakeitė juos neprityrusiais ir jaunais. Mes jau nebeturime gerai paruoštų sanitarų. O tačiau šitų žmonių mums labiausiai ir reikia. Jie atstovauja vienintelę žmoniškumo formą, kuri iš viso mums dar pasiekiama, kol didysis skausmas arba amžinoji naktis užties virš mūsų savo tamsų apsiaustą.

Sprogsta viena granata. Tuoju po to sušnypščia dvi, trys, kelios, dešimtys, šimtai. Tarška kulkosvaidžiai. Heikki automatinis šautuvas dainuoja šalia manęs. Aš matau jo erelio aštrumo žvilgsnį, arba bent įsivaizduoju jį matęs. Visa apkaba jau išaudyta, kitą akimirką jis pradeda naują seriją. Mano paties šautuvo vamzdis įkaitęs. Aš susivokiu tai pagal garsą į kurį įsimaišo žemas tonas. Garso aštrumas yra dingęs. O

gal tai yra tik įsivaizdavimas, kaip ir daugelis dalykų šitoje maišatyje?

Aš guliu didelėje, granatų išraustoje luobėje. Tai yra puikiausia slėptuvė. Iš čia galima šaudyti ir išvengti priešo kulko. Virš manęs lyja sušalusi žemė ir medžių šakos. Granatų skeveldros dūžia pro šalį. Bet kas garantuos už tai, kad šita vieta yra tikrai saugi? O kulkosvaidžiai dainuoja savo ta-ta-ta-ta.

Tada ant manęs nukrinta kūnas. Jis yra sunkus, ir jo kvėpavimas eina švokšdamas. Kai aš žvilgtelį pro duobės kraštą — pamatau, kaip iš abiejų pusių dideliais būriais pirmyn eina rusai. Gal būt, jau jų yra ir užpakalyje manęs? Laukinis instinktas tuoj padiktuoja man, kaip turiu laikytis: aš nuslystu į duobės dugną ir tyliu. Vienintelė dabar mano apsauga yra kraujuojęs kūnas virš manęs. Ir taip guliu aš po šita sunkia našta valandą, ne, dvi — visą amžinybę. Kovos triukšmas nutolsta nuo manęs. Dabar aš galiu patekti į nelaisvę. Aš pajuntu šiurpulus, savotišką, drebančią sukrėtimą. Aš esu apsauginio korpuso karys, jie tikriausiai užmuš mane. Pradžioje kankins, o po to nužudys. O gal tai yra tik tuščias įsivaizdavimas, koks tūkstantį kartų vaizduotėje iškyla ir vėl dingsta. Kaip ten bebūtų, bet pagaliau aš įstengiu pasigauti sveiką minčių siūlą ir pradedu jį austi toliau. Vieni metu man tampa aišku, kad jokiu būdu negalima pasiduoti nusivylimui. Nusivylimas yra

didelė nuodėmė, o karo metu didžiausia iš visų. Todėl man ir gimsta viltis, kad aš galėsiu išsilaikyti po šituo kūnu, kol sutems. O tada, nakties tamsos saugomas, aš pabandysiu kaip nors prasimušti iki savo draugų. Tačiau iki vakaro dar gana toli, o aš neturiu nieko kito, kaip tik slegiančią naštą virš savęs, sustingusią žemę po savim ir pragarą aplinkui save. Aš dar stipriau prisispaudžiu prie žemės ir mėginu giliai kvėpuoti. Man karšta, tarsi būčiau uždūstęs.

Kaip ilgai aš įstengsiu šitaip gulėti? Kokio ilgumo galėtų būti amžinybė? Mane kankina pragariškas troškulys, gomurys visiškai išdžiūvęs. Našta ant mano pečių yra tiesiog nepakečiama. Krūtinės ląsta visiškai negali išsiplėsti. Nedaug betrūksta, kad aš uždusčiau. Jeigu nors galėčiau pažiūrėti, ar šitas vyras virš manęs pažįstamas, ar svetimas. Aš pamėginu pakelti galvą, bet tada visai arti manęs sukaukia šrapneliai, ir aš vėl susigūžiu savo duobėje.

Po kelių valandų kovos triukšmas vėl ima artėti. Jeigu mūsiškiai pereina į priešpuolį, aš esu išgelbėtas. Didžiaisiais šalčiais sušalusi žemė yra geras garso laidininkas. Aš girdžiu, kaip dūslus triukšmas atplaukia vis artyn ir artyn. Tada vėl sutarška kulkosvaidžiai. Aš girdžiu šalia savęs žingsnius ir šliaužiančių žmonių šlamėsį. Retkarčiais pasigirsta baisingas riksmas, Dievo šaukimas ir dejavimas, dejavimas. — Mes

tikrai žinome, dėl ko mes kovojame, bet anie, tenai, to nežino. Vargšės kreatūros!

Aš kryžmais sudeu savo rankas. Aš suspau-džiu jas taip, kad nagai sulenda į odą. Aš mel-džiuosi, aš meldžiuosi taip, kaip tik iš viso žmo-gus gali melstis. Tačiau Dievas, matyti, vengia šito chaoso, ir jo nėra čia, kad mums padėtų. Mano abejingos mintys sukrečia mane. Aš vėl mėginu melstis, tačiau viskas mano smagenyse dabar yra surizgę. Aš tegaliu kartoti: „Gerasis Dieve, tu mielas Dieve!“ — Bet tada staiga įgaunu įkvėpimo. Aš pamėginsiu paprašyti Die-vą, kad man padėtų. Aš kalbėsiuosi su juo tarsi senųjų laikų šventasis patrijarchas. Ir aš prisi-menu vieną Biblijos mintį: „Melskitės į tėvą, ir viską, ko jūs prašysite, gausite“. Ir aš noriu Jėzaus vardu paprašyti pagalbos. Aš ilgai mel-džiuosi savo viduje. Ir pagalba ateina. . .

Abiem mano duobės pusėm priešas atbloškia-mas atgal. Tačiau aš vis dar meldžiuosi. Mano malda pavirsta džiaugsminga padėka ir pagarba. Savo rankas aš vis dar laikau sukryžlavęs, nors tuo tarpu jau galėčiau šaudyti. „Melskis, ir nieko nesiklausyk melsdamasis“, — girdžiu aš balsą savo viduje.

Tada kažkas nuverčia kūną, kurs gulėjo ant manęs. Tuo pat metu aš lengviau atsikvėpiu.

— Ar tu dar gyvas, Veikko, atsakyk, ar tu dar gyvas?

Tai yra Heikki balsas, išsiilgtasis atsiųstojo gelbėtojo balsas. Aš sunkiai pasikeliu iš savo duobės ir tuoj griebiu šautuvą.

— Vadinas, tu gyvas, Veikko!

— Dėkui, kad tu atvykai, Heikki. Nuo šiol mes niekad nesiskirsime.

— Ar tu sužeistas?

— Ne.

— Dėkui Dievui.

Aš įdedu į šautuvą šovinį, taikau, spaudžiu gaiduką. Aplinkui vėl siaučia kova. Yra toks pat gaudimas, kaip ir visuomet — nenutrūkstamas, begalinis, kol sutemsta ir šūviai pradeda retėti. Tačiau mūsų dalinys yra labai sumažėjęs. Jeigu negausime pastiprinimo, jokių būdu neįstengsime išlaikyti atgautųjų pozicijų. Ir kas tada atsitiks? Argi jau nėra kitų vyrų, kaip tik šitas sušaudytas batalijonas, argi niekas negalėtų mus čia pakeisti? O gal frontas taip negirdėtai išsiplėtė, kad net nebeužtenka žmonių į visas vietas?

Įtempimas atsileidžia, ir drauge su Heikki mes pasukame į artimiausius apkasus. Mes žinome, kad tai yra pavojinga, bet mes taip begaliniai pavargę. Mes norime tik vieną trumpą valandėlę pailsėti, po to vėl grįšime prie saviškių. Drebančiais iš nuovargio keliais ir nuo troškulio sutrūkinėjusiomis lūpomis mes krin-tame į vieną kampą. Kažkoks nuostabus apsvai-

gimas įsiaučia mus savo glėbin. Galimas daiktas, kad mes galėtume užmigti net pačiame pragare.

O tai irgi yra pragaras. Vos tik mes užmiegame, vienas priešo tankas persirita per kalnelį, sustoja prieš apkasų įėjimą ir trumpomis serijomis pradeda šaudyti į vidų. Tačiau laimė, mes sėdime nekliudomame kampe. Šūviai šokinėja plačiame tarpuangyje, ir niekas negalėtų garantuoti, kad jie nesieks mūsų. Tankas yra užsispyręs. Pašaudęs jis nenuurzgia atgal, bet atsikvėpia ir vėl ima pliekti į mūsų apkasus.

Valandą po valandos sėdime mes susitraukę apkasuose. Koks likimas atvedė mus į čia? Jei gu mes būtume išėję iš apkasų, mus būtų pasitikusi akimirksninė mirtis. O mes esame dar čia. Tačiau kai pradės pilkėti rytas, mes būsimė tikriausiai žuvę. Kaina už mūsų miegą gana didelė. Valanda po valandos, net minutė po minutės didėja kančia. Aš aiškiai tai pastebiu skausmingai iškrypusiame Heikki veide, kai retkarčiais įžiebiu šviesiai raudoną kišeninę lempele, norėdamas pasižiūrėti, kuri valanda. Aš jaučiu baime, tarsi šaltą prakaitą ant kaktos. Kiekvieną akimirką nervai vis labiau išsitempia. Kažkaip ypatingai ima gelti rankas, žandikaulių raumenys pradeda judėti, visą odą kažkas dursto tarsi adatomis. Tūkstančius kartų akys jau ieškojo kokios nors išeities — ir vis veltui.

Tačiau vidurnaktį baimė priverčia mus griebtis kokių nors priemonių. Tankas visą laiką stovi prie pat apkasų ir šaudo. Išlįsti laukan pasinaudojant išėjimu nėra jokios galimybės. Taip pat mes neturime nė vieno kastuvo, kuriuo pasinaudodami galėtume pasidaryti sau naują išėjimą. Kišeninės lempelės pagalba išieškau kiekvieną apkasų kampelį. Čia randu vieną rusišką durtuvą ir lauko puodelio dangtį. Mums nelieka nieko kito, tik su šiais rastaisiais daiktais pradėti išsikasımą. Įsikirščiaavę imame baksnoti į lubų kampą ten, kur, mūsų manymu, kelias į laisvę yra trumpiausias. Tačiau apkasų stogas buvo apipiltas vandeniu, todėl dabar yra begaliniai apšalęs. Su kiekvienu smūgiu nutrupa tik labai nedidelė skeveldra. Retkarčiais atplyšta medžio šipulėlis. Dangtelis netrukus pasidaro daug lankstesnis už kietai įšalusią žemę. Tačiau skylė vis nedidėja. O laikas vis slenka. Tankas visą laiką nesustodamas šaudo. Ir mūsų baimė vis auga.

Pagaliau netikėtai atskyla didelis luitas. Jis nukrinta ir subyra, ir Heikki pagaliau pavyksta iškišti galvą į ryškiai raudonai šviečiančią ryto prieblandą. Aš tiesiog norėčiau balsu surikti iš džiaugsmo, bet tada man pasirodo, kad prie apkasų girdžiu kažkieno žingsnius. Man nekyla jokios abejonės, kad tai tikrieji žmogaus žingsniai. Tankas nebešaudo. Žingsniai vis artėja. Aš tvirtai suspaudžiu savo automatinį pistoletą

ir atsistoju prie pat įėjimo. Heikki dirba vienas, stengdamasis padidinti skylę. Aš saugau įėjimą. Skylė didėja nepaprastai pamažu, o rytas jau visai pasiruošęs švisti. Pagaliau Heikki įstengia iškišti pro skylę savo pečius. Tankas vėl pradeda šaudyti. Aš pastumi Heikki iš apačios ir pagaliau padedu jam įsirangyti viršun. Tačiau mano pečiai yra platesni už jo. Šita skylė man per maža. Aš nusivelku savo kailinius ir pro skylę išmetu juos iš apkasų. Jie nukrinta į sniegą. Tada aš iškišu savo galvą. Bet skylė vis dar per maža mano pečiams. Tankas vėl pradeda šaudyti, net stipriau, negu prieš tai. Heikki ima mane už galvos ir traukia. Aš įremiu savo kojas į storą apkasų sienojų. Visa jėga stumiuos ir muistaus. Šių pastangų dėka atitrūksta dar vienas didelis žemės luitas. Stačia galva aš nukrintu į gilų sniego vėpūtinį prie pat apkasų. Ten surandu aš ir savo kailinius. Juos vėl užsivelku. Nuo per didelio įtempimo esu visai nuilsęs. Mes pakylame eiti — tiesia kryptimi į priešą. Tik kai Heikki išsiima kompasą, aš susivokių, kad šiaurėje tikriausiai dar nėra priešo. Ir mes pasileidžiame žemyn, į slėnio nuolinkį. Tankas ima šaudyti vis smarkiau. Aplink mus laksto kulkosvaidžio šoviniai. Tikras stebuklas — nužygiavę kilometrą mes sutinkame savo dalinį ir vėl atsiduriame pas savuosius. Mes privejame juos kaip tik tą akimirką, kai paskutinieji vežimai pasuka į šiaurę, pasi-

traukdami į naujas, vyriausios vadovybės nurodytas, apsigynimo linijas.

Drauge su Heikki atsisėdu ant vieno rogučių krovinio. Nuovargis tiesiog svaigina mane. Ir dabar kaip tik aš pastebiu iki šiol manyje nebuvusį bruožą: aš pasidariau baimingas. Netikėtai mus užklumpa artilerijos ugnis. Yra susekti mūsų pasitraukimo judesiai, ir mes esame apšaudomi. Per kalnelį dideliais lankais skraido sviediniai. Daugelis jų sprogsa ant kelio, kuriuo mes turime pravažiuoti. O prieš mus dar niūkso didelis atviros vietovės plotas — žūt būt mes privalome pereiti jį. Priešo ugnis persekioja mus nesustodama. Mane apima baimė, kad tai bus paskutinė mūsų kelionė. Gal būt, tai yra lavoninės vežimas, ir kelias stygos tiesumu veda į kapines. Man net atrodo, kad aš girdžiu skambant laidotuvių varpus. Aš spaudžiu savo sustingusias rankas. Bent galvoju, kad jas stipriai spaudžiu. Ir aš meldžiuosi. Tačiau aiškiai girdžiu varpus, jų atskambis minkštas ir raminantis. Ryto varpų skambėjimas dainuoja mano ausyse. Argi šiandien sekmadienis? Tolumoje pamatau ryškų švitėjimą. Nuostabi ramybė, sekmadienio ramybė pripildo mano sielą. Aš nieko nebebijau.

Granatos sprogsa visiškai arti. Tačiau mano siela yra tokia linksma, kad ji būtinai norėtų išdainuoti savo džiaugsmą. Man net atrodo, kad niūniuojau kažkurį rytinę psalmę. Šviesa vis

artėja. Į mane artinasi kažkoks dangiškas spinduliavimas, ir tada pasirodo baltas, žibantis reginys — ar tai yra angelas? Šito aš norėčiau paklausti. Skaidrusis reginys sėdasi šalia manęs ant rogių. Mane perima didelė ramybė, tikroji sekmadienio rimtis. Aš jaučiu, kaip šita ramybė sruvena į mane, tarsi nuostabi, paguodžianti srovė.

Skamba ryto varpai. Yra atėjusi didžioji šventė.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Diena po dienos, naktis po nakties, savaitė po savaitės mes priversti gintis nuo tūkstanteriopos priešo persvaros. Mes esame taip pavargę, jog užmiegame net eidami. Kartais kuris nors iš mūsų užsnūsta smarkiausiame ku'kų lietuje, ir tik didelio stebuklo dėka išlieka gyvas, kadangi šalia jo esąs draugas pasilenkia pažiūrėti, ar kartais kaimynas nėra užmuštas. Šen ir ten kalbama, kad mes ilgimės taikos, tikros, didelės taikos. Bet mes tuoj prisimename: jeigu pasaulyje viskas būtų gerai eję, mes, žinoma, dabar gyventume taikos metą. Juk mes turime tiktai dalį tikrosios suomių tautos apgyventos srities. Per daug mes tikrai neturime. Visa mūsų teisė slypi tame, kad mes norime išlaikyti tai, kas tikrai yra mūsų. Jeigu mes būtume priversti šiek tiek atsitraukti, priešas užimtų tą sklypelį žemės, kurį jis veržiasi užgrobti. Ir nieko daugiau. Tačiau šitos mintys daugeliui yra nepaprastai skausmingos.

Pagaliau vieną dieną mes galime pailsėti: išvykstame maždaug už trijų kilometrų nuo

ugnies linijų. Mūsų jau nedaug tėra likę. Dalinsys per pastarųjų dienų mūšius gerokai nukentėjęs. Bet čia dar yra Didysis Vaino su savo lokio letenomis, čia dar yra Heikki su savo sulaikoma šypsena. O pirtyje maudosi Esko, Aarne ir keli kiti jaunuoliai, kurių aš negaliu pažinti, kadangi dūmai pripildo visą pirties erčią, ir tiršti garai supasi prie pat grindų. Visos pirties grindys nusėstos vaikinų. Jie yra tokie pavargę, jog nieko daugiau negali, kaip tik atsiremti vienas į kitą. Tačiau nė vienas nemurma dėl to, kad čia yra ankšta, arba sunku kvėpuoti, taipgi nė vienas nenori išnaudoti savo kaimyną, kaip patogią atlošą.

Ten rymo jie vienas šalia kito, kaip tikrieji broliai, surišti nenutraukiamais ginklo broliškumo kraujo ryšiais, ir dabar miega jie, kas po daugelio savaičių pagaliau yra įmanoma. Tačiau pirmiausia mes turime išsimaudyti. Pradžioje maudyklė, po to miegas! Be to, čia yra ir pavojaus, priešas galėtų pastebėti mus, o tada į mūsų pirtį imtų kristi ugnis. Mūsų išvargusiose smegenyse dar laikosi paguodžiančios mintys apie karštą maudyklę, apie šitą perlinį pirties garą, kurio taip nepaprastai ilgisi mūsų nešvari oda. Todėl miegame čia ant grindų ir ant suolelių, kol malkos visiškai pavirs angliais. Atrodo, kad visa tai vyksta tėviškėje, kada po išsimaudymo ateina sekmadienio ramybė. Taip būtų, jeigu patrankų griaudimas mums taip skausmingai

neprimintų, kad šiuo metu yra karas ir kad mes esame priversti įtempti net savo šeštuosius pojūčius. Šitie pojūčiai veikia nepriklausomai nuo mūsų pačių. Kol mes savo protu suprastume pavojų, jau seniai gulėtume šaltoje žemėje, tačiau savo instinktu mes visuomet surandame kokį nors įlinkimą, už kurio galima pasislėpti, arba susieškome šiaip ką nors, už ko įsitaisę galime taikyti ir šaudyti.

Aš pasiūlau iš pagrindų apžiūrėti savo drabužius. Pasiūlymas priimamas, ir prasideda nepaprastas judrumas. Juk tikrai, nepaprastai įdomu pamatyti, kas yra anoje marškinių pusėje. Mes visi žinome, kad ten kažkas yra, klausimas tik — kiek ir kokios rūšies. Ir taip sėdime mes ten, pasikloję marškinius ant kelių, ir ieškome utėlių. Aš dar niekad nežinojau, kad jos šitaip atrodo, kad jos tokios riebios, pailgos, storos, su susiaurėjusia juoda užpakaline dalimi. Anksčiau aš įsivaizdavau kažkokį bekraujį, geltoną, perdžiūvusį šimtakoį, bet dabar matau, kad tai buvo didelė klaida, nes šitos yra visiškai kitokios: sveiki parazitai. O gal fronto utėlės yra visai kitos rūšies? Tačiau Didysis Vaino šitai geriausiai žino:

— Tai yra nauja rasė, tikrai slaviška rasė. Jos neturi savyje jokių prietarų, nes jos žino, jeigu jos pabėgs iš vergijos — sutiks tikriausią mirtį.

Tada mes visi juokiamės iš satyrinės Didžiojo Vaino filosofijos ir pasiūlome jam: po karo jis būtinai turėtų tapti filosofijos fakulteto profesorium. Tačiau Vaino kratosi tokios didelės garbės. Jis mano, kad galėtų visiškai pasitenkinti kokia nors lektoriaus vieta kur nors nuošalioje pradinėje mokykloje.

Tuo tarpu mes pastebime, kad marškinių tikrai nebegalime užsivilkti, jie yra per daug nešvarūs. Todėl mes sumetame juos ant grindų, o iš kuprinių išsitraukiame švarius baltinius. Tiktai vilnonius megstinius sukabiname ant sukaltų vinių prie lubų. Ten jie gauna garų iš pačių pirmųjų šaltinių. Esko nebeturi švarių baltinių, tačiau mes broliškai pasidalijame su juo. Heikki padovanoja jam apatines kelnes, o aš duodu marškinius. Taip išsprendžiama ir šita problema. Atlikus šiuos veiksmus, kuprinės palengvėja, jos patogiau ir geriau nešti.

Mes nelaukiame, kol krosnyje liepsna visai nustos plaktis. Iš kažkokių neišaiškinamų gelmių į mus ateina keistas neramumas. Tai nėra begalinis džiaugsmas išsimaudyti. Čia vėl slypi šeštasis pojūtis, mes vėl nujaučiame kažką, kas mums dar ne visai aišku, tačiau to ir nenorėtume arčiau pažinti. Tai yra gana savotiškas jausmas. Tai yra tarsi paslaptingas įsakymas, kuris priverčia mus skubiai veikti. Todėl garai, tarsi melsvi dūmai, susvyruoja pažemiu, o mes

atsigulame ant plautų ir vis labiau didiname karštį.

Krosnis šnypščia, tarška, spraga. Yra nepaprastai gražu. Mes elgiamės, tarsi tikri jaunuoliai. Mes įsivaizduojame, kad tėvas užpila šalto vandens ant karštos pirties krosnies. Pirtyje sklaidosi beržo dūmų kvapas. Šventadieniniai drabužiai jau laukia, sudėlioti ant suolelių apsirengiamajame kambaryje. Troboje jau paruoštas valgis, ir baltos švarios lovos kvapas pripildo pastogės kambarėlį, kuriame jau sklaidosi vakaro prieblanda. — Taip, visa tai buvo, kai mes dar buvome jauni. Tačiau ir šiandien mes esame pakankamai jauni. Kalevi yra tik septyniolikos metų, Heikki dvidešimt penkerių, o aš truputį jaunesnis. Esko, Aarne, Väinö yra dar jaunesni, negu mes. Jau šimtas dienų, kai mes esame kare, gal šiek tiek daugiau. Man jokių būdu nevyksta to tiksliai prisiminti. Atrodo, kad tai buvo taip seniai, kada mes buvome jauni, laimingi ir laisvi. Mūsų kūnai suaižyti, mūsų sielos uždarytos į karstą, ir viskas, ką mes mylėjome, iš mūsų atimta. Mūsų namai guli griuvėsiuose ir pelenuose, iš vaikų atimti tėvai ir motinos, mes, kurie sėdime fronte, kenčiame, ir mums skaudu, kadangi tiek maža mes galime padaryti. O tačiau mes neapleidžiame savo vietos.

Aš net nežinau, ką galiu galvoti apie mūsų priešą. Neseniai aš mačiau du belaisvius. Jie

taip pat buvo jauni. Jie žiūrėjo į mus nustebę, baimės išplėstomis akimis. Tai buvo jauni geri vaikinai, maloniais veido bruožais. Jie negalėjo suprasti, kad mes esame jų priešai, jie nežinojo, kad jie turi neapkęsti, jie užmušinėjo, kadangi kartą jiems taip buvo įsakyta. Taipgi ir jie buvo pasidavę nepermaldaujamiems karo įstatymams.

Jų rankos buvo anglies juodumo. Karšta maudyklė tikriausiai labai praverstų ir jiems. Aš supratau, kad jų rankos išteptos kažkoku nešvariu tepalu. Tai dėl to, kad galėtų geriau apsisaugoti nuo šalčio. Tačiau ir visa jų oda labai pageidauja tikrojo apvalymo.

Krosnyje sušnypščia. Aš staigiai susitraukiu, išgirdęs šį savotišką garsą, instinktyviai pasilenkiu žemyn, tarsi ieškodamas apsaugos. Bet tai yra tik pirties išdaiga. Mes randame net kelias lapines šluotas, pakištas po stogu. Jomis puikiausiai galime išsivanoti. Malonus jų kvapas pripildo visą pirtį. Stipriais kirčiais plakame mes jomis savo pečius, savo kojas ir rankas. Ant krosnies užpilama daugiau vandens, šnypščiantys karšti garai apsiaučia mus. Niekad prieš tai — taip manome — nebuvo mes tokioje karštoje pirtyje, niekad prieš tai nejautėme tokio malonumo maudytis. Oda išlaiko gana didelį karštį, tokį didelį, jog net pūslės iššoka. Vienur kitur net visai nugrandome odą. Tačiau su vandeniu mes turime elgtis labai taupiai,

nes šuliniai Karelijos iškyšulyje jau pralaimėti, o tirpinant sniegą vandens tegalime gauti labai nedaug.

Antrą kartą mes užlipame ant plautų, kai staiga kažkur netoli sprogs. Atrodo, tarsi visa pirtis pakyla aukštai į orą. Mes tuojau susivokiame. Mes žinome, kad tai yra nutaikyta artilerijos ugnis. Žaibo greitumu pasigriebiame drabužius po pažastimis ir be jokio įsakymo skubiausiai išbėgame laukan, tiesiog į sniegą. Tai buvo paskutiniausias laikas. Pasigirsta baisingas gaudimas ir sproginimas — ir jau pirties nebėra. Į orą drauge su sviedinių skeveldromis pakyla sulaužyti sienų rąstai, pelenai ir plytų nuolaužos, — tarsi didelis juodas debesis.

Visiškai nuogi gulime mes sniege, tačiau nejaučiame jokio šalčio. Mūsų mintys įtemptos iki kraštutinumo. Mes laukiame atsakymo, atsakymo į vienintelį klausimą: ar pataikys į mus? Iš netolimų namų išbėga žmonės — tiesiog į kiemą, o po to tuojau į mišką. Netrukus namas užsidega. Liepsnos linksmi plakasi ir tiesiu kyliu kyla į temstantį vakaro dangų. Dar nėra naktis, bet taipgi jau ir ne diena. Tik gaisro liepsnos atšvaistas leidžiasi ant melancholiškų sniego pusnių. Ryškiai rausva spalva nudažo viską: sniego sluoksnį, mišką ir net aukštuosius debesis. Virš mūsų kaukia įsiutusios granatos, nuo karščio sproginėja sijos, griūva vienos ant kitų, o mes drebame iš pašėlusio įsitempimo ir

slegiančios baimės. Dabar visas pasaulis galėtų išlėkti į orą! Pagaliau visiems laikams būtų atsiskaityta su gyvenimu, kuris, iš esrės, joks gyvenimas. O tačiau reikia išsilaikyti gyviems.

Ugnis nutyla. Man šąla pilvas, keliai ir kojos. Aš pašoku ir pasilenkęs bėgu į miško pakraštį. Kiti paseka mane. Čia mes pirmiausia, pamėlynavusiomis lūpomis ir tarškančiais nuo šalčio dantimis, užsivelkame savo drabužius. Kiekvienas mūsų sąnaris yra sušalęs beveik į kaulą. Niekad aš nebuvau taip baisiai sušalęs ir niekad neturėjau tokio troškimo sušilti. Galima būtų kiek apšilti prie gaisro liepsnos. Tačiau bėgti ligi ten perdaug neprotinga. Priešo žvalgai galėtų tai pastebėti, o tada vėl mus pasitiktų naujas ugnies krikštas. Tikriausiai tada su mumis būtų baigta. Laimė, nė vienas mūsų nėra perdaug nukentėjęs.

Tačiau man tiesiog skaudžiai šalta, mes visi šalame. Tarp aukštų pušų mes šokinėjame aukštai į orą, daužome rankomis aplink liemenį. Mes stengiamės judėti, įtempę savo paskutines jėgas. Tačiau tas nepadeda. Šaltis toks, kad mes baigiame sustingti. Mumyse išigali gilus nuovargis.

Visiškai išsisėmę ciname tolyn — susirasti naują buveinę. Bet tada atvyksta pranešėjas su įsakymu, kad mes grįžtume į frontą. Ten yra vienas ruožas, iš kurio tenka trauktis, ir priešas grasina prasilaužimu. Mes paklausome ir išsi-

rikiuojame, tarsi bevalės mašinos. Ir pamažu, vilkdama kojas, fronto kryptimi pasuka baltais apsiaustais apsilvilkusių, pavargusių vyrų eilė.

Aš šalu. Mes visi šalame jau vien dėl to, kad jaučiamės esą be tėvynės. Begalinis sielvartas apima mane, ilgesingas noras išvykti iš čia, į tokį kraštą, kur nors vienas vienintelis žmogus galėtų surasti pastogę. Čia tėra tik griuvėsiai, suskaldyti medžiai, mirtis tykoja iš kiekvieno krūmo ir viską dengia juodasis gedulo šešėlis. Jeigu bent tuojau įvyktų taika, bet apie tai nėra jokios kalbos.

Heikki nutraukia tylą:

— Ah, bent gerai, kad mes galėjome išsimaudyti.

— Taip — tas gerai.

— Išsimiegoti galėsime ir kitą kartą. Svarbiausia, kad esame švarūs.

— Svarbiausia, kad turime baltus mirties marškinius, — norėčiau aš įterpti, tačiau tik trumpai pasakau: — Žinoma, galėsime išsimiegoti vėliau.

— Taip — tai mes tikrai padarysime.

Mes šiek tiek apsigauename, taip, mes apgauename patys save. Mes žinome daugiau, negu pasakoma. Mūsų šeštasis pojūtis visą laiką būdi. Laikas yra atėjęs, kada „jūsų sūnūs ir dukterys matys pranašiška, jūsų seniai matys sapnuose, ir jūsų kūdikiai turės numatymo do-

vaną“. Medicinos mokslas tuo netiki, dogmatinė psichologija tai atmeta, tačiau Suomijos fronto kareiviai žino apie viršgamtinio gyvenimo pirmenybę, jie tiki tuo ir vykdo šituos nerašytus įstatymus. Jau seniai mes nujautėme, kas bus su mumis, taip pat nujautėme, kad mes šį kartą turėsime išleisti ginklą iš rankų. Bet kodėl tenka taip ilgai laukti taikos? Kodėl ji neateina kuogreičiausiai, ji, nepaprastai išsiilgoji?

Mes pamažu žingsniuojame tolyn. Paprasčiausiai, mes neįstengiame eiti greičiau. O greita pagalba gali kartais daug reikšti. Kaip tik šį akimirksnį mes turime būti ten, kur reikia vyrų, — užtaisyti, taikyti ir paspausti. Ach — mes jau tiek daug užtaisinėjome, taikėme ir šaudėme! Tikrai, to jau galėtų pakakti.

Kai pagaliau atvykstame į priešakines pozicijas, mes jau nebeturime ką veikti. Puolimas priešpuoliu buvo atmuštas. Tačiau aš galėčiau stebėtis, jeigu tie, pasilikusieji namuose, tinkamai suprastų, kas šioje nuolat kartojamoje frazėje slypi! Ne! Ir tai, gal būt, yra net geriau. Nes kiekvienas priešpuolis suėikia mums didelių nuostolių užmuštais ir sužeistais. Kiekvieną kartą tai yra koks nors šeimos tėvas, kuris turi mirti, koks nors mylimas artimasis, kuris dingsta be pėdsakų arba nukeliauja į amžinatvę. Iš pačių kovotojų reikalaujama viso kūniško ir dvasinio jėgų įtempimo, kokį tik iš viso jie gali turėti. Ir kartas nuo karto mes visa tai pada-

rome. Tačiau to ilgai negalima išlaikyti, nes greitai mes pavirstame tik sausomis kempinėmis, kurių porose dar yra užsilikę pora kubinių milimetrų oro. Tu mielas Dieve, kaip greitai mes išsenkame!

Tačiau visame savo skurde mes žinome, kad vieną dieną mūsų kritusieji broliai prisikels. Tada mes būsimė tatingi. Tada mes žygiuosime į savo didžiąją tėvynę, kuri įstengs apginti savo sūnus. Ten nėra jokios tuštumos nei skurdo, jokio karo nei nuovargio. Tai mes žinome, kurie šitą kraštą atperkame savo širdies krauju.

Neįvyksta nieko nepaprasto. Ugnis visą laiką yra gana stipri. Dangus šviečia aiškus ir grynas, ir kova nenutrūksta net ir naktį. Tai yra truputį blogiau. Tačiau mes gulime savo vietose, nejudrūs ir pastyrę. Aš šalu taip, jog imu galvoti, kad netrukus iš viso negalėsiu nulaikyti net šautuvo. Mano dantys tarška. Retkarčiais mane išmuša prakaitas ir apima nuostabus karštis. Gal tai yra drugys, o gal tai yra tik mano nuovargis? Aš to nežinau, iš viso, aš nebegaliu daugiau galvoti. Yra gana gera — taip paprastai gulėti ir laukti.

Tačiau mane pradeda apimti drugys. Aš tai jaučiu visai aiškiai. Labai pamažu slenka naktis. O rytas artėja dar lėčiau, negu paprastai. Ką gi atneš mums pradedanti aušti diena? Yra try-

liktoji kovo diena. Kai kurie galvoja, kad trylika yra nelaimę nešąs skaičius. Tačiau tai, ką aš imu jausti, yra beveik kas kita. Manoje nelieka nerimo. Net nėra krislo baimės. Aš žinau, kad aš pasiliksiu gyvas, bet taipgi tikiuos, kad galėsiu išsilaikyti ir savo pozicijose, iki pat galo, nesusalęs ir nesusirgęs.

Vos tik aš baigiu pinti šias mintis, staiga prasisiveržia artilerijos ugnis. Ji yra tokia stipri, kokios iki šiol dar nebuvo me pergyvenę. Pradžioje stiprūs sprogimai prieš mus, po to užpakalyje mūsų. Tada prasideda sisteminis pragaras iš kairės ir iš dešinės. Žemė dega. Oras šviečia žaibais, duslus griaudimas, baisingi sproginėjimai, pragariškas kaukimas, graužiantys dūmai, svylantis oras, garų sluoksnis žemės paviršiuje, skausmo riksmas, išsitiesę kūnai, kruvini veidai, sproginėjantys užtaisai. Nežemiškas naikinimo debesis apsiaučia šią vietovę. O virš visko pikta juokiasi velnias.

Ne! Viešpats Dievas saugodamas laiko savo rankas virš mūsų. Kai šis ugnies antpuolis praeina, aš apsidairau aplinkui, stengdamasis užmatyti negyvus ginklo draugus. O sužeistieji — sužeistieji! Tačiau čia, kur aš pats guliu, yra balta. Nė viena skeveldra nėra kliudžiusi, aš net nesu įdrėkstas. Apstulbęs stoviu dar čia ir prisimenu keletą žodžių, kuriuos kažkada buvau perskaitęs: „Žmonės, kurie yra išgelbėti iš gyvenimo pavojų, jau nebeturi savo pačių gy-

venimo. Jų gyvenimas turi priklausyti bendruomenei. Jų uždavinys yra lavintis, ieškoti tiesos ir surasti Dievą“.

O kaip gi yra su mano paties gyvenimu? Kam gi aš dar tinku? Juk aš esu tik silpnastiebi nendrė. O tėvynė reikalauja tvirtų, jėgingų vyrų. Todėl ir aš noriu būti stiprus, aš noriu gyventi laimėjimui. Tėvynė turės mano gyvenimą.

Tai yra pažadas, duotas laimingąją tikrojo dėkingumo valandą. Tai yra skola gyvenimui. Aš žinau tai. Tai yra skola, kurią aš nešiu pagal savo paties jėgų išgales, ir savo paties jėgomis esu pasiryžęs sumokėti ją. Reikia būti gudriam ir turėti širdies, kad galima būtų gyventi.

Tačiau svarstymams apie save patį dabar nebėra laiko. Aš pagalvoju apie savo draugus, aš prisimenu Heikki. Tu mielasis dangau — argi Heikki krito! Aš mėginu surasti jį, tačiau man nesiseka. Aš matau negyvus kūnus ir sužeistuosius, kuriuose dar rusena silpnos gyvybės žymės. Mano baimė vis auga. Kur galėtų būti Heikki? Kur yra tylusis, kenčiantysis poetas? Kitiems aš negaliu padėti. Aš jo ieškau ir ieškau, tarsi nuo to priklausytų mano gyvenimo išganymas.

Pagaliau aš surandu jį gana lėkštoje duobėje.
— Ar tu dar gyvas, Heikki?

Kaip atsakymą, aš išgirstu tik neaiškių jo murmėjimą.

— Ar tu sužeistas, Heikki?

— Taip.

Dabar išgirstu aš jį visai aiškiai. Dėkui Dievui, kad jis nors gyvas.

— Kur tu esi sužeistas?

— Šiek tiek į šlaunį.

Aš noriu apžiūrėti žaizdą, bet pamatau, kad jo kailiniai yra kruvini. Kaip tik dabar mane apima rūpestis, sunkus rūpestis. Čia aš negaliu jo perrišti. Vis dar daugelis mažų kulų zirzia aplink mus. Jos taip pat įstengtų nutraukti gyvybės siūlą. Taigi, mes turime išsigabenti iš čia. Heikki būtinai reikia išnešti iš šios vietos. Heikki būtinai reikalingas gydytojo pagalbos, jį tučtuojau reikia pristatyti į perrišamąjį punktą.

Laimė, netoli pamatau kažkieno pamestas porą pašliūžų. Iš kišenės tuojau pat išsitraukiu gabalą virvės ir tvirtai surišu abi pašliūžas. Pastangos užkelti ant jų Heikki yra gana sunkios. Kulų lietus šiek tiek nustoja, tačiau visai nesibaigia.

— Tik tvirtai laikykis už raiščių.

Aš matau, kaip Heikki tvirtai nusitveria. Gal būt, jis dar nėra taip smarkiai sužeistas? Galimas daiktas, kad jis dar gali paeiti. Ir aš jaučiu, kaip mane persmelkia viltinga srovė. Heikki

bus išgelbėtas. Jis juk privalo išlikti. Jo sūnus Juoko negali prarasti dar ir savo tėvo. Motina iš jo jau yra atimta.

Aš šliaužiu pirmyn. Čia negalima judėti visai laisvai. Tarsi ore būtų kažkas nematomo, kas nuolat kalbėtų: iki čia galima pakilti, bet aukščiau jau ne. Jeigu aš tik per plauką pakilčiau aukščiau, mane tuojau kli dytų kulka — o tada mes abu liktume kovos lauke. Bet jeigu šaltu krauju ir didele kantrybe šliaušime pirmyn, neatsižvelgdami į laiką, pėda po pėdos vis stumsimės tolyn — mes būsime išgelbėti. Jeigu tik galėtume pasiekti anas uolų nuolaužas.

Aš šliaužiu, kapstausi visomis keturiomis, vargstu ir tempiu, sukąsdamas dantis — ir netrūkusi pasiekiu krūvas akmenų. Už jų nors šiek tiek galėsiu padėti sužeistajam.

Taip atsistojau aš čia, visiškai suprakaitavęs. Savo paties skausmus aš visai pamirštu. Aš nejaučiu nei šilimos, nei šalčio. Aš turiu tik vieną vienintelę mintį: — kad tik kaip nors galėčiau padėti. Tuoju perplaunu Heikki diržą. Atmetu į šalį jo kailinius. Teisingai, visa šlaunis persisunkusi kraujo. Tada išsitraukiu aš savo puuko peilį. Pradžioje nuplaunu viršutiniųjų kelių galą, po to apatiniųjų. Jos yra gana švarios, juk tik vakar vakare jis užsimovė jas. Ar aš nekalbėjau apie mirties marškinius? Aš sudrebu. Ach — šis nuolat atslenkęs beviltiš-

kumas! Visuomet jis kurį nors iš mūsų įsiaučia savo glėbin — ir juo žmogus labiau pavargęs, juo tas dažniau pasitaiko.

Aš atmetu marškinius į šalį — švarus kraujas bėga iš žaizdos. Ji nėra didelė, tačiau gali būti labai pavojinga, kadangi yra kaip tik tarp šlaunies ir pilvo. Aš ištraukiu iš Heikki kišenės raiščius. Tačiau jį aprišti labai sunku. Raištis gana trumpas, o Heikki tik su dideliu vargu gali nulaikyti savo pečius, atrėmęs juos į pašliūžų briaunas. Bet pagaliau man pavyksta perkišti raištį per jo liemenį. Pradžioje jis beveik nieko nereiškia, kadangi tuojau pilnas prisisunkia kraujo. Tačiau su dideliu vargu man pavyksta perrišti žaizdą. Dabar šias savo primityvias rogutes įstengiu šiek tiek pataisyti. Imu Heikki diržą ir pririšu jį prie pašliūžų įkabų. Ir tada vėl pirmyn, pirmyn su savo sunkia, tačiau brangia našta.

Mano sąmonė yra dingusi. Be jokio jausmo, neturėdamas jokių minčių, velkuosi aš per sniegą. Pirmyn! Aš esu tarsi žyginis arklys, kuris neturi jokių kitų minčių, kaip tik savo našta ir save patį vilkti pirmyn. Kraujas dega mano gyslose. Kartais man ima temti akyse: Pirmyn! Prakaitas bėga visu mano kūnu. Po to vėl sukrečia šaltis. Bet pirmyn, tik pirmyn, nesiskundžiant naštos sunkumu.

Kai aš pagaliau pasiekiu tvarstomąjį punktą, jo jau toje vietoje nebėra. Čia likę tik skevel-

dros ir pelenai. Iš griuvėsių liekanų dar rūksta dūmai. Taigi, net ir čia netrūko stiprios ugnies. Staiga aš pabundu, ir mano sąmonė pradeda veikti. Vienu akies mirksniu rūpestis ir baimė prablaivina mane. Ką gi aš dabar darysiu? Aš apsižvalgau aplinkui, kad galėčiau ką nors prisiskauti pagalbos. Heikki guli ant pašliūžų — visiškai tylus. Jis nesako nė vieno žodžio, jis nedejuoja. Taip kaip ir visi kiti Suomijos sužeistieji. Aš pasilenkiu į jį. Silpna šypsena nušviečia jo veido bruožus. Jo akys taip aiškiai žvelgia į mane, tarsi už jų nebebūtų nei krislo skausmo. O tačiau yra gilus, gilus kentėjimas.

Sakoma, kad jei vargas yra didžiausias, pagalba būna skubiausia. Ir netrukus aš pastebiu arklį su rogutėmis, stovinčius po viena didele pušimi. Tarytum jis būtų mūsų laukęs. Aš užkeliau Heikki ant rogių viršaus. Po to apdengiu jį arklio gūnia ir šieną. Nutveriu vadeles ir varau arklį, tarytum tai būtų lenktynės dėl paties gyvenimo. Aš žinau, kad kažkur yra ligoninė — Juustiloje ar šiaip kur prie perkaso. Šitai aš tikriausiai dar kaip nors sužinosiu važiuodamas.

Šen ir ten dar krinta granatos, tačiau jos atrodo kaip nedideli sprogstantys taškai. Arklys bėga zovada. Pavojus kietai įtempia vadeles — užpakalyje sėdi baimė ir iš arklio šnervių botagu varo putas. Pagaliau rogės išvažiuoja į išvažinėtą kelią. Danguje nematyti nė vieno

debesėlio, ir gana neatsargu taip važiuoti. Tačiau aš nejaučiu jokios baimės.

Mane laiko sukausčiusi viena vienintelė mintis — kad tik Heikki galėčiau laiku nuvežti į ligoninę. Aš įtempiu vadeles, kad net diržai išpiplauna arklio odon, aš plaku arklį, tačiau jis nebegali bėgti greičiau, negu kad dabar lekia. Arklys gali kristi, kad tik Heikki išliktų gyvas. Šią valandą man tai yra svarbiau už visa kita visame pasaulyje.

Kas pats nėra buvęs fronte, tas tikrai nežino, koks keistas ryšys jungia visus ginklo draugus. Tačiau mes žinome tai, mes, kurie diena į dieną, savaitė į savaitę žiūrėjome mirčiai tiesiog į akis, mes, kurie neturėjome jokios kitos draugijos, kaip tikrai šiltas draugų mintis.

Taip aš atvykstu į Juustila. Tačiau čia jau nebėra lauko ligoninės. Prieš parą ji buvo iškelta iš čia. Ir taip su savo brangia našta aš važiuoju toliau, į šiaurę. Čia turi būti kur nors ligoninė. Ir tai nėra ilgas kelias. Netrukus mes būsimе vietoje. Tada Heikki galės būti gydomas. Gal būt ir aš tada galėsiu pasveikti. Aš pats dabar jaučiuosi taip, tarsi kiekvieną akimirką krintu iš rogių! Ne, ne! Aš turiu išsilaikyti ir turiu nuvežti Heikki! Lauko ligoninė buvo bombarduota — lauko ligoninė vėl perkelta toliau — ne, ne, ji nėra perkelta — mes kaip tik artėjame į ją. Ah — kelio rodyklė. Ar tai

yra ligoninė? Kaip? Tai tik paprastas namas? Argi tai ne lauko ligoninė? Ar jos čia nėra? Argi visos ligoninės sunaikintos? Ne, ne, to tikrai negali būti! Ten, migloje, atrodo viena stovinti — dar viena — —

Kaip aš atvykau į čia? Tarsi kažkokioje keistoje tamsoje, trypinėju aš aplinkui roges. Aš jau nebežinau, kur aš esu. Aš galiu sugauti tik vieną vienintelę mintį, ir ji liečia Heikki. Heikki turi surasti gydytoją, kad galėtų gauti pagalbos. Ši mintis suteikia man jėgos ir stiprumo. Ji iškelia mane. Tik ji viena mane iš palaiko. Tarsi lunatikas, aš imu kelti savo draugą ant ligoninės neštuvų. Jį reikia nunešti, tiesiu keliu į operacijos salę.

Staiga nutyla patrankų griaudimas. Vienu metu virsta nepaprastai tylu. Aš sėdžiu ant vienos kėdės, visiškai nejudrus. Kažkas uždeda man ranką ant pečių ir sako:

— Kelkis, dabar mes važiuosime tolyn!

Aš aukštai pašoku. Patrinu akis, apsižvalgau aplinkui. Niekas nieko man nesako. Tada aš klausiu:

— Kas šaukė man išvažiuoti?

— Niekas, — atsako jaunesnysis seržantas, kuris sėdi ant kėdės ir nustebęs žiūri į mane.

— Niekas? Ar tai tiesa? Juk aš labai aiškiai jaučiau, kaip kažkas uždėjo man ranką ant pečių.

— Čia nieko nebuvo.

— Tai gana keista. Ar tu esi visai tikras, kad niekas nieko man nepasakė?

— Visiškai tikras, taip.

Jaunesnysis seržantas žiūri į mane ilgai ir tiriamai. Po to jis sako:

— Vis dėlto, bus geriau, kad ir tu pasiliksi ligoninėje!

— Ach taip — aš irgi sergu! Tačiau šita liga yra tarsi sapnas. Tu mielas Dieve, kaip tai sunku, mano burna visai išdžiūvusi, ir troškulyš kiekvieną akimirką auga.

Kažkas įeina į kambarį. Tarsi pro miglos uždangalą aš girdžiu jį sakantį:

— Dabar jau taika!

Bet aš papurtau savo galvą. Ne, tai neįmanoma! Iš viso, negali būti taikos. Kaip gi gali tai atsitikti! Šitokių pokštų tikrai nereikia krėsti. Aš esu pavargęs fronto kareivis ir neturiu jokio supratimo apie tokius pokštus.

— Dabar yra taika!

— Važiuk po velniais! Iš viso negali būti jokios taikos! Niekad nebus taikos! Aš esu fronto kareivis ir apie tokius pokštus neturiu jokio supratimo. Ar tu supranti?

— Bet juk tu pats girdi, kad jau daugiau nebešaudu.

— Taip, šita! aš girdžiu, ir net labai gerai girdžiu! Tačiau tai dar nėra taika. Negali būti jokios taikos — — —

Tačiau ką reiškia šita tylą? Iš kur ji kyla? Aš neturiu nujautimo, kad galėtų būti taika, o tačiau jaučiu didelį troškimą, kad ji būtų. Ne, taika yra mums per daug tolimas sapnas. Tai neįmanoma pasiekti. Taika yra didelis sapnas, kuris kažkada buvo, tačiau kurio jau nebėra. Mes gyvename ir kvėpuojame šitam sapnui, mes įtempiame jam visas jėgas, bet jis niekad jau nebeateis. Karas išplėšė mums mūsų nervus, mūsų širdis, mūsų jausmus. Mes jau iš viso nieko neturime savo, net visos ištisos tėvynės.

Tarsi pro miglos uždangą aš girdžiu kažką iš taikos sąlygų, kurios pranešamos per radiją. Ar tai yra tas pats priešas iš ugnies linijų, kuris sako, kad prarasta Karelija, Viipuri, Käkisalml, Sortavala, Iianko — didelės mūsų tėvynės sritys, iš mūsų pačių krašto, sritys, dėl kurių iki šiol dar iš viso nebuvo kovoje, kurios garbingoje kovoje dar neatiduotos — argi visa tai jau prarasta? Ne, ne! Neįmanoma! Neįmanoma! Taip paprastai to negali būti.

Bet po to aš jau nieko nebežinau, taipgi aš nieko ir nebesiklausau. Keistos žvaigždės šokinėja prieš mano akis. Nuostabiausios šviečiamosios raketos kyla ir krinta. Ūžia motorai. Prasideda grįžimas. Iš tamsos į šviesą — į šviesą —!

— Šis jaunuolis turi stiprų drugį. Jis turi būti paimtas į ligoninę, — tarsi pro miegą girdžiu aš kažkieno žodžius.

Yra tylu, labai tylu, kaip anuomet, taikos metais, namuose. Akimirką aš pabundu ir pasijuntu guldomas į lovą. Mano žvilgsnis krinta gedulingais rėmais apvestan laikraštį, kuris guli ant grindų. Taigi, visa tai tiesa! Ach, vargše tėvyne! Tarsi vizijoje pamatau aš plevėsuojančią mėlynai baltą Suomijos vėliavą, nuleistą pusiau stiebo.

Tai yra viso krašto gedulas.

SEPTINTAS SKYRIUS

Karas baigtas. Nuo to praeina kelios savaitės. Tačiau tai, kas mus ištiko, nėra visiškai baigta. Argi, iš viso, šitame gyvenime ką nors galima visai baigti? Kiekvieną dieną, kiekvieną valandą mes prisimename tai, kas yra įvykę — mumyse. aplink mus, mūsų tėvynėje. Kas buvo, dabar jau pasikeitė. Tik nedaugeliui iš mūsų liko sveiki sąnariai, daugelis velka peršautas kojas arba rankas. Daugeliui trūksta rankos, kitiems kojų pirštų.

Tačiau nė vienas nesiskundžia, nė vienas nesivaidija su savo likimu. Viskas pakeliama bendrai, su tylia drąsa. Kiekvieno atskiro ginkio draugo likimas yra mūsų pačių likimas, ir jo našta taipgi yra ir mūsų našta. Čia nėra jokio skirtumo, ar mes jį pažįstame, ar ne. Mes juk visi esame suomiai, visi kovojome dėl vieno reikalo, kentėjome, buvome sumušti ir nugąlėjome.

Tačiau viena slegia mus, viena vienintelė mintis giliai gyvena mūsų širdyse. Tai yra sunki mūsų tėvynės dalia. Mumyse gyvena bega-

linis liūdesys. Tiktai naktimis, kai kuris nors kliedi, pagautas drugio priepuolio — pats to nežinodamas — išreiškia savo širdies paslaptis. Tada tik ryškiai iškyla didysis liūdesys, sielvartas ir sunki tėvynės našta. Tada mes užmerkiamė savo akis, kad galėtume galvoti. Mes miegame, tačiau mūsų ausys girdi viską, ir mūsų širdys plyšta dėl kiekvieno žodžio, kurį iškelia mūsų skausmas. Toks yra suomio liūdesys.

Tą patį rytą, kada buvo sudaryta šita taika, mus priglaudė viena ligoninė. Mes jautėmės giliausiai paliesti, tačiau, vis dėlto, buvome laimėtojai. Nes kiekviena valanda priartina mus prie mūsų tikrosios tėvynės. Ilgai ieškojome mes beržo ir žvaigždės, dabar suradome juos abu. Mes suradome savo tėvynę, ir ne tik savo tėvynę, bet ir savo paties Aš. Auksas pasidarė grynesnis, visi nešvarumai sudegė. Mes visai tikrai žinome: jeigu tik mes galėtume, mes atstatytume savo vaikams naują, nesuklastotą tėvynę.

Tai galėjo būti atsitiktinumai, arba laimė, arba likimas, kad kaip tik mokykla, kuri dabar paversta lauko ligonine — iš pat pradžios ugde mumyse tėvynės viltis. Kai mes savo vaikystės metais vaikščiojome į mokyklą ir sapnavome savo sapnus, ilgesingai galvojome, kokią auką galėtume suteikti tėvynei. Bet dabar mes turime apsižiūrėti, ar mums pavyko kas nors pasiekti. Mūsų gyvenimas jau yra praėjęs, o už

savęs jis paliko tiktai griuvėsius. O tačiau mes nesame kaltieji. Karas mus sugriovė. Karas sužalojo mūsų kūnus ir atžymėjo mūsų sielas, šitas karas, kurio mes nenorėjome ir dėl kurio mes nesame kalti, kadangi svetimieji brutaliai privertė mus kovoti.

Aš pats savo likimu kaip tik negaliu skųstis. Pradžioje atrodė, kad sergu plaučių uždegimu. Liga turėjo visokias padarinių, ir taip aš buvau priverstas gulėti, oėjo diena po dienos, savaitė po savaitės, ir aš laukiau to, ką anksčiau buvau turėjęs — sveikatos. Tačiau netrukus aš vėl galėsiu grįžti į savo dalinį, kur gausiu atostogų sveikatai pataisyti. Kas gali žinoti, gal vėl ateis išsiilgtoji kasdieninio gyvenimo taika! Tačiau su kitais jaunuoliais įvyko daug blogiau. Daugelis iš jų jau niekad nebegalės sugrįžti namo, o tie, kurie ir išeis iš čia, daugumas pasiliks luoši. Ten viršuj, pirmajame aukšte, guli Esko, jis dar silpnas, jam peršauta koja. Čia, apačioje, guli Aarne, praradęs vieną savo ranką. Vaino aš nebesurandu, bet ir jis turėtų kur nors čia būti. Taip — ir Heikki vakar buvo perkeltas į vienutę. Jo padėtis gana sunki. Jo žaizda pūliuoja, ji yra daug sunkesnė, negu kad pradžioje galima buvo numatyti. Daktaras pareiškė, kad jo širdis ilgai neišlaikys. Aš mėginau melstis, kad tik jis galėtų gyventi, tačiau mano kūnas ir mano protas dar labai silpni, ir aš negaliu to taip intensyviai atlikti. Koks aš skurdus pali-

kau, koks aš esu silpnas, kad net geriausiam savo draugui negaliu padėti.

Aš einu koridorium ir sutinku pažįstamus vaikus iš savo paties pulko, taipgi ir iš kitų dalinių. Visus mus supažindina ta bendroji šypsena, kuri savyje slepia tiek pat skausmo, kiek tik mes galime jo pakelti. Visi jie atrodo linksmi, nerūpestingi, beveik išdidūs, ir taipgi jiems netrūksta drąsos iškrėsti kokį nors pokštą. Tačiau kai lieka vieni, tyliai kenčia dėl savo kūniškų sužalojimų nebyliu bežodžiu liūdesiu, ir galvoja, kad kiti yra sveikesni už juos. Taip — jie negalvoja apie tai, kad mūsų visų širdys yra sužeistos ir mūsų sielos sušaudytos.

Aš pažvelgiu pro vienas duris. Ten guli vienas begaliniai išbalęs jaunuolis, jo bejėgės rankos nukritusios ant melsvos antklodės. Jo akys yra praviros ir be jausmo spokso kažkur pro antklodės kraštą. Jis turi opią pilvo žaizdą. Kodėl gi leidžia šitam vyrui taip gulėti? Kodėl gi niekas nesusiuvia jo vidurių? Tačiau aš truputį susivokiu medicinos mokslo paslapyse. Ir vis dėlto savo mintyse aš negaliu surasti patenkinamo atsakymo į savo klausimus.

Viena sanitarė, visiškai jauna, pervargusi ir išbalusi mergaitė, kuri tikrai daugelį savačių yra per maža miegojusi, vilgo jo išdžiūvusias lūpas sušlapinta kempine. Retkarčiais jaunas vyras sušnabžda žodį „dėku!“, tačiau dažniausiai jam nepavyksta ištarti net ir to vieno žo-

džio. Jo akys blizga, pastyrusios, ir aš manau, kad jis jau mato naują tėvynę, kurioje bus išvaduotas iš visų savo kentėjimų.

Tarsi prikaltas stoviu aš šalia durų. Aš tiesiog negaliu atsiplėšti nuo šito vaizdo. Jis tvirtai pagriebė mane ir giliai jaudina. Aš negaliu suprasti, kodėl gi mes privalome gyventi, jeigu mirtis jau stovi už durų ir beldžiasi į jas. Kodėl gi mes negauname paliepimo visa tai pabaigti?

Pagaliau aš išgirstu, kaip sužeistasis silpnu balsu klausia:

— Ar operacija pavyko?

Aš turiu tvirtai susikaupti, kad neįvirsčiau į kambarį. Sužeistasis yra Vaino, Didysis Vaino. Aš pažįstu jį iš jo balso. Aš turiu noro sušukti jam jo vardą, tačiau žodžiai užspringsta mano gerklėje, ir aš negaliu ištarti nė vieno garso. Drebančia širdimi, sulaikęs kvėpavimą, vėl išgirstu, kai jam atsakoma:

— Taip — ji tikrai laimingai pavyko.

Sanitarė pasilenkia virš lovos, tačiau ir ji nieko negali padaryti, kad sužeistasis pasveiktų. Ji žiūri į jo akis, ir mane apima jausmas, kad ji savo degančia valia norėtų pertiekti šitam kariui visą savo sielos jėgą. Šiaip ar taip, ji yra žmogus gražiausia šio žodžio prasme, žmogus, kuris nesitraukia nuo dvokiančių žarnų ir išvirtusių lūpų, ji turi šventą norą — padėti kitam nešti jo našta. Drauge ji yra gudri, ji žino, kad

sunkiai sergančiojo sielai galima padėti tik didele jėga.

Tačiau aš gerai pažįstu šituos žodžius: „Operacija gerai pavyko“. Taip sakoma mums visiems. Žinoma, operacija pavyko, kadangi pacientas dar gyvas. Bet kas bus vėliau? Kiek valandų po operacijos jis dar galės gyventi? Į šią klausimą tikriausiai niekas negalėtų atsakyti.

Ilgiau aš nebegaliu išsilaikyti. Aš tyliai išliaužiu į kambarį. Mergaitė bando sutrukdyti šį mano žygį. Tačiau sužeistasis jau pastebėjo mane ir tiesia savo silpną ranką mano pusėn. Aš paimu šią ranką ir išgirstu jo žodžius:

— Pasveikink draugus!

Tada kurį laiką mes tylime. Pagaliau jis sako:

— Netrukus jau manęs nebebus čia.

Mane tas skaudžiai paliečia. Aš ilgai ir nuosirdžiai spaudžiu jo ranką, gal būt, net per ilgai. Tada aš šnabždu:

— Lik sveikas.

— Iki pasimatymo! — atsako jis. — Tėvynė vėl bus užkariauta.

Tačiau aš negaliu suprasti, ką jis norėjo pasakyti savo paskutiniaisiais žodžiais, todėl aš dar užtrunku ištisą valandėlę ir galvoju apie tai.

Mergina vėl sušlapina jo lūpas. Jo akyse, kaip ir anksčiau, vėl ima šviesti tas pats, į tolumą nukreiptas, žvilgsnis. Ar tai yra pažadėtasis kraštas, kuris dabar atsispindi jo akyse?

Kitame kambaryje aš sutinku Kalevi Martilla. Jis šypsosi dar labiau, negu anksčiau. Jo ranka jau žymiai sveikesnė. Jis jau gali pajudinti ją, ir gydytojas pažadėjo jam, kad ji bus visiškai sveika. Ant jo piršto aš pamatau auksinį žiedą. Aš labai nustembu ir klausiu, argi jau vaikai gali vesti? Jis man paaiškina:

— Tėvai man leido.

— Kas gi yra tavo sužadėtinė? — mielai norėčiau tai žinoti. Tačiau šito man ir nereikėjo klausti. Ji yra ta pati „tikroji mergina“, kuri laimino mus, kai mesėjome į karą.

Aš palinkiu jai laimės. Visa savo širdimi aš linkiu Kalevi sužadėtinei laimės. Aš juk pats žinau, kad šitokia moteris yra tikras turtas ir kad gyvenimas su ja, nepaisant visų sunkenybių, bus lengvas. Mes turime tvirtai pasitikėti ateitimi, ant senųjų šeimų griuvėsių mes privalome statyti naujas ir sveikas šeimas. Jose turi augti nauja, laisva generacija, laimingesnė už mūsų.

— Kalevi tikrai puikiai šaudė, — sakau aš. — Jis pasidarė tikras aštriaakis, visuomet jam puikiai pavykdavo.

Tada mes visi širdingai juokiamės, tarsi iš viso nebūtų buvę jokio karo.

Didžiojoje salėje gydytojas kaip tik atlieka savo rytinį vizitą. Sanitarai seka jį, neištardami nė vieno žodžio. Kai kuriems pacientams jis suniurzgia porą žodžių, arba sugnybia pincete —

šaltai, bejausmiai, tarsi reikalas liestų gyvulį. Po kiekvieno sugnybimo nebylus ligonis staugiai krūpteli, jis twardosi, kiek tik leidžia jo nervai. Sanitarai tuoju prilaiko jį, ir gydytojas žiūri pro savo akinių stiklus:

— Ar jums skauda?

Sužeistasis nieko neatsako. Ne — visai neskauda — gydytojui tikrai ne. Tačiau iš sukaštų paciento lūpų galima išskaityti visai ką kita. Pro tas lūpas neišeina nė vienas sudejavimo garsas. Bet ar reikalingi tokie refleksiniai judesiai? Argi reikia, kad jis eikvotų savo nusilpnėjusią valios jėgą?

Sužeistasis visą laiką mėginamas. Pagaliau jam pavyksta sušukti. Ir gydytojas tuo patenkintas.

— Truputį rivanolio ir tuoju nušluostyti.

Ir jau jis pas kitą. Jis duria, ir brėžia, ir gnybia, ir po to — „Truputį rivanolio ir tuoju nušluostyti“. Taip jis elgiasi su visais. Jis įpratęs, lygiai taip, kaip galima įprasti užmušinėti. Paprastas darbas — jis atliekamas mechaniškai ir iš viso to jis neturi jokio džiaugsmo. Argi gali kas nors turėti džiaugsmo, liesdamas pūliuojančias rankas ar kojas? Jeigu nepavyksta, ir atslenka mirtis, pasidaroma nervingu, ypač, kad vieno žaizda sugyja, o antrojo vėl atsiveria ir vėl pradeda pūliuoti.

Štai čia guli vienas, kuris sužeistas į galvą. Atrodo, kad pro jo kaktą ištiškusios smegenys.

Pati žaizda nėra taip jau didelė, tačiau atrodo, kad jis kenčia begalinius skausmus. Kas gi kaltas dėl to, kad jo sąmonė ir gyvenimas yra aptemę?

Aprišalas jau vėl yra drėgnas. Jame matyti pilko skysčio dėmė. Pamažu, labai pamažu eina sveikimas.

Ir visiems sužeistiesiems jis ateina labai iš lėto. Granatos skeveldra nešvari ir nuodinga. Be to, ji yra karšta. Jeigu ji paliečia, atsiveria nudegimo žaizda, arba kraujuojanti žaizda, arba kaulo lūžimas. Kur gi yra meisteris, kuris galėtų čia padėti, kur gi yra medicina, kuri suteiktų tikrąją pagalbą?

Bet dabar aš turiu grįžti į savo palatą. Pabaigoje gydytojas užeis dar ir ten, ir galimas daiktas, kad jis išrašys man išleidimo raštą. Aš mielai norėčiau išvažiuoti iš čia, bet visą laiką prieš mano akis tarsi gyvas stovi Heikki likimas. Aš bijau visų blogiausio. Kuriam gi tikslui jį būtų išgabenę iš mūsų skyriaus, jeigu jo padėtis nebūtų pablogėjusi?

Ne visi prieš mirtį išgabenami. Kartais miršta žmonės ir pas mus. Juk visi mes esame pasmerkti tam pačiam likimui. Mes visi puikiai žinome, kas vieną dieną mus užklups. Juk mums teks atlikti didžiąją kelionę — tai yra nepakeičiama, ir mums patiems, ir tiems, kurie bus po mūsų. Ir mes nebijome mirties, mes,

kurie į mirtį žiūrėjome kaip į išvaduotoją, o mirusius laikėme savo broliais.

Ant laiptų aš sutinku keletą vyrų su lazdomis. Vieniems nupiauta koja žemiau kelio, tačiau yra ir tokių, kuriems ji amputuota net nuo šlaunieš. Kaip reiks jiems prisitaisyti protezę? Ir tiems žmonėms nebus lengva, kai jie matys, kad mes turime sveikas kojas. Ir bus daug tokių, kurie turės medines kojas, stiklines akis ir akmens širdį?

Mano paties skyriuje visai ramu. Lovos stovi lygiai išrikiuotomis eilėmis, taip pat ir naktiniai staleliai. Ligonys neturi kitokių baldų.

Kaip paprastai, ir šiandien pas mus ateina gydytojas. Jis apžiūri vieną, žvilgtelį kito žaizdos. Taip pat ir prie mano krūtinės prikiša jis klausomąjį vamzdelį, pasiklauso, pabeldžia ir sako:

— Jūs galite važiuoti namo. Savo dalinyje, jeigu norite, jūs gausite atostogų sveikatai pataisyti.

— Jeigu norite! — nustebejęs pakartoju aš šituos žodžius. Ar aš tikrai noriu, ar aš tikrai veržiuosi išvykti iš čia, iš čia, kur mes visi turime vienodą laisvės ilgesį, dieną ir naktį! Vokiečiai yra teisūs, galvodami, kad mes esame geri kariai, bet mes visi darome vieną klaidą — mes ilgimės tėviškės. Tai tikra. Jeigu mes, kur bebūtume, ir geriau turime, negu namie, vis tiek mes ilgimės namų, ir niekad nesame lai-

mingi, jeigu jų nepasiekiamo. Taipgi ir karinę prievolę atlikdami, mes jaučiame tuos pačius jausmus, mes ilgimės namų.

Vienas sanitaras atneša mano uniformą. Ji yra jau suplyšusi ir dėmėta. Ji išlaikė šimtą kietų dienų, ji pergyveno sielvarto, laimėjimo ir garbės dienas. Jos nėra reikalo gėdytis, aš užsivilksiu ją ir vėl garbingai nešiosiu, kaip ir iki šiol. Aš užsimaunu kelnes ir batus, ir virš mundieriaus užsijuosiu diržą. Pavasariško džiaugsmo nujautimas perveria mane. Netrukus aš vėl būsiu visai sveikas. Yra taika. Ir gyvenimas toliau eina savo keliu.

Tada aš vėl prisimenu savo draugus. Niekad jau jie nesugriš iš čia sveiki atgal į gyvenimą. Sunkiausias dalykas dar stovi prieš mano akis — atsisveikinti su jais. Aš einu nuo lovos prie lovos. Kiekvienam aš ilgai spaudžiu ranką ir mėginu paguosti. Gal būt, pirmą kartą savo gyvenime aš taip valdinu. Nes aš esu dar jaunas, ir niekad prieš tai nebuvo man tokios sunkios padėties. Todėl aš ir neišmokau kalbėti neteisybės. Draugai žiūri į mane ir tarsi veidrodyje mato, kaip man yra sunku.

Dabar ateina sanitarų ir gailestingųjų seserų eilė. Vyriškai ir trumpai pasakau aš joms „sūdiev“ ir kelioms padovanoju savo fotografiją, kaip mažą karo atsiminimą. Tai yra paprastas mažas atvaizdas, padarytas fronte, ir jų aš visuomet keletą nešiojasi kišenėje.

Tačiau aš dar nesu atsisveikinęs su Heikki. Niekas nenujaučia, koks sielvartas apima mano sielą. Mano širdis veržiasi į ją, tačiau protas nenorėtų jos klausyti. Ilgai aš kovoju šitą dvasinę kovą. Aš jau buvau uždėjęs ranką ant durų sklendės, tačiau ilgai negalėjau įstengti praverti jų. Ten dabar kovoja su mirtim tas vyras, kuris šimtą ištisų dienų mano gyvenime man reiškė daug daugiau — išskyrus mano paties šelmą, negu bet kas kitas. Tai buvo vyras, visuomet pasiruošęs padėti ir apsaugoti, draugas, kuris pagelbėdavo didžiausiam varge, kuris kovojo šalia manęs didžiausių sunkumų metu ir kuris dalyvavo mano slapčiausiose mintyse? Argi aš galėčiau jį aplenkti?

Jeigu aš tai padaryčiau, aš būčiau paprasčiausias bailys, kuris, visko vertingiausio išsižadėjęs, pabėgdamas ieško saugumo. Aš būčiau skurdžiausias iš visų, kadangi nebūčiau vertas priklausyti ginklo brolijai, kuri yra tikriausias broliškumo įrodymas. Aš būčiau kvailas berniokas, niekuomet nevertas garbingo kario vardo. Bet kad aš dabar gaišdamas stoviu prieš duris — tai yra tik piktas siaubas, o ne draugiškumo trūkumas.

Ne — aš privalau taip pat drąsiai pažvegti į akis likimui, kaip kad anksčiau žvelgdavau priešui. Net ir šitą sąskaitą aš turiu sumokėti. Ir šitą taurę turiu išgerti iki dugno.

Aš atidarau duris. Lange žaidžia ryškus saulės spindulys. Tai yra pavasaris. Naujasis pavasaris žiūri į mus. O ant grindų, šalia lovos, stovi mažas berniukas, maždaug penkerių metų amžiaus. Jo maža rankelė guli Heikki, jo tėvo, rankoje. Abi rankos stengiasi viena antrą stipriai paspausti. Abi rankos turi didelį troškimą niekad viena nuo kitos neatsiskirti. Kažkas nepaprastai jaudinančio ir švento slypi šitame vaizde. Prieš didžiąją kelionę dar kartą sutiko tėvas sūnų ir sūnus tėvą. Po to prasidės iške-liavimas. . . Aš tai ryškiai matau Heikki veide, ir ypač jo akyse. Taip pat aš matau jose nežemiškos šviesos atšvaitus, kuriuos jau keletą kartų esu matęs savo draugų žvilgsniuose, kada priartėdavo išvykimo į geresniąją tėvynę valanda.

Berniukas nesupranta, kad netrukus jis pasi-lik visiškas našlaitis, kad karas išplėšė jam motiną, o dabar ir tėvą, kad nuo pat savo kūdikystės jis paliks be apsaugos ir be paramos.

Heikki šypsena yra tokia pati, kaip ir anksčiau, tik dar minkštesnė ir dar gražesnė. Jis ištisia man savo sulysusią ranką ir sako:

— Dėkui, kad tu atėjai. Aš laukiau tavęs.

Po to stoja tylą. Tik užuolaida plevėna nuo lengvo vėjo, kuris pučia pro atdarą langą. Ant grindų atsispindi auksiniai švitintys kvadratai, žaidžiantieji saulės refleksai. Aš aiškiai matau,

kaip Heikki viduje kovoja poetas ir karys. Tačiau karys, vis dėlto, laimi.

— Aš ruošiuosi į kelionę, iš kurios nebėra jokio sugrįžimo. Dėkoju, broli, dėkoju — už viską. Pasveikink draugus!

Jam labai sunku kalbėti, ir man pačiam kažkas stovi kakle, kas mane smaugia. Staiga aš prarandu bet kokią susivaldymą, aš beveik šaukiu:

— Tu neprivalai, Heikki! Tu turi gyventi! Ar tu supranti, tu turi gyventi!

— Veikko, — šnabžda jis, — aš jau nebegaliu pasveikti. Taigi, bus geriau, kad aš išsivaduosi iš savo skausmų.

Po to, truputį pailsėjęs, jis tęsia toliau:

— Aš jums abiemis dar turiu kai ką pasakyti. Tu, mano vaike, turi dabar likti be tėvo ir be motinos, tačiau tau lieka dar tėvynė. Mylėk šitą kraštą. Aš nieko kito neturiu tau palikti, kaip šitą sventą pareigą — mylėti savo tėvynę.

Aš turiu kovoti su savo vidiniu susijaudinimu. Berniukas žiūri į mus savo didelėmis, nustebusiomis akimis. Jis yra dar vaikas ir tikriausiai nesupranta, ką sako jam jo tėvas. Tačiau tėvas paprašo plunksnos ir popierio, ir parašo didelėmis lygiomis raidėmis:

„Juoko, mylėk savo tėvynę! Tavo tėvas“.

Tada ištiesia jis man popierių, ir aš įsikišu į rūpestingai į kišenę — palikimas sūnui.

Tačiau berniukas, atrodo, suprato, ar bent nujautė, apie ką yra kalbama. Jis prispaudžia savo galvą prie tėvo kelių ir verkšlena:

— Aš myliu šitą kraštą, tėveli.

Heikki glosto minkštas savo berniuko garbanas ir susijaudinęs šnabžda:

— Dėkui, mano vaike!

Tada ilgai jis žiūri į mane:

— Tu esi tikras vyras, aš tai matau.

Pagaliau jis nutveria Juoko ranką ir sako drebančiu balsu, įrėmęs savo žvilgsnį giliai į mano akis:

— Žiūrėk, tavo sūnus!

Aš imu Juoko ant savo rankų, tvirtai apkabinu jį, bučiuoju jo veidelį ir glostau jį. Ir jo tėvo šypsena yra dar gražesnė, negu anksčiau. Aš imu Heikki ranką ir sakau:

— Pas mane Juoko suras savo tėviškę, aš tai prižadu tau, Heikki.

Tačiau sužeistasis jau nebegali kalbėti. Jis uždengia savo akis dešiniąja ranka, ir kai jis pagaliau nuima ją, aš pamatau, kad jose spindi kažkas skaidraus ir tyro. Pagaliau jis sako:

— Dėkui, aš tiek tenorėjau pasakyti.

Jis glosto savo sūnaus kaktą, pabučiuoja jį savo paskutinėmis jėgomis ir šnabžda:

— Netrukus tavo tėvas išpirks tau tavo tėvynę.

Mes ilgai tylime. Saulės ruožas yra atėjęs net iki kojūgalio. Šviečia auksiniai kvadratai.

Lango sankryžų šešėlis ima keliauti atgal. Ant naktinio stalelio stovi nedidelė vaza su gėlėmis. Tai yra pirmosios pavasario gėlės. Heikki ieško jų savo akimis. Jo lūpos susiformuoja šypsena. Yra atėjęs pavasaris.

Atsargiai apsiverčia jis ant nugaros, norėdamas pailsėti. Jo rankos kryžiškai guli ant jo krūtinės. Po to jis paprašo:

— Paskaityk man ką nors, Veikko. Taip, kaip anksčiau fronte tu skaitydavai per vakarines maldas, žinai? Juk tai bus mano vakaro malda.

Drebančiomis rankomis aš išsiimu iš kišenės Naująjį Testamentą ir virpančiu balsu skaitau:

„Ir aš matau naują dangų ir naują kraštą — — —“

Kai po trumpo skaitymo nukreipiu savo žvilgsnį nuo knygos, pamatau, kad Heikki akyse atsišviečia naujosios šalies atšvaitai. Tačiau jo krūtinė dar kilnojasi. Aš paskambinu gailestingai sesutei, tačiau ji nepasirodo, ji nenori trukdyti atsisveikinančiojo ramybės.

Mes stovime ir žiūrime, kaip lango sankryžos šešėlis nuslysta sužeistojo krūtine, ir ant jo kaktos žaidžia auksinis saulės spindulys.

Savo kraštą jis išpirko. . .

VILJO SARAJA

Išpirktasis kraštas: 2-asis fotografuotas.
leidimas. Formatas 70x90/32. Tiražas 12000 egz. Profesinės
kultūros bendrovė "Menta". 232000 Kaunas, S. Neries 56.

SL 148. Užs. Nr. 799. Spausdino Vilniaus universiteto
Poligrafijos laboratorija. 2327434 Vilnius, Universiteto 3.

Kaina 2,9 rb

821.511.111-3

SQ-201

C 40366

1939—1940 m. žiemą Sovietų Sąjungai užpuolus mažą, taikią Suomiją, šios šalies vyrai lyg Skandinavijos granito uola stojo į žūtbutinę kovą prieš keliasdešimt kartų gausesnį priešą. Apie tą kovą, meilę, karišką draugystę ir pasakojama šioje knygoje.